

Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Pavel Košek

NÁSTROJE MEDIÁLNÍ POLITIKY V ŘÍMĚ GAIA JULIA CAESARA

Diplomová práce

Konzultant: Prof. PhDr. Jiří Kraus, DrSc.

Praha 2006

Tato diplomová práce byla obhájena dne: 27.6.2006
a hodnocena stupněm: *dobře*

Předseda komise:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jen pramenů, které cituji a uvádím v příloženém seznamu.

V Praze dne: 22. května 2006

podpis

OBSAH

1	Úvod	3
2	Cíl práce	6
3	Metodologický přístup	8
3.1	Jednotlivec, společnost, média.....	8
3.2	Vymezení médií v antickém pojetí.....	10
4	Rozpoznáváme média	13
5	Řím před Caesarem	17
5.1	Římská společnost.....	17
5.2	Na pokraji občanských válek.....	18
5.2.1	<i>Otroci</i>	20
5.2.2	<i>Půda</i>	21
5.2.3	<i>Nátlakové akce</i>	23
5.3	Reformní hnutí.....	23
5.4	Tiberius Gracchus.....	25
5.4.1	<i>Zavraždění Tiberia</i>	28
5.4.2	<i>Veřejné mínění</i>	29
5.5	Gaius Gracchus.....	29
5.5.1	<i>Rétorika</i>	30
5.5.2	<i>Rozdělení sfér vlivu</i>	31
5.5.3	<i>Jezdci</i>	32
5.5.4	<i>Špatná a dobrá znamení</i>	35
5.5.5	<i>Konec bratří Gracchů</i>	37
5.6	Optimáti a populárové.....	38
5.6.1	<i>Vojenství</i>	40
5.7	Gaius Marius.....	41
5.7.1	<i>Situace na začátku 1. století př. n. l.</i>	41
5.7.2	<i>Homo novus</i>	42
5.7.3	<i>Války s Jugurtou</i>	42
5.7.4	<i>Triumfy</i>	45
5.7.5	<i>Mariova reforma armády</i>	46
5.7.6	<i>Boje s Germány</i>	47
5.8	Lucius Cornelius Sulla.....	48
5.8.1	<i>Tažení proti Mithridatovi</i>	49
5.8.2	<i>Masaker v Efesu</i>	50
5.8.3	<i>Válečná lest</i>	51
5.8.4	<i>Občanská válka</i>	52
5.8.5	<i>Proskripce</i>	53
5.8.6	<i>Hromadění moci</i>	54
5.9	Marcus Tullius Cicero.....	55
5.9.1	<i>Cicero řečník</i>	55
5.9.2	<i>Cicero politik</i>	56
5.9.3	<i>Cicero stratég</i>	57
6	Gaius Julius Caesar	58
6.1.1	<i>Božský původ</i>	58
6.2	Caesarovo mládí.....	59
6.2.1	<i>Spartakova křížová cesta</i>	61

6.3	Caesarova kariéra	61
6.3.1	Pocty Mariovi	62
6.3.2	Sňatky z rozumu	63
6.3.3	Spiknutí Catilina a Ciceronovo vyhnání	63
6.3.4	Caesarovy dluhy	64
6.3.5	Nový politický formát	65
6.4	První triumvirát	66
6.4.1	Caesar získává popularitu	67
6.4.2	Acta diurna	67
6.4.3	Caesar získává moc	68
6.4.4	Zápisky o válce galské	69
6.4.5	Crassova smrt	70
6.5	Konec triumvirátu	71
6.5.1	Caesar proti Pompeiovi	72
6.6	Caesar imperátor	73
6.7	Caesar v Egyptě	74
6.8	Africký triumf a Caesarovy reformy	76
6.8.1	Juliánský kalendář	77
6.8.2	Stavby	78
6.9	Caesarův vrchol	80
6.10	Caesarova smrt	82
6.10.1	Březnové Idy	82
7	Řím po Caesarovi	85
7.1	Marcus Antonius a Octavianus	85
7.1.1	Druhý triumvirát	87
7.1.2	Občanská válka na sklonku republiky	88
7.1.3	Antonius a Kleopatra	89
7.1.4	Octavianův triumf	90
7.1.5	Zrod polarity východ-západ	91
8	Závěr	93
9	Resumé	95
10	Resume	96
	Literatura	97

1 Úvod

Lecturis salutem.

Čtenářům pozdrav.

Dobrý den. Vítám Vás u četby diplomové práce na téma Nástroje mediální politiky v Římě Gaia Julia Caesara. Doufám, že to pro Vás bude příjemná exkurze do světa, který je z hlediska lidského života až příliš vzdálený, na druhou stranu je z pohledu lidského života až překvapivě blízký. A to nejen co se týče médií.

Je zřejmě nasnadě, že budu muset alespoň jednou zmínit, že mě antický svět fascinuje. Fascinoval mě vždy zejména proto, kolik jsem o něm vlastně nevěděl. Je mi známo, že na konci 20. století absorboval běžný člověk za rok tolik informací, co na začátku 20. století za celý život. A chce se mi prohlásit – kolik zbytečných informací.

Beru tento poznatek jako fakt, neznám jeho zdroj, relevanci a nevidím ani možnost, jak si ho ověřit. Kdykoliv ovšem budu tento výrok reprodukovat, nemám obavu, že by došlo k jeho samotnému zpochybnění. A i kdyby. Je vůbec potřeba ho verifikovat, když zní tak pěkně? Zatím se o to v mé praxi nikdo nepokusil a neudělám to ani já, ačkoliv by mě k tomu vedlo hned několik důvodů. Jako jeden z prvních by byl, postrádám jeho význam v souvislostech.

Je to ale východisko k dalšímu problému, který mi dělá starosti. Čím lepší máme technologie určené pro komunikaci, tím více uniká její podstata. Primitivní národy se na mikroúrovni pravděpodobně nepotýkaly s krizí přiřazování významu. Máme označující, máme označované. Víím, co se skrývá pod pojmem policista. Na druhou stranu nemám tušení, co znamená pojem „policista“. Opisem se dokážu dobrat k přibližné podstatě, ale pořád mám pocit prázdné fráze.

McLuhan tento problém ilustruje na dotazu moderního Eskymáka profesoru E. S. Carpenterovi: „*Jak bych mohl znát kámen, kdyby neexistovalo slovo „kámen“?*“¹ Dále cituje Sokratova Kratyla: „*Je to nějaká větší moc nežli lidská, která dala věcem jména.*“² Bylo by v lidské moci vysvětlit onomu Eskymákovi, co se děje, když „*žabičky grilujou*“³, aniž bychom museli uspořádat seminář?

¹ Blíže viz **McLuhan, Marshall**: *Člověk, média a elektronická kultura*. Jota, Brno 2000. Str. 308.

² Ibid.

³ Dopravní policisté kontrolují dodržování rychlosti pomocí radaru.

Technologie přenosu informací, technologický rozmach médií – to všechno jakoby až příliš překotně předhonilo samotnou podstatu a původní poslání médií, kterým bylo zprostředkovávat informace. Konkurence zdrojů a flexibilita jejich servisu nás, chce se říct bohudík, nutí do mediální gramotnosti, protože není možné údaje absorbovat bez znalostí samotného média.

Směrem k příjemci již nezbytně v rámci přenosu dat přistupuje nutnost informovat o informaci, tj. zajímat se o komunikaci samotnou.⁴ Bohužel se už tak nestává generálně, ale zdá se, že je to pouze výsadou elit. Konzumace informací bez potřeby analyzovat, zabývat se médii a znát širší souvislosti je fenoménem, který mě dost znepokojuje. Za zcela památný výrok považuji poznámku své někdejší redaktorky, kterou jsem napomínal, že je potřeba při výběru témat, jejich zpracování a distribuci zohlednit také to nejdůležitější – čtenáře. Odpovědí mi bylo lakonické: „*Oni budou číst to, co jim napíšeme.*“ Mýlila se?

Je až zahanbující, jak neustále žasneme nad dokonalostí a překvapující vyspělostí našich předků, přestože to byli lidé jako my. Dokonce nazýváme výsledky jejich činnosti záhadami, divy. Stavby, umění, kultura, moudrosti, poznatky, dovednosti a mnoho dalších výsledků lidské činnosti si nedokážeme představit bez podpory moderních technologií. Z vládců jsme se stali ovládanými. Pojem civilizovanost brzy přestane kopírovat úroveň technologické vyspělosti, protože samotné technologie se obrací proti nám a činí nás nebezpečně závislími.

K příkladu nemusíme chodit daleko, rozhlédněte se okolo sebe. Stačí přerušit dodávku vody a už se moderní člověk dostává do krize. A to je pouze krize existenční. Když přeruší dodávky elektřiny, přidává se ještě krize existenciální, protože prodloužené ruce civilizace zchromnou a člověk je odkázán sám na sebe. Již dávno nevíme, jak věci okolo nás fungují. Ano, umíme je ovládat, ale nemáme ani potuchy o tom, jakými mechanismy se řídí, co je uvádí v život a jaký princip se skrývá uvnitř. A to činí moderní civilizaci zranitelnou.

Stejně tak i komunikujeme. Média již dávno nechytají čtenáře na červa, ale na třpytku. A na břehu mediálního rybníka sedí příliš rybářů, kteří pouze loví, zdokonalují techniky, umísťují na konce prutů stále rafinovanější návnady. Ale nezapomínají také občas hodit i nějaké to krmení, aby celá populace ryb neuhynula hladem? Není přece možné se nasytit tím, že předstíráme rozmělnění stravy, polykání a trávení, stejně tak jako není možné si myslet, že splňují civilizační kritéria moderního, informovaného člověka tím, že zkonsumují bulvární periodikum plné plytkých,

⁴ Blíže viz **Ramonet, Ignacio:** *Tyranie médií.* Mladá fronta, Praha 2003. Str. 82 a násl.

obsahově nevýživných a povrchních informací, a budu mít pocit, že čtu noviny, a tedy jsem si splnil svoje intelektuální minimum, orientuji se ve světě okolo sebe, mám dostatečný rozhled a účastním se na společenském dění. To je vítězství hmoty nad duchem. Formy nad obsahem.

Halasím tedy pro návrat ke kořenům komunikace. Starověký Řím postrádal onu úžasnou technologickou vyspělost distribuce informací, oplýval ovšem prostorem pro využití primitivních způsobů komunikace, jakkoliv se nám jejich znovuobjevováním mohou zdát geniální. Pokud je chceme považovat za geniální, pak jistě v rovině jejich přímosti a prostoty, protože jednoduchá, nikoliv zkratkovitá, řešení jsou většinou nejvíce praktická a účinná.

Mediální krajina antického světa rozhodně nebyla chudá. Přestože se ani v při nejlepší vůli neumím vžít co role běžného antického člověka, s příslušným odstupem cítím, že byl schopen prožívat události podobné a ve své podstatě identické. Musel uspokojovat životní, biologické, sociální a kulturní potřeby, zajímal se o dění okolo sebe, zanedával si na ty úplně nahoře, ve finále kvitoval, že na tom není hůř než ti úplně dole, měl strach ze života i ze smrti, ale hlavně – komunikoval. Nemohl si sice zapnout televizi, otevřít internet či skočit do trafiky, ale ze spotřeby informací nebyl vyloučen.

Pojďme tedy nasednout na historickou linku vedoucí do Říma, který šel do krize republikového zřízení a směřoval k autokratickému císařskému společenskému systému. V centru naší pozornosti se octne postava, která této lidské etapě dominovala, výrazně ji ovlivnila a zcela nesmazatelně se zapsala do dějin lidského rodu a lidské výjimečnosti. Nebudeme Caesara ani hanět, ani adorovat. Budeme ho pozorovat a necháme ho promlouvat. Ave Caesar!

2 Cíl práce

Mel nimium saturo muri censetur amarum.

Med se příliš syté myši stává hořkým.

Komunikace je hra. Má svá pravidla, hřiště, hráče, arbitry, funkcionáře, reportéry a diváky. Má také svůj vývoj, kulturu, historii, tradici, zlomové body, výjimečné postavy a události, výhry, prohry, strategie, taktiky, význam, pozici, určení a spoustu další identifikačních a funkčních prvků. Ovšem, ať se jedná o místní přátelské utkání, nebo finále mistrovství světa, je tato hra pořád stejná. Liší se pouze svým významem. A čím větší význam, tím větší si zaslouží pozornost, ačkoliv si musíme sportovně přiznat, že leckdy se nejedná o pozornost zaslouženou. Ne tak v případě Gaia Julia Caesaru.

Caesar byl velice významným hráčem na herním poli, které si časově vymezíme lety 146 př. n. l. až 44, potažmo 28 př. n. l. Začneme rokem, kdy byla zřízena provincie *Macedonia*, *Africa*, konaly se stoleté hry, *ludi saeculares*, a Římané dobyli a zničili Kartágo, podmanili si Řecko a zřídili další provincii *Achaia*. Projdeme obdobím vrcholu a pádu římské republiky a zastavíme se před rokem 28 př. n. l., kdy Octavianus počal užívat titul *princeps*, zakázal kult egyptské bohyně Ísis a Řím se ocitl na prahu císařství.

Podle George Gerbnera⁵ je jedním ze základních východisek a postulátů ten, že mediální účinky spočívají v kumulaci aktuálně nepostřehnutelných změn ve společnosti, které jsou zachytitelné pouze v dlouhodobé perspektivě. Budeme sledovat právě účinky v jednání a užívání nástrojů mediální politiky v průběhu historického úseku antického Říma v období přesahující jedno století. Zasadíme je do historického rámce, protože právě historické události byly nejdůležitějšími indiciemi k identifikaci a analýze mediálních účinků tehdejších komunikačních aktů.

V celém procesu se zaměřím na sledování a analýzu komunikace a nástrojů k ní používaných, zejména tedy pro řízení veřejného života na základě teleologické a racionální distribuce informací k vybraným cílovým skupinám. Analýzu provedu na základě studia textů sekundární interpretace komunikačních událostí proběhlých ve vymezeném časovém úseku. Budu

⁵ George Gerbner definuje komunikaci jako sociální interakci prostřednictvím sdělení. Blíže viz Reifová, Irena: *Slovník mediální komunikace*. Portál, Praha 2004. Str. 147 a násl. a Defleur, Melvin L.: *Teorie masové komunikace*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1996. Str. 270 a násl.

sledovat předpokládané komunikační cíle, nástroje zaměřené na dosažení těchto cílů a skutečné historické účinky zaznamenané v dostupných pramenech, a to s přihlédnutím k jejich případné dobové tendenčnosti.

Velice důležitým, průřezovým a nosným prvkem mé práce bude historická analýza, ze které budou vystupovat jednotlivá média, komunikační události a komunikáty. Důležitá bude také participace čtenáře, kterého bych rád vtáhl do děje a odpověděl si spolu s ním na velice důležitou otázku – jsou tyto komunikační události realitě našich všedních dnů opravdu tak vzdálené?

Médiem pro tuto práci rozumím jakýkoliv zprostředkující činitel, který obsahoval komunikát, sdělení, informaci, poselství, výpověď, zprávu nebo význam. Komunikací je pak proces, kterým se sdělování a přijímání významů uskutečnilo. Vzhledem k období, na které se má práce zaměřila, podrobíme zájmu média v širokém smyslu slova, počínaje mocenskými výboji, vyslovenými i nevyslovenými hrozbami, přes demonstrování postoje a názory, stavby, společnost, právo, organizaci, až po umění, texty a orální komunikaci, respektive její zprostředkované záznamy.

Budu se snažit dokázat, že technologie sdělovacích prostředků je leckdy jejich největší slabinou, protože se jejich účinek vytrácí takovou měrou, jakou je upřednostňována forma nad obsahem. Dále nastíním, že nelze zpochybnit fakt, že média zaujímají čím dál důležitější místo v lidské společnosti, ale poukáži na to, že primitivní a archaické formy sdělení také zakládaly potřebné účinky a podstata hlavních faktorů mediálních účinků se takřka nemění. Což je, dle mého soudu, často opomíjeno. A na následujících stránkách se dozvíte proč.

3 Metodologický přístup

3.1 Jednotlivec, společnost, média

In medias res.

K jádru věci.

Horatius, Ars poet. 148.

Když Aristoteles ve 4. století př. n. l. zkoumal řeckou společnost, došel k závěru, že člověku je vlastní vystupování na veřejnosti, veřejná, politická aktivita.⁶ Vezmeme-li v potaz tvrzení v teorii veřejné volby, pak můžeme nahlédnout pod povrch státu a ideálů, kterými se zaštiťuje. Teorie veřejné volby rozkládá celek na části a drží se metodologického individualismu. Stírá existenci pojmů, jakými jsou veřejný zájem a veřejné blaho, a nastoluje paradigma rozhodujícího jednotlivce.

Pouze jednotlivci volí a jednají, kolektivní entity samy nevolí a nejednají. Doslova je teorii veřejné volby řečeno: „*Stát, národ, veřejné blaho – to vše je abstrakce, za nímiž musíme vidět konkrétní a jednající jednotlivce.*“⁷ Národ je abstraktní útvar, za jehož rozhodováním stojí další abstrakce, protože národ se nerozhoduje a nejedná. Rozhodují občané, jednotlivci, a jednají podle svých motivací a zájmů.

Vůdčí a rozhodující osobnosti nejsou vždy vedeny pouze vidinou maximalizace vlastního prospěchu. Musíme jim přiznat i jistou ochotu přinést určitou obět' ve jménu veřejného blaha.⁸ Jejich projevy však nezřídka bývají nasměrovány tak, aby zájem vlastní následoval zájem obecný či veřejný. Veřejnost je k tomuto přesvědčení vedena mnoha nástroji, které jedinec ovládá, přizpůsobuje si je, využívá.

Jedním z nejdůležitějších byly, jsou a budou média. Jedinec používá mediální nástroje, mocenské nástroje, komunikaci v systému, kterým se snaží regulovat individuální i kolektivní smýšlení, konfiguruje kolektivní zájem, veřejný zájem, ke kterému směřuje i jeho vlastní, případně který směřuje ke svému vlastnímu. Jednotlivec analyzuje, tvoří, realizuje a implementuje sobě

⁶ Blíže viz Holman, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. C. H. BECK, Praha 1999. Str. 482.

⁷ Ibid.

⁸ Tj. hledat širší konsensus, nacházet podporu pro legitimitu a průchodnost svých záměrů a svého konání skrze společenskou platformu.

přiměřenou mediální politiku. Jednotlivec používá moc a nástroje mediální politiky, aby vyvolával, ovlivňovala a přizpůsoboval společenské procesy.

Pokud chceme oblast komunikace vyjmout ze všeobecné teoretické roviny, musíme je zasadit do analyzovatelných poloh. Zkusíme je rozvrstvit do dvou komplementárním rovin.⁹ Do jedné roviny začleníme analytický popis jednotlivých jevů a ve druhé rovině rozprostřeme interpretaci jevů v jejich historickém kontextu. Teprve až moderní zkoumání, kupříkladu hermeneutické metody,¹⁰ jeho časový a historický odstup ostřeji rozlišuje mezi událostí a jejím významem, tedy interpretací. O obojím je třeba pojednat odděleně: „*Takže také otázku ... je třeba klást odděleně co do historické a obsahové stránky a pro obě oblasti zvlášť hledat odpověď.*“¹¹

Dalším teoretickým výstupem důležitým pro zkoumání motivace a tvorby uživatelských schémat určitých nástrojů mediální politiky je pohled z úhlu parciálních zájmů a zájmových skupin. Parciálním zájmem chápeme opatření, které přináší velký prospěch pro členy zájmové skupiny, tzn. omezené skupiny recipientů. Náklady na opatření a negativní důsledky těchto jednání dopadají na celý kolektiv, tj. společenské *niveau ad publicum*.

Zatímco tedy jistý omezený počet jednotlivců usiluje o velký přínos, rozptýlení nákladů na velký počet jedinců znamená, že jejich náklady a ztráty jsou tedy nepatrné.¹² Opět zde vyvstává důležitý úkol mediální politiky přesvědčit nedobrovolné účastníky komunikačního procesu o nezbytnosti všech opatření stran jejich oběti vůči celku a také nezbytnost poskytnout daným procesům patřičnou míru oprávněnosti, motivace, opodstatněnosti.

Vše se odehrává za předpokladu, že uzurpovaná skupina vládne naopak nástroji, kterými by mohla znemožnit *usus fructus* předchozí mediální a iniciační ceremonie původců procesu. Přičemž je potřeba se zmínit o tom, že se historicky, politicky i společensky nemusí vždy jednat o akt sociálně či veřejně neprospěšný, tudíž korespondující a respektující veřejný zájem.

Kdo chce úspěšně využívat médií ve svůj prospěch, musí znát zákonitosti jejich účinků, procesů a fungování. V případě primitivních, méně i více složitých mediálních nástrojů musí komunikující znát i zákonitosti myšlení těch, které oslovuje, a toho, čím je oslovuje. Je nezbytné

⁹ Blíže viz Eco, Umberto: *Skeptikové a těšitelé*. Svoboda, Praha 1995. Str. 15 a násl.

¹⁰ Hermeneutikou rozumíme teorii výkladu, teorii interpretace, potažmo v moderním pojetí jako teorii porozumění. Blíže viz Pokorný, Petr: *Hermeneutika jako teorie porozumění*. Vyšehrad, Praha 2006.

¹¹ Blíže viz Holtz, Traugott: *Ježíš z Nazareta*. Vyšehrad, Praha 1991. Str. 54.

¹² Blíže viz Holman, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. C. H. BECK, Praha 1999. Str. 491.

používat k ovládnání a regulaci myšlení a zamýšlených účinků nástroje s dostatečnou mírou efektivity a minimální mírou kontraproduktivního rizika.

3.2 Vymezení médií v antickém pojetí

Ulula cum lupis, cum quibus esse cupis.
Kdo chce s vlky býti, musí s nimi výti.

Je potřeba si uvědomit, že v antickém světě nebyla média institucionalizována. Neovládala masu, nelze tedy pojednávat o masové komunikaci, ani o ní v intencích moderního chápání médií hovořit. Skupina recipientů se mohla po uskutečnění komunikačního aktu stát médii, pokračovat v komunikaci, zesilovat či zeslabovat účinky komunikačního aktu, pokud toto nezřídka nebylo přímo záměrem samotného procesu. Velice transparentním komunikačním aktem bylo vyslání posla se sdělením k nepříteli. Jak bylo naturalisticky ztvárněno ve filmu *Gladiátor*,¹³ odpověď na výzvu barbarům byla ještě transparentnější, když se posel vrátil bez hlavy.

Sdělení je závislé na působení faktorů úspěšnosti, které se skládá z několika nezbytných podmínek:¹⁴

- **Faktor průchodnosti sdělení** – cesta sdělení od vysílatele k recipientovi tvoří systém.
- **Relace faktoru průchodnosti sdělení** – pro úspěch není důležité jakým způsobem komunikace probíhá, ale jaká proběhne volba prostředků pro jeho dosažení.
- **Struktura očekávání** – definuje vztahy mezi účastníky komunikačního aktu.

Antický model komunikace není možné zjednodušit na pouhé tři základní prvky, kterých si zcela zřejmě byl vědom již jednou zmiňovaný Aristotelés. Přestože k jejich pojmenování užil jiných termínů,¹⁵ obecně platí, že identifikujeme zdroj, sdělení a příjemce:

¹³ *Gladiátor*. Universal Pictures, © 2000.

¹⁴ Srovnej viz **McQuail, Denis**: *Úvod do teorie masové komunikace*. Portál, Praha 1999. Str. 359 a násl.

¹⁵ Řečník, předmět, o kterém se řeční, a ten, ke kterému se řeční. Srovnej viz **Kraus, Jiří**: *Rétorika v evropské kultuře*. Academia, Praha 1998.

- **Vysílatel:** sděluje, poučuje, ovlivňuje.
- **Příjemce:** je poučován, ovlivňován, chce být baven.

Přenosový model komunikace se jeví v tomto případě jako nepříliš dostatečný ke zkoumání, byť archaického, způsobu komunikace. Minimálně k tomuto pojetí přistupuje ještě třetí faktor, který použijeme při zkoumání mediální politiky Gaia Julia Caesaru, a to následující - chování vysílatele ovlivňoval recipient svým očekáváním.¹⁶

V kulturním modelu komunikace nacházíme větší oporu, neboť ten „*vnímá komunikaci jako konstruování sdíleného prostoru významů, v němž se příslušníci dané kultury pohybují.*“¹⁷ Williams upozorňuje, že samotný pojem kultura lze vysvětlovat jako to, co se uctívá, a to, co podléhá procesu kultivace. Zejména je tedy kulturu, potažmo antickou kulturu, vnímat jako prostředí, ve kterém jedinci získávají determinanty, jakým způsobem mají přisoudit význam svým zkušenostem, jak je interpretovat a jak na ně reagovat.¹⁸

Význam rozvoje médií se klade úsilí jedinců znásobit účinky mediálního sdělení multiplikací média, který se následně odrazil a dílem vyvrcholil vynálezem knihtisku. Linie snahy o komunikaci, respektive o motivované sdělování, se neubírala pouze kvantitativním směrem, ale také kvalitativním směrem.

Jestliže kvantitativní faktor účinnosti sdělení je otázkou množství počtu sdělení, kvalitativní rovina představuje míru a možnosti vlivu na cílový subjekt. Tyto proměnné nejsou závislé, jedná se o dvě různé charakteristiky média. V obou případech musí recipient prokázat jistou míru ochoty participovat. Pakliže k tomu není přímo donucen, vmanipulován nebo nestane-li se přímo součástí komunikačního aktu.

Je také nutné nastínit rozdíl mezi komunikací ve společnosti tradiční (orální systémy) a ve společnosti moderní (mediální systémy). Podle Lerner¹⁹ je srovnání následující:

¹⁶ Za předpokladu, že nedílnou součástí chování vysílatele je prostřednictvím komunikace působit na recipienta a zakládat účinky sdělení.

¹⁷ Blíže viz Jirák, Jan – Köpplová, Barbara: *Média a společnost*. Portál, Praha 2003. Str. 50.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Blíže viz Kunczik, Michael: *Základy masové komunikace*. Str. 15 a násl.

	MEDIÁLNÍ SYSTÉMY	ORÁLNÍ SYSTÉMY
kanál	média (rozhlas)	ústní (tváří v tvář)
publikum	heterogenní masa	homogenní primární skupina
zdroj	profesionální komunikátoři	výše postavené osoby
obsah	deskriptivní	preskriptivní

Zároveň nelze stavět na stejnou úroveň dvoustrannou komunikaci interpersonální a převážně jednosměrnou komunikaci masovou, ve které komunikátor a recipient si nemohou vyměnit svá postavení, jejich vzájemný vztah je asymetrický ve prospěch komunikátora.²⁰ Lze ale srovnávat nebo pouze postavit do adekvátní roviny možné účinky mediálních sdělení v jednotlivých systémech, pokud je vysílatel veden cílem založit, vyvolat nebo očekávat případný efekt použitého nástroje? Jak vnímáme antickou mediální krajinu zprostředkovanou mediální krajinou postinformační společnosti?

K tomuto zkoumání jsem použil následující metody:

- Obsahová analýza textu
- Historická analýza
- Komparativní analýza
- Heuristická analýza
- Kvalitativní analýza
- Kvantitativní analýza
- Sběr, zpracování a interpretace dat
- Sekundární analýza dat

²⁰ Ibid. Str. 11 a násl.

4 Rozpoznáváme média

Hic est, aut nusquam, quod quaerimus.
Zde nebo nikde je to, co hledáme.

Horatius

Sjednocená Evropa zažívá setkávání a střetávání kultur. Křesťanská civilizace je konfrontována s muslimskou, respektive jejich hodnoty, tradice, normy. Křesťanská kultura je výsledkem působení dvou paralelně se vyvíjejících civilizací, antické a židovské. Kultura obrazu a slova. Kultura hyletická a eremiální.

✓ Antická kultura byla kulturou.²¹ Řecké slovo *hýlé* znamená látka, hmota - neuspořádané. V původním významu termín *hýlé* označoval les, proto se za hyletické kultury považují národy, které mají blízko k lesům, kultura řecká, římská, perská, keltská ad. Tyto kultury jsou charakteristické zejména intenzivním vztahem k přírodě, k respektování jejich cyklů, pravidel, souvislostí, principů a určení. Hyletická kultura se v přírodě nachází a přírodě se odevzdává, hyletická tradice je vizuální, **konkrétní**.

Oproti tomu byla eremiální civilizace civilizací slova. Termín *erémé* znamená poušť. Pouštní civilizace byla chudá na vizuální podněty a vizuální podněty často restriktivně omezovala i ve svém výtvarném umění, zejména zákazy zobrazování živých bytostí.²² Způsob přenášení významů se vázal především na slovo a řeč. Eremiální tradice je verbální, **abstraktní**.

Řecká kultura na druhou stranu začala nejintenzivněji zkoumat *logos*, tedy slovo, rozvinula lingvistiku, rétoriku, logiku a související vědy. Rozhodně jí nemůžeme považovat za ryze vizuální. Není jisté, jak se která z civilizací podílela na vývoji písma, ani tuto otázku řešit nebudeme. Zaměříme se na období zlomové, na úpatí římského císařství, k jehož vzniku významně přispěl Gaius Julius Caesar. Zde bylo důležité jak *hýlé*, tak *erémé*. Slovo a jeho informační potenciál usměrňovalo komunikaci dovnitř římské říše, obrazy, zejména mocenské, demonstrovaly exklusivní postavení Říma před celým známým světem a všemi bohy.

²¹ Blíže viz Komárek, Stanislav: *Dějiny biologického myšlení*. Medúza, Praha 1997.

²² Tyto civilizace posléze chybějící prvky vizuálně saturovaly symboly – rudá vlajka nad sibiřskou plání, zelená vlajka palestinských území.

Co je médium? V případech mezilidské, sociální komunikace je médium to: „...*co zprostředkovává někomu nějaké sdělení, tedy médium komunikační.*“²³ A jak pokračuje výklad pojmu médium, rozšiřuje se i oblast jejich možného zkoumání. Za komunikační prostředky nemůžeme považovat pouze moderní média, tedy média tištěná a audiovizuální.

Médium označujeme jako prostředek komunikace, masové komunikace nebo mediální komunikace.²⁴ Z hlediska širší významu identifikujeme následující:

1. **média v širokém slova smyslu** – všechny prostředky či prostředníci styku jedné entity s druhou,
2. **média v užším slova smyslu** – prostředky určené primárně ke komunikaci,
3. **média v nejužším slova smyslu** – prostředky masové či mediální komunikace.

Od širokého významu, pojetí a chápání pojmu médium až po ten nejužší se otevírá nesmírný prostor pro zkoumání i období lidské historie jako je antický Řím Gaia Julia Caesara. Co postrádáme? Hmatatelný otisk v našem vědomí? Máme možnost rozvíjet a zkoumat média v užším slova smyslu, média která přece jen překonala odpor času. Máme k dispozici záznamy antických promluv, dochovaly se doklady neverbálních forem komunikace, antické umění, stavby a další odkazy.

V širokém pojetí významu média máme příležitost analyzovat sekundární zdroje informací o komunikaci na historické lince krize římské republiky až k postavě, která je rozpoznáváme a identifikujeme velmi individuálně. Gaius Julius Caesar se narodil 100 let před Kristem a bylo by velice troufalé srovnávat jejich postavy v dějinách lidstva. Přestože tak ani činit nebudeme, jenom malou poznámku. Čas Kristova života se měřil podle juliánského kalendáře. Obecně se také soudí, že Židé od Římanů převzali a osvojili si trest ukřižování za časů Herodových, tj. v 1. století př. n. l.²⁵

Na počátcích lidského technologického rozvoje nebylo myslitelné, aby myšlenka překonala vzdálenost od vysílatele k příjemci, aniž by musela strpět omezení komunikačního zprostředkování. Za primární komunikační média považujeme i kódy, sekundárními médii jsou

²³ Blíže viz Jirák, Jan – Köpplová, Barbara: *Média a společnost*. Portál, Praha 2003. Str. 16.

²⁴ Blíže viz Reifová, Irena: *Slovník mediální komunikace*. Portál, Praha 2004. Str. 139 a násl.

²⁵ Blíže viz Monestier, Martin: *Historie trestu smrti*. Rybka Publishers, Praha 2001. Str. 55.

ty, kterými se ve vývoji mezilidské komunikace: „...lidé snažili překonat časovou a prostorovou omezenost vysílaných sdělení.“²⁶

Slovo komunikace pochází z latinského *comunio*, což znamená svaté přijímání, soubytí, účastenství, obcování, ale také sdělení.²⁷ Významem pojmu médium je zprostředkování, umožnění komunikace. Okolnosti vedoucí k pozvolnému růstu významu Říma i města samotného můžeme beze všech pochybností připsat právě komunikaci. Od archaického období těžili obyvatelé u ústí Tiberu sůl z mořské vody, která se poté přepravovala proti proudu řeky do vnitrozemí. Řím ležel právě na *via salaria*, solné cestě.²⁸

Římská literatura, jakožto primární zdroj informací, je příkladem literatury, ze které by si reprezentanti moderních médií měli brát příklad, ačkoliv její postupy více či méně vědomě napodobují. Římská literatura je nepůvodní.²⁹ Římané disponovali vlastnostmi, které z jejich mocenských choutek dokázaly vytěžit pro samotný národ mnohem více, nežli byla samotná správa provincií. Namísto pouhých dobyvatelů se Římané stali správci a do podmaněných území přinesli civilizaci. Římané byli lidé učenliví a přízpůsobiví.

Obraz samotných římských praktik jakoby se stal modelem pro generační seriál *Star Trek*, fenomenální fikci stvořenou pro chápání lidské civilizace na virtuálních obrazech a příbězích³⁰. Jeden z meziplanetárních kmenů se nazývá Borgové. Každou kulturu asimilují do svého společenství a obohatí se jí. Každý asimilovaný člen ztrácí svobodu a získává podíl na moci celého společenství Borgů. Jeden neznámá nic, ale jeden je hlavní, nositel a správce paměti společenství, vůdce.

Přestože byli Římané značně konzervativní, nedělalo jim větší problémy asimilovat veškeré cizí prvky, které považovali za dobré, a dát jim římská ráz. Etruské umění, řeckou literaturu a vzdělanost. Všechno spojili do jednotného systému a pod hlavičkou Říma předávali toto poselství a odkaz jako kulturní odkaz evropské civilizaci.

²⁶ Blíže viz Jirák, Jan – Köpplová, Barbara: *Média a společnost*. Portál, Praha 2003. Str. 17.

²⁷ Seminář FSV UK. Černoušek, Michal: *Teorie masové komunikace*. Desná-Souš, 15. září 1998.

²⁸ Blíže viz Burian, Jan: *Řím*. Svoboda, Praha 1970. Str. 21.

²⁹ Blíže viz Stiebitz, Ferdinand: *Dějiny římské literatury*. Praha 1977.

³⁰ Princip zobrazování reality za pomoci vědeckotechnických, fantaskních či nadpřirozených skoků dal základ celému populárnímu odvětví literatury – fantasy. Průkopníkem v české literatuře byl Eduard Martin, ze známějších Vladimír Páral. Světová literatura má v tomto oboru již ikony - Terryho Patchetta (*Užasná zeměplocha*) či Jane Rowlingovou (*Harry Potter*) - a fenomény - *Dračí doupě*, *Aragon*, *Letopisy Narnie* a *Pán prstenů*.

Caesar považoval řeč a její záznam zejména za politický nástroj používaný k prosazování veřejných zájmů. Římští řečníci a spisovatelé se jakoby ztotožňovali s Caesarem, Řím se na rozvoji literatury podílel velmi okrajově. K hlavním autorům primárních zdrojů literatury patřili:

Gaius Sallustius Crispus (86-35 př. n. l.) patřil k Caesarovým přívržencům. *Válka s Jugurtou* popisuje boj Říma v letech 111-105 př. n. l. a *Spiknutí Catillinovo* jsou prvními římskými historickými monografiemi.³¹

Marcus Tullius Cicero (106-43 př. n. l.) sice zanechal rozsáhlý literární odkaz, jeho dílo bylo však do značné míry ovlivněno jeho názory a politickou orientací.³² Potřebnou míru objektivitu si zachovávají spíše politické a soudní řeči, které respektovali reálnou situaci a do nichž se tak výrazně nepromítá Ciceronova manipulace s obsahem.

Gaius Julius Caesar (100-44 př. n. l.) je autorem zejména autobiografických záznamů o válečných taženích. *Zápisky o válce galské* (58-52/1 př. n. l.) představují osm knih, sedm z nich sepsal sám, ve třetí osobě, Caesar, poslední z nich popsal důstojník Aulus Hirtius. Podrobným popisem galského tažení zřejmě chtěl Caesar demonstrovat své osobní zásluhy o rozšíření říše. Systematicky zamlčoval eventuelní momenty,³³ které by ho mohly stavět do špatného světla, zejména válečné krutosti.

Zápisky o válce občanské měly dokázat, že k ozbrojenému řešení sporu s Pompeiem byl donucen jeho zarputilostí a přesto usiloval o co nejmenší excesy v jeho průběhu. Obohatil římskou literaturu o nový žánr válečných pamětí, ze kterých je možné dovozovat i charakter a dominantní charakterové vlastnosti autora – věcnost, cílevědomost, odhodlanost.

Gaius Suetonius Tranquillus sepsal životopisný soubor 12 císařů, ve kterém postavil do čela samotného Caesara. Nebylo to pouze historická činnost, zachycovaly celý obraz doby, vlastnosti hlavních aktérů, veselé historky, ústně šířené fámy a další.

³¹ Blíže viz Pečírka, J. a kol.: *Dějiny pravěku a starověku I, II*. SPN, Praha 1977. Str. 735.

³² Ibid. Str. 736.

³³ Ibid.

5 Řím před Caesarem

5.1 Římská společnost

Ire docetur eundo.

Chůzi naučíš se chozením.

Pokud chceme doložit původ rozvrstvení a organizace římské společnosti, která pochází z dob archaického Říma, musíme se spolehnout pouze a zejména na zdroje čerpající z legend.³⁴ Pověsti o Romulovi a Removi měly údajně zastříti fakt, že Řím se stal tím, čím se stal, v éře etruského panování. Etruskům, konkrétně Tarquiniovi Priskovi, se přiznává i založení velkého cirků, *circus maximus*, kde začala i tradice římských stavů, her a zápasů.³⁵ Jeho nástupce Servius Tullius zavedl stabilní, administrativně-politický systém a řád.

Patricijové – obyvatelé, kteří vedoucí postavení ve společnosti odvozovali od svého urozeného původu, od urozených otců, zakladatelů Říma (*pater*, potažmo *patricius*). **Plebejci** – občané sice svobodného postavení, kteří ale urozený původ postrádali. Svě označení získali odvozením od slova *pleo*, plnit, naplňovat, *plebs*, lid. Odtud *plebeius*. Zvláštní společenskou skupinou byli **klienti** (*clientes*, z řeckého slova *κλίνω* – opírám se), kteří se ucházeli o přízeň a patronát u bohatých římských občanů.

Hovořil-li Říman o patricijovi, měl především na mysli urozeného muže. Označení plebejec pak komunikovalo až anonymní množství jednotlivců. Obě vrstvy obyvatelstva patřily do skupiny svobodných římských občanů, lišila se však jejich práva.³⁶ Pokud bychom hledali případnou analogii typickou pro současnost, pak se nabízí termín „*naplavenina*“, která znamená pro pražské rodáky označení nepůvodních obyvatel Prahy. Rozdíl v globálu shledáváme především kulturní a ekonomický.

Římská republika měla tři základná pilíře správy – *magistratus*, úředníky, *senatus*,³⁷ senátory, a *comitia*, lidové sněmy. Nejvyšší římská magistratura se nazývala konzulát, konzulové se stávali

³⁴ Blíže viz **Burian, Jan**: *Řím*. Svoboda, Praha 1970. Str. 22.

³⁵ *Ibid.* Str. 38.

³⁶ *Ibid.* Str. 22.

³⁷ S.P.Q.R. - Senatus Populusque Romanus.

patricijové. Každoročně úřadovali dva konzulové (*consul*), prétoři (*praetor, prae itor* – kdo jde v čele) a soudci (*judex* – soudní pravomoc).

V době královského Říma byl druhým nejvýznamnějším veřejným orgánem senát. Označení *senatus* pochází ze slova *senex*, stařec, z čehož se dá odvozovat, že se jednalo o vyspělou formu rady starších. Senátorů bylo původně 100, ke konci římského království pak 300, což přibližně odpovídalo počtu římských rodů. Lze tedy dovozovat, že senát byl sestaven z jejich zástupců.³⁸ Senát svolávali konzulové, prétoři nebo tribuni lidu. Jednalo se o schůzi řádnou, tzv. *senatus legitimi*, nebo mimořádnou, ve zvláště naléhavých případech, tzv. *senatus indicti*.

5.2 Na pokraji občanských válek

Civis Romanus sum.

Jsem římským občanem.

Řím se výboji ve 3. a 2. století př. n. l. proměnil v impérium plně vládnoucí světu. Zejména zničení Kartága učinilo Řím na konci 3. punské války velmocí, která ovládala Středomoří. Co bylo důležitým znakem této expanze? Řím rozšířil svou vládu nad tradiční državy, o mimoitalská území – provincie.³⁹

A Řím se podle toho také choval a komunikoval se zbytkem světa. Byl svrchovaným dobyvatelem a vládcem všech dosažitelných území. Chtěl být první a jediný, a to nejlépe ve všem. Proto se musel vypořádat se silou řeckého kulturního vlivu, a tak podmanění Řecka bylo velkou římskou prioritou. Tehdejší situace se pro Řím nevyvíjela zrovna příznivě.⁴⁰ Achajský spolek⁴¹ vyhlásil Římu válku. Řím zrovna vedl válku s Kartágem, a tak by se tento krok dal snadno považovat za snahu o využití situace k vojenskému účelu.

Řím musel učinit strategické rozhodnutí, jak bude na podobná sdělení reagovat. Rozhodl se, že nepřátelům odpoví následovně – pokoří je a navždy vymaže z mapy světa. Stejně tak jako

³⁸ Blíže viz **Burian, Jan**: *Řím*. Svoboda, Praha 1970. Str. 26.

³⁹ Za římské republiky, v období od r. 241 př. n. l. do roku 58 př. n. l., bylo vytvořeno 15 provincií. Blíže viz **Hošek, Radislav – Marek, Václav**: *Řím Marka Aurelia*. Mladá fronta, Praha 1980. Str. 72.

⁴⁰ Roku 146 př. n. l. byla Makedonie senátem prohlášena za římskou provincii. Následně vznikly spory s Achajským spolkem o hranice Sparty. Achajský spolek přepadl Spartu a Řím se snažil neúspěšně vyjednat.

⁴¹ **Achajský spolek** – volné sdružení městských států v oblasti dnešního Řecka.

v případě Kartága, o jehož destrukci usilovali stoupenci vojenského řešení v čele s Markem Porciem Catem. Ti porazili v senátu, tady vyložené prostředky orální komunikace, stoupence umírněné politiky v čele s Publiem Corneliem Scipiem Aemilianem. Cato proslul zejména tím, že každou řeč v senátě končil slovy: „... a mimo jiné si myslím, že Kartágo musí být zničeno!“⁴²

Opakování se ukázalo nejen jako matka moudrosti,⁴³ ale zároveň i jako docela obstojný argument. Řím se učil vládnout. Zničil Kartágo, stejně tak i ve stejném roce Korint. V roce 146 př. n. l. pokořil Řecko. Po porážce Achajského spolku Římané Korint srovnali se zemí a na čtvrt milionu Korint'anů prodali do otroctví.

Po vítězství nad Kartágem vznikl pyšný, ale na danou dobu velice oprávněný název, kterým Římané nejenom vymezovali své postavení a dispozice, ale také sdělovali, jak se z jejich pohledu věci mají. Podařilo se jim totiž dovršit proces, kterým usilovali o kontrolu Středomoří, což se jim po zničení punské metropole také podařilo. Římané sice nebyli původně námořníci, ale s ohledem na význam námořní komunikace si rychle vybudovali dostatečnou flotilu a svojí nadvládu dali najevo pojmem *Mare Nostrum*,⁴⁴ Naše moře. Římané pak dostávali cenné lekce v boji s chronickým pirátstvím, ale získali vedoucí pozici v obchodní dopravě a námořním vojenství.

Město Kartágo mělo velice výhodnou polohu. O sto let později, v roce 44 př. n. l. na ruinách bývalého centra pokušení a zábavy spočinuly zraky Gaia Julia Caesaru. Pohled ho prý naplnil smutkem, a proto vydal rozkaz město znovu založit.⁴⁵ Podle všeho to nebyla pouze sentimentální chvílka, která vedla Caesara k tomuto kroku. O založení kolonie na místě, kde stávalo Kartágo, se pokoušel už Gaius Sempronius Gracchus.⁴⁶

⁴² Blíže viz Cicero, Marcus Tullius: *Tuskulské hovory. Cato Starší o stáří. Laelius o přátelství*. Svoboda, Praha 1972.

⁴³ *Repetitio est mater studiorum*.

⁴⁴ Blíže viz du Jourdin, Michel Molat: *Evropa a moře*. Archa, Bratislava 1994. Str. 47.

⁴⁵ Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova/Diktátoři*. SNKLJU, Praha 1964. Str. 275.

⁴⁶ Blíže viz Pečírka, J. a kol.: *Dějiny pravěku a starověku I, II*. SPN, Praha 1977. Str. 628.

5.2.1 Otroci

Malum necessarium.

Nutné zlo.

Aristotelés tvrdil, že: „...otrok je nástroj s duší, nástroj je otrok bez duše... ~ nástrojů mají duši, druhé jsou bez duše: např. pro kormidelníka je kormidlo nástrojem bez duše, pozorovatel na přídi nástrojem s duší, neboť pomocník v řemesle je svého druhu nástroj... otrok je cosi jako majetek s duší.“⁴⁷ Mocenské rozpínání bylo nejzřetelnějším prostředkem komunikace dominantního postavení a výrazem nadvlády Říma nad zbytkem známého světa. Dalším atributem komunikace byl také stále rostoucí počet otroků.

Pro další výboje bylo nezbytné disponovat dostatečným zázemím a ekonomickým potenciálem. Řím začal otroky masově používat v zemědělství. Města zažívala hospodářský růst a venkov se stal územím obrovských, rozlehlých statků s otroky, latifundií.⁴⁸ S ohledem na nízké výrobní náklady a vysokou efektivitu otrocké práce se začaly výrazně rozvíjet sociální i ekonomické nůžky mezi latifundisty a menšími produkcemi svobodných římských rolníků.

Původní vlastnická práva na půdu,⁴⁹ která byla znakem svobodného římského občana, přestávala plnit svůj primární účel. Rolníci se zbavovali půdy a odcházeli do rozvíjejících se měst, kde se pokoušeli řešit ztrátu zdroje obživy. V tomto ohledu Řím neznal vyvolených. Buď se stávali součástí římské lůzy a parazitovali na drobném kriminálním podhoubí římského velkoměsta, nebo se stávali součástí pravidelné římské armády.

Řím armádu nezbytně potřeboval. V provinciích se začaly objevovat známky protiřímského odporu. To ale pro Řím nebyla nijak nová situace. S nepřítelem, který se nachází za hranicemi říše, Římané zpravidla počítali. Vnitřní ohrožení si doposud neuvědomovali. Od roku 138 př. n. l. se začali bouřit otroci a Řím najednou musel řešit vážnou situaci.

⁴⁷ Blíže viz Pečírka, J. a kol.: *Dějiny pravěku a starověku I, II*. SPN, Praha 1977. Str. 556.

⁴⁸ *Latifundium* – velký komplex pozemků patřící jednomu majiteli. Srovnej viz Klimeš, Lumír: *Slovník cizích slov*. SPN, Praha 1985. Str. 401.

⁴⁹ Blíže viz *Římské pojetí vlastnického práva* in Kincl, J. a kol.: *Římské právo*. C. H. BECK, Praha 1995. Str. 153 a násl.

5.2.2 Půda

Locupletem facit non multa possidere, sed modica desiderare.

Bohatým nečiní jen majetek, ale i skromnost.

Valerius Maximus

Původním zdrojem obživy obyvatel římských pahorků bylo pastevectví a primitivní zemědělství.⁵⁰ Hyletická tradice římské civilizace nastiňuje konflikt mezi očekáváním a dispozicí, která se vztahovala k vlastnictví půdy. Půda nebyla jen odznakem moci, majetku, postavení. Byla také znakem příslušnosti, cti, sounáležícím a motivujícím prvkem, symbolem a důkazem privilegií a zároveň jmenovatelem loajality Římana k Římu.

V návaznosti na moudrost Valeria Maxima je nezbytné podotknout, že majetek nečinil pouze materiálně bohatým. Vlastnictví půdy prošlo v Římě dlouhým vývojem, od prvobytné pospolných forem až k individuálnímu vlastnictví. Individuální vztah se nejdříve prosadil ve vztahu k pozemku, na kterém stál římský dům se zahradou. Přestože tato ikona působí docela poeticky, má velice reálný, konkrétní význam.

Původně se pozemek nazýval *heredium*, byl totiž zděditelný, nikoliv zcizitelný.⁵¹ Římská ideologie vycházela z předpokladu, že veškerá půda byla původně státním vlastnictvím. Jednotlivcům byla půda přidělována (asignována – *asignatio*) do individuálního, soukromého vlastnictví. Toto se však týkalo pouze území Itálie. Tradice majetkových tříd se datuje do dob etruského krále Servia Tullia. Občané, kteří nevlastnili nic jiného než vlastní děti se označovali jako proletáři (*proles*, děti), bezzemci. Aby se mohli stát příslušníky alespoň poslední, 5., třídy, bylo nezbytné vlastnit alespoň 2 jitra půdy.⁵²

Provinční půda byla taktéž považována za státní majetek, bylo s ní však nakládáno jinak. Vztah k půdě byl vztahem provinčním, obvykle ji Řím ponechával původním držitelům.

⁵⁰ Blíže viz **Burian, Jan**: *Řím*. Svoboda, Praha 1970. Str. 20.

⁵¹ Římská tradice přičítá tento úkon samotnému Romulovi, který rozdělil pozemky mezi prvotní Římany při založení města, blíže viz Římské pojetí vlastnického práva in **Kincl, J. a kol.**: *Římské právo*. C. H. BECK, Praha 1995. Str. 158 a násl.

⁵² Blíže viz **Burian, Jan**: *Řím*. Svoboda, Praha 1970. Str. 24.

Vlastnické vztahy těch, kteří nebyli římskými občany,⁵³ původně právo nechránilo vůbec. Nepovažovaly se za vlastnictví. Postupně se však tzv. vlastnictví bonitární stalo rovnoprávné s vlastnictvím civilním,⁵⁴ nicméně tradice a význam dispozice s půdou, majetkem, sounáležitostí s Římem měly své pevné místo v chápání obyvatelstva.

Jak interpretovat signály, které vysílala nezanedbatelná část římských občanů? Řím jim neposkytoval možnost nalézt zdroj uspokojení základních životních potřeb v materiu tak bytostném, jako byla půda. Dával tím najevo, že je nectí? Odpovědí mohlo být ano a znamenalo by to také, že bylo možné očekávat, že vyloučení jedinci nebudou ctít Řím a budou se k němu chovat kořistnický.

Kromě nutnosti korekce ekonomických a politických selhání, bylo nutné řešit i další rozměr evidentně počínající krize. Bylo nezbytné sdělit postiženým římským občanům, že se jich Řím nevzdává, že si jich váží a že jsou jejich partneři pro komunikaci na všech úrovních a ve všech rovinách. Vážnost situace si uvědomovali i příslušníci ekonomických elit, *nobility*.⁵⁵

Reformními politiky a rétoriky obhajujícími nutnost změn se stali bratři Gracchové, kteří byli ochotni učinit nutné ústupky ve prospěch uklidnění situace. Chtěli podniknout kroky, které by vedly k obnově drobného rolnictva. Senát jako představitel moci se ale postavil proti. K těmto případům docházelo nezdávka.

Senát evidentně nerad dělal kompromisy a nerad se vzdával svých práv, zvláště tedy v případech, kdy ekonomické zájmy jednotlivých senátorů až zoufale nekorespondovaly se zájmem veřejným. Senátoři zřejmě neviděli za horizont účinků opatření v souvislosti s reformními záměry. Vlastní politické či ekonomické zájmy senátorů se bohužel značně odchýlily od zájmu veřejného a tento diskurz a následně konflikt zasáhl celou společnost.

⁵³ Cizinci, peregrini – *peregrinus, per agrum* – přes pole. Blíže viz Římské pojetí vlastnického práva in Kincl, J. a kol.: *Římské právo*. C. H. BECK, Praha 1995. Str. 159.

⁵⁴ Ibid. Str. 160.

⁵⁵ Nobilita - římská úřednická aristokracie, obecně privilegovaná, zámožná vrstva společnosti. Srovnej viz Klimeš, Lumír: *Slovník cizích slov*. SPN, Praha 1985. Str. 476.

5.2.3 Nátlakové akce

Quot servi, tot hostes.

Kolik porobených, tolik nepřátel.

Na počátcích římské republiky použili plebejové k prosazení svých požadavků na zrovnoprávnění s patricijí zvláštní komunikační nástroj. Na rozdíl od středověké a nám lépe známé defenestrace se plebejové uchýlili k aktu tzv. *secessio*, secese. K první secesi došlo v roce 494 př. n. l. a spočívala v hromadném odchodu plebejů z Říma. Plebejci vystupovali proti patricijům zejména z ekonomických důvodů.

Obava z následků přinutila patricije jednat a činit ústupky. Povolili plebejům volit si tribuny lidu, kteří dostali právo *vetu*, tj. právo zrušit opatření patricije poškozující plebejské zájmy. Veto se později rozšířilo i na usnesení senátu. Úřad tribuna⁵⁶ by se dal přirovnat k úřadu ombudsmana. Počet tribunů se vázal k tzv. *tribusům*, místním okresům. Druhá secese se odehrála v roce 449 př. n. l. a jejím výsledkem byla vynucená kodifikace práva – *Lex XII (duodecim) tabularum*, Zákon 12 desek. Od toho roku se datuje také možnost sňatku mezi patricijí a plebeji.

Plebejové si postupně vynutili celou řadu ústupků. Dokonce došlo i na jistou směnu privilegií. K vykonávání funkce tribuna byl nezbytný plebejský původ, proto se patricij usilující o tento úřad musel vzdát své příslušnosti a tzv. *transitio ad plebem*, přejít k lidu. Od 3. století př. n. l. rozdíl mezi patricijí a plebeji ztrácí na významu a vytvořila se nová, ekonomická, elita – nobilita.⁵⁷

5.3 Reformní hnutí

Bona fide.

S dobrou vůlí.

Řím se tedy svými výboji stal pánem Středomoří. Vládnout celému tehdy známému světu nebyl úkol o nic menší, nežli vládnout Římu samotnému. Stávající vládcí se rozhodli spravovat impérium systémem, který snad ani systémem nebyl. Vytvořili přímou správu dobytých území zřízením vazalských států a zároveň upevňoval svůj vliv u svých spojenců. Samozřejmě, že Řím

⁵⁶ Usnesení tribunů se nazývalo *plebisait*.

⁵⁷ Blíže viz **Burian, Jan**: *Řím*. Svoboda, Praha 1970. Str. 51.

nespoléhal pouze na dobré slovo, ale hlavně na své legie. A spojenci i protivníci nemohli toto sdělení považovat ani omylem za nečitelné.

Scipio starší navrhoval vytvořit soustavu závislých států okolo Říma, nicméně zvítězily představy jeho odpůrců, Tiberia Sempronia Graccha a Marka Porcia Catona. Rozdíl mezi variantami správy se možná zdá být nepříliš markantní. S ohledem na omezené zdroje se však jeví zřejmé, že Řím prošel revolucí, kterou nemohl uspokojivě řídit.

Řešení římských problémů obstarávali střídavě diplomaté a vojáci. Římané už dávno považovali za normální, že válka je způsobem, jak komunikovat, prosazovat své názory, postoje a cíle. Skutečné problémy, které Řím na sklonku 2. století př. n. l. ničily, byly problémy vnitřní.

Ve druhé polovině 2. století př. n. l. se začíná projevovat snaha tribunů získat zpátky moc a privilegia, o která přišli ve prospěch patriciů. Tribunové se začali prosazovat na úkor senátu. To byl fenomén, kterému by se ještě o několik let dříve jen stěží uvěřit. Tento trend odstartovala kariéra bratří Gracchů, Tiberia a Gaia, kteří nastoupili kariéru tribunů. Celý svůj život se snažili omezit politikaření v senátu, ačkoliv se občas jednalo o boj manipulací proti manipulaci.

Senátní nobilita shromažďovala ve svých rukou moc a majetek. Dá se tvrdit, že na úkor svobodného rolnictva, ovšem s dostatečným nadhledem a bez jakéhokoliv podtextu. Marcus Porcius Cato se snažil uvědomit veřejnost o tom, že Řím má smysl pro sociální rovnováhu a spravedlnost.

Nechal ze senátu odstranit ty nejkřiklavější představitele morálního a etického bahna, řečeno obrazně. Zavedl daň z přepychu. Jeho úsilí také směřovalo k omezení korupčních aktivit vládnoucích elit. Motivem jistě mohlo být úsilí o sociální smír. Mohl také směřovat k tomu, aby očistil obraz Říma, nejen pro cizí zraky, protože bylo nezbytné a žádoucí, aby se Řím mohl podívat do tváře i sám sobě.

Šlo také o eliminaci sociálního pnutí a národní integraci. Extrémní situace vedou k radikálním řešením. A zalíbení v radikálních reformách mělo u bratří Gracchů, vnuků Scipiona staršího a zároveň příslušníků ctihodného plebejského rodu Semproniů, tradici. Tiberius Gracchus ústy Plútarcha promlouvá: „... lidé bojující a umírající za Itálii nemají nic kromě vzduchu a světla... Nazývají je vládci, ale nevládnou ani kouskem vlastní půdy“.⁵⁸ Tiberius požadoval, aby Řím hmatatelně ubezpěčil Římany s jednoduchým, ale potřebným faktem. Že jsou Římany.

⁵⁸ Blíže viz **Plútarchos: Životopisy slavných Řeků a Římanů I, II.** Odeon, Praha 1967.

5.4 Tiberius Gracchus

Quisque suos patimur Manes.

Snášíme každý svůj osud.

Vergilius

Tiberius Gracchus se vrátil roku 134 př. n. l. z Hispánie, odkud jej vyhnala tvrdá politika senátu vůči městu Numantie. Řím jej údajně zděsil. Byl téměř zaplaven lidmi, kteří přišli bez vlastního zavinění o zdroj obživy, příslušnost - půdu. Tiberius Gracchus se stal roku 133 př. n. l. tribunem a rozhodl se prostřednictvím své funkce a prostřednictvím nástrojů, které z titulu své funkce mohl využít, usilovat o změnu poměrů. Započal krátkou politickou kariéru, která ukázala několik zajímavých faktů.

První byla Tiberiova schopnost racionálního a pragmatického jednání. Přesto, že Tiberius vystupoval jako idealista,⁵⁹ neváhal a pustil se do přímého sporu se svým bratrancem Scipiem Aemilianem. Ten ovšem v té době dobýval Hispánii. Pokud by došlo k opravdu přímé konfrontaci, tak by Scipio vahou své autority Tiberiův návrh na přidělování půdy z obrovských státních pozemků, *ager publicus*,⁶⁰ které se dostaly pod římské područí během druhé punské války, mohl rozdrtit hned v zárodku.⁶¹

Tiberius vypracoval zákon o pozemkové reformě a snažil se jej prosadit bez výraznějšího rizika konfliktů. Veřejné mínění bylo na jeho straně, protože se opíralo o identifikovatelný společenský požadavek, což nám následně potvrdila i historická fakta. Šlo o problém prosadit vůli lidu skrze vlastními zájmy zaujatý senát.

Tiberius prohlásil zákon za obnovu zapomenutého zákona z roku 367 př. n. l., nepředložil jej svým jménem a předem si zajistil souhlas principa⁶² senátu. Maximální míru přidělování půdy

⁵⁹ Protože se pustil proti všem zažitým zvyklostem do prosazování změn ryze v intencích chápání veřejného zájmu a zejména pro veřejných prospěch.

⁶⁰ *Ager publicus* vs. *ager privatus* – půda soukromá, individuální soukromé vlastnictví půdy, blíže viz Kincl, J. a kol.: *Římské právo*. C. H. BECK, Praha 1995. Str. 158.

⁶¹ **Asignace, přidělování** – platila zásada *assignatio praedia in solo Italico*, tj. pouze italské pozemky.

⁶² *Principes* – vládce. Blíže viz Kábrt, J. a kol.: *Latinsko český slovník*. SPN, Praha 1957.

stanovil podle Catonova spisu O zemědělství, ve kterém autor stanovil tzv. ideální statek.⁶³ Vlastnictví jedné rodiny nemělo překročit 1000 jiter⁶⁴ nadbytek měl být rozdělen po 30 jitrech bezzemkům jako dědičný a nezczitelný majetek⁶⁵ s nevelkou daní.

Tiberiův návrh nebyl příliš radikální, proto si získal širší podporu, a to i z řad nejbohatších mužů tehdejšího Říma a politických špiček. Tiberius neměl v úmyslu pouze vyřešit situaci bezzemků. Směřoval hlavně k tomu, aby zvýšil počet svobodných římských mužů, kteří by byli schopni bojovat v armádě.⁶⁶ Řím silnou armádu potřeboval, aby mohl za prvé uskutečňovat tradiční politiku expanze a za druhé, aby mohl potlačovat stále množící se povstání otroků, které ohrožovalo jeho výrobní prostředky a ekonomickou stabilitu.

Přesto, možná právě proto, že pozemková reforma by zasáhla pouze největší latifundisty, Scipio Aemilianus zformoval proti návrhu silnou opozici. Tiberius byl pro další průchodnost návrhu donucen k tomu, aby ho předložil přímo lidovému shromáždění bez předběžného projednání v senátu. Využil totiž svého práva tribuna - veta, zrušil usnesení senátu a dokonce dal zavřít Saturnův chrám, ve kterém byla státní pokladna. Nechal o svém návrhu hlasovat s otázkou: „*Může být tribunem lidu, kdo se staví proti zájmům lidu?*“⁶⁷

Tiberiův návrh ale na oplátku vetoval druhý tribun, Marcus Octavianus, latifundista a stoupenec zájmů nobility. Tiberius nechal zbavit Octaviana úřadu. Bezprecedentnost takového postupu už byla do očí bijící, ačkoliv Octavianus se neopíral o veřejnou podporu a Tiberius *de iure*⁶⁸ nic neporušil. Nakonec byl zákon schválen a dokonce byla zřízena komise určená k dohlížení nad dodržováním předpisu. Senát se ovšem nevzdal, bojoval s Tiberiem i nadále a používal veškeré prostředky, jak omezit komisi v pokusech naplnit podstatu svého poslání. Upíral jí kupříkladu nárok na větší finanční podporu.

Tiberius se pokoušel zasadit další a další ránu zvyklostem, které udržovaly moc senátu uskutečňovanou prostřednictvím správy financí Říma. Když zemřel poslední král Pergamu Atalos

⁶³ Blíže viz Zamarovský, Vojtěch: *Dějiny psané Římem*. Mladá fronta, Praha 1967. Str. 188.

⁶⁴ Cca 250 hektarů.

⁶⁵ Srovnej viz římská tradice Romulova rozdělování půdy prvním obyvatelům města – Romulus rozdělil půdu, každé rodině přidělil zhruba 2 jitra, zbytek zůstal v kolektivním vlastnictví (*ager publicus*).

⁶⁶ Tiberius se snažil zachránit římskou armádu, jejíž klesající bojeschopnost a zoufalé výkony v probíhajících bojích v Hispánii byly více než alarmující.

⁶⁷ Blíže viz Plútarchos: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I, II*. Odeon, Praha 1967.

⁶⁸ Po právu, po zákonu.

III. a odkázal veškerý majetek a zemi římskému lidu, Tiberius usiloval o to, aby stát převedl alespoň část výnosu ze získaného majetku na podporu kolonistů, kteří se chtěli usadit na nové půdě. Prosadil, aby o Attalově majetku rozhodlo lidové shromáždění, nikoliv senát. Ačkoliv se dělo všechno v rámci zákona, obyčejem bylo, že finanční záležitosti Říma spravoval senát.

Do třetice se Tiberius postavil proti ústavním tradicím⁶⁹ v létě 133 př. n. l., kdy se rozhodl znovu kandidovat na úřad tribuna. Rozhodl se tak proto, aby se znovu postavil proti zvyklostem, ačkoliv zákon tento nárok nikterak neupíral. Opětovnou kandidaturu zakazoval pouze u vyšších státních funkcí. Tribunát propůjčoval lid, takže do této kategorie nespadal. V Římě se začala šířit konzervativní řízená agenda a Tiberius začal být obviňován z toho, že na svou osobu koncentruje příliš mnoho moci. Vznikly spory, které nepadaly převážně legálnost⁷⁰ Tiberiova postupu.

Tiberius měl v úmyslu dokončit pozemkovou reformu, reformu soudnictví, reformu vojenské služby a další republice prospěšné změny. Latifundisté prostřednictvím senátu podnikli odvetná opatření. Začali cíleně ovlivňovat veřejné mínění, a to v racionální i emocionální rovině. Důvody, které údajně vedly Tiberia k další kandidatuře, byly pouze kroky k realizaci uspokojení touhy po tyranii a královské moci.

Skupina senátorů dokonce vyzvala konzuly, aby Tiberia prohlásili za nepřítele státu.⁷¹ A požadovali, aby podle toho také začali jednat. Tiberius byl obeznámen se zcela jasným sdělením s tím, že si může vybrat – smrtelný konflikt, nebo konsensus. A šlo o zcela čitelný signál. Za římské republiky byl jeden ze skutků velezrady tzv. *affectatio regni*, snaha o znovuzavedení království v Římě, která se vždy trestala pouze smrtí.⁷²

⁶⁹ Poprvé, když obešel senát při schvalování pozemkové reformy, podruhé, když světil správu majetku Attalose III. lidovému shromáždění.

⁷⁰ *Legitimitas* (oprávněnost) versus *legalitas* (zákonnost).

⁷¹ Moderní termín zní „veřejný nepřítel“, z anglického *public enemy*. Veřejných nepřátel s proměnou a rozvojem civilizace narůstalo, proto byl posléze ještě akcentován význam nepřátelství – *public enemy No. 1*, veřejný nepřítel č. 1. Toto označení chápeme jako snahu mocenských elit komunikovat, že není žádoucí ani podpora, ani sympatie.

⁷² Blíže viz Kincl, J. a kol.: *Římské právo*. C. H. BECK, Praha 1995. Str. 327.

5.4.1 Zavraždění Tiberia

Ne prius antidotum quam venenum.

Neber protijed dřive než jed.

Tiberius podle všeho výstrahu pochopil, nikoliv však reflektoval. Ze svých pozic neustoupil. Jeho odpůrci nyní stáli před řešením problému, jak Tiberia odstranit. Pokusit se dosáhnout jeho eliminace legálně se nobilitě zdálo příliš zdlouhavé a nejisté. Hlavním cílem latifundistů bylo neprodleně zabránit reformám. Vůdce Tiberiových oponentů, pontifex⁷³ Publius Cornelius Scipio Nasica, musel najít rozhodnější a definitivní řešení problémů spojených s aktivitami Tiberia Graccha. V den voleb nechal vyvolat rvačku, ve které najatý vrah Tiberia zavraždil.

Tiberiova smrt paradoxně odstartovala proces, se kterým Tiberius ani nepočítal a kterému chtěl zabránit. Kolaps republikového zřízení. Tiberius vždy jednal v zájmu římské republiky, jeho záměry měly sice širší podporu, nicméně dá se dovodit, že nebyly správně pochopeny, nebyly dostatečně komunikovány a když, tak způsobem výrazně konfrontačním. Hnutí se obrátilo proti představitelům moci, potažmo tedy proti společenskému zřízení.

Zádoucí liberalizace systému, která měla ozdravit poměry v republice, byla zaměřena racionálně. Zjednodušením a iracionalizací problému a minimální komunikací politických záměrů a řešení problematiky se postupně vytvořily cíle zástupné, případně byly zaměňovány cíle za prostředky. Což bylo problémem nejen antického Říma, ale je problémem i současných politických a veřejných procesů.

Politické elity, v čele se Scipionem, považovaly Tiberiovy snahy za ohrožení svých pozic. Neodhadly následky svého konání, ale nelze se z perspektivy současnosti dívat, že jejich strategické horizonty nepřesahovaly volební či životní cyklus. Takhle by se vysoká politika dělat neměla. Politické reprezentace odmítnutím omezit své pravomoci každopádně připravily své nástupce v podstatě o celý mandát.

Scipio smrt svého oponenta přivítal. Snažil se zlikvidovat hnutí celé, pronásledoval jeho přívržence. Pokusil se ukončit činnost pozemkové komise. Tu však začala podporovat i část konzervativců, kteří se snažili využít nastalé situace, usilovali o získání podpory a chtěli využít

⁷³ *Pontifex* – člen nejvyššího starořímského kněžského sboru, velekněz.

popularity a sympatií k reformnímu hnutí. Formálními, ale líbivými a populistickými, ústupky si ovlivňovali ve svůj prospěch veřejné mínění. Dávali najevo, že nesměřovali proti reformám, ale proti způsobům, jakými Tiberius o reformy usiloval.

5.4.2 Veřejné mínění

Intelligenti pauca.
Chytrému napověz.

Ani protireformní hnutí příliš nerespektovalo zákonitosti životaschopnosti sdělení v orální komunikaci a víceméně ignorovalo společenské nálady a pnutí. Odstraněním hlavního zdroje a nositele sdělení nedošlo k odstranění společenské poptávky, pouze došlo ke ztrátě kontroly nad komunikačními procesy. Veřejné mínění si žádalo reformy. Nobilita musela pod silicím tlakem veřejnosti v pozemkové reformě pokračovat a pozemkové komisi podařilo omezit dopady krize malého a středního rolnictva částečně zastavit.

Veřejné mínění je způsob existence společenského vědomí ve formě masového vědomí, spojení společných zájmů, vztahu k událostem, jevům společenského života, k činnosti politických stran, institucí a jedinců. Vyskytuje se jako důsledek cíleného působení nebo jako organismus, vzniklý na základě životních zkušeností a existujících tradic.

5.5 Gaius Gracchus

Meo remigio rem gero.
Řídím věc svým veslem.

Roku 123 př. n. l. se tribunem lidu stal jeden ze členů pozemkové komise, mladý Gaius Sempronius Gracchus, bratr Tiberiův. Rozhodně šel v bratrových stopách, byl však s ohledem na odpor nobility mnohem tvrdší, radikálnější a také úspěšnější. Gaius velmi dobře ovládal rétoriku, své umění údajně používal kdykoliv a jakkoliv a získával jím podporu. I přes nezbytnou vizi diplomacie se ve svých plánech nikterak neomezoval. Svého bratra zastínil i na poli politickém, stal se dvakrát po sobě tribunem. Je nezbytné ovšem připomenout, že razantně kráčel zejména po cestě, kterou mu jeho bratr usilovně a ztěžka vyšlapal.

5.5.1 Rétorika

Primum oratoris officium esse dicere ad persuadendum accomodate.

První povinností řečníka necht' je správně přesvědčovat.

Cicero

Staří Řekové považovali rétoriku za jednu z nejmávanějších věd. Vycházeli z toho, že správu věcí veřejných formou hlasování o závažných otázkách společnosti je možné vykonávat pouze tehdy, pokud byla otázka občanům řádně vyložena. Za hlavní komunikační prostředek můžeme v té době považovat pouze živý lidský hlas,⁷⁴ který musí mluvit zřetelně a vyslovovat přesná a jednoznačná sdělení. Zde je nutno podotknout, že alfabetismus byl opět spíše výsadou elit.

Římané okořenili veřejné projevy hereckým prvkem a učinili z nich kombinaci projevů mluvených a projevů, kde se výrazově uplatnila dominantně či výhradně gestika, haptika a posturika. Až s posvátnou úctou glosuje Vlastimil Vávra: „Zřejmě proto je ještě dnes tolik mocné pohybové energie i v pouhých záznamech slov kdysi vyřčených. Při jejich hlasitém čtení najednou pocítíme tlak v loketním či ramenním kloubu. Ruka se někdy mimovolně zdvihne a do náznakové akce se může dostat celé tělo“.⁷⁵

Hlavní postavou komunikačního aktu se stával rétor. Proto byly už v Řecku položeny základy etiky, neboť se na základě zkušeností dopracovali k poznání, že ovlivňování posluchačů, cílové skupiny, je věc užitečná, ale také velice zneužitelná. Nebylo pravidlem, že vedoucí jednotlivci museli být zrovna uzurpátoři a tyrani. Každopádně pojem demagog vznikl spojením slov *demos*, lid, a *ago*, vedu, zavádím.⁷⁶

Rétorika byla opět svým způsobem považována za způsob boje, ačkoliv na poli intelektuálním. Tyto řečnické souboje však svými účinky leckdy ovšem přesahovaly auditorium, ve kterém se odehrávaly. Promluva byla často považována za neúčinnější nástroj pro

⁷⁴ Blíže viz Kohout, Jaroslav: *Rétorika*. Management Press, Praha 2005. Str. 18.

⁷⁵ Blíže viz Vávra, Vlastimil: *Mluvíme bez slova*. Panorama, Praha 1990. Str. 20.

⁷⁶ Blíže viz Kohout, Jaroslav: *Rétorika*. Management Press, Praha 2005. Str. 18.

přesvědčování cílových skupin. O tom, že se jednalo opravdu o demonstraci síly a šlo určení dominance svědčí i řecké řazení rétoriky mezi disciplíny agonální, z řeckého *agos*, boj.⁷⁷

Kraus⁷⁸ dokonale shrnuje tuto disciplínu: „*Rétorika vyrůstala ze čtyř základních pilířů evropského myšlení – z řecké lásky k moudrosti, římské víry ve spravedlnost, ztělesněné v soustavě římského práva, z judaisticko-křesťanského pojetí náboženské víry a z renesanční důvěry v člověka a v sílu jeho tvůrčích schopností. V tomto smyslu rétorika, otevřená budoucímu vývoji, nikdy nepřestala být stavebním kamenem klenby evropské vzdělanosti a kultury, které na těchto pilířích spočívají.*“

5.5.2 Rozdělení sfér vlivu

Divide et impera!

Rozděl a panuj!

I Gaia Graccha bylo pro účely zastavení reformem zejména potřeba zdiskreditovat v očích římského lidu. Objevil se jako pokračovatel myšlenek a úsilí svého bratra a najednou byla Tiberiova smrt v úsilí o likvidaci reformního hnutí docela kontraproduktivní. Veřejnost totiž přenesla sympatie a náklonnost chovanou k Tiberiovi, nyní ověšenému gloriolou mučedníka, na jeho mladšího bratra. Mohla si nobilita v dané situaci hazardovat s problémy, které by zapříčinila zanedbaná komunikace s dotčenými vrstvami společnosti? Zajisté ne. Navíc pochopila, že bude lepší myšlenku, původce i celou záležitost prostě zdiskreditovat.⁷⁹

Gaius přijal místo kvestora na Sicílii, načež přišel logický úder. Nobilita přišla s obviněním, že je zapleten do protirímského povstání na Fragellách. Gaius se ovšem vrátil do Říma, předstoupil před soud a dosáhl osvobození, takže nobilita opět ztratila příležitost z Gaia Graccha udělat nepřítele lidu. Na druhou stranu Gaius udělal to jediné, co asi udělat mohl.

Obě strany sporu dostaly další lekci o soupeřových zbraních, možnostech, silných a slabých stránkách. Nobilita pochopila, že nastolenou agendu je potřeba řídit. Gaius pravděpodobně pochopil, že ideje potřebují k prosazení o něco více, než jen pouze dobrou vůli a čisté úmysly. Začínalo být jasné, na jakém hřišti se hraje a jaké by měly být zbraně.

⁷⁷ Blíže viz Kraus, Jiří: *Rétorika a řečová kultura*. Karolinum, Praha 2004. Str. 21.

⁷⁸ Blíže viz Kraus, Jiří: *Rétorika v evropské kultuře*. Academica, Praha 1998.

⁷⁹ V případě Tiberia se interpretace jeho snah jako choutek po královské moci ukázala jako vhodný prostředek. Nobilita a latifundisté rozehráli novou komunikační hru.

Gaiovým životním posláním se stalo dokončit bratrovo dílo. Rozhodl se proto pro svůj cíl použít politický a mocenský instrument a snažil se konstituovat společenskou vrstvu, kterou by vytvořil institucionální protipól nobilitě - **plebejskou platformu**. Rozhodl se postavit ji proti senátu, který vinil z Tiberiovy smrti a který považoval za hlavní překážku reformem. Gaius nadále rozšiřoval portfolio společenských vrstev a skupin, na kterých mohl stavět základy pro svojí politiku, pro boj se senátem, jeho zájmy a spojenci. Chtěl si získat i podporu chudiny.

Prosadil zákony, kterými chtěl pohnat k zodpovědnosti všechny, které vinil za původce násilí na svém bratrovi a kteří se v úsilí bojovat proti jeho bratrovi a jeho záměrům podle Gaia dopustili porušení práva. Zasadil se o schválení zákona,⁸⁰ kterým rozšířil pravomoci římských občanů, tedy i vojáků, obrátit se s odvoláním při obvinění z těžkých zločinů na lidové shromáždění, což lze považovat za preventivní opatření, nástroj proti vykonstruovaným obviněním ze strany nobility.

Dále připravil zákon, kterým usiloval jistotu přízně nejspíše a nejlevněji manipulovatelných cílových skupin A to výměnou za státem financované sociální jistoty směřované příslušníkům nejnižších sociálních vrstev Říma. Chtěl totiž nemajetným Římanům zajistit stálé dodávky pšenice ze státních zásob za nejnižší tržní cenu.

Vnesl tím do římského zřízení princip, kterým chtěl zakotvit povinnost státu zajistit životní prostředky potřebným a vytvořit základní záchranou sociální síť. Kromě jiného mu šlo nejspíše také o to, aby měl tuto nevypočitatelnou a nepředvídatelnou skupinu na své straně. Návrh se řadě Římanů, byť se jich i přímo netýkal, vůbec nezamlouval. Ve srovnání s podbízením se cílovým skupinám z nejnižších sociálních vrstev, které mělo následovat, byl však tento záměr poměrně malou úlitbou.

5.5.3 Jezdci

Nec cuivis dextram inieceris.

Nepodávej ruku komukoliv.

Gaius neoslovoval pouze zformované sociální vrstvy. Hledal společnou řeč pro většinu obyvatelstva ve společnosti, horizontálně i vertikálně. Byl politikem velkého formátu. Dokázal

⁸⁰ Blíže viz Kincl, J. a kol.: *Římské právo*. C. H. BECK, Praha 1995. Str. 322 a násl.

identifikovat a využít prostředky k dosažení svých cílů. Vypracoval politický program, který zohledňoval zájmy rolníků, městské chudiny, bezzemků, jezdců a italských spojenců Říma a cíleně jej komunikoval. K tomu potřeboval právě konzistentní a silnou společenskou a politickou platformu.

Chtěl totiž konstituovat a oslovit novou cílovou skupinu. Chtěl získat příslušníky nově se konstituující moci – **jezdce**. Tato společenská skupina se rekrutovala z reprezentantů a nositelů tradice jezdců, kteří až do 3. století př. n. l. bojovali v římské kavalerii. Jejich úlohu s poměrně většími bojovými úspěchy posléze převzaly pomocné jednotky. Jezdci, *equites*, se na bojišti objevovali pouze jako důstojníci legií, spíše se však soustředili na získávání míst v kancelářích v provinciích, obchodování a suplovali státní službu, která v republikánském Římě v podstatě neexistovala.

Jezdce si soukromníci najímali na výběr nepřímých daní a rent,⁸¹ náklady si poté samozřejmě bohatě vynahrádili. Jezdci si také zajistili, že budou realizovat zakázky ze státních smluv na zásobování armády a veřejné stavební práce. Výnosy z těchto činností byly natolik ohromné, že si jezdcí získávali čím dál větší vliv v soukromém i veřejném životě. Stávali se ekonomickou a politickou elitou.

Jezdcům se Gaius podbízel novou, poměrně spornou podobou soudního zákona. Doposud právo soudit patřilo do pravomocí senátorů. Veřejnost však byla konfrontována s čím dál častěji a s čím dál více do očí bijícími případy střetu zájmů a korupce odehrávající se v nejvyšších kruzích. Prošetřování zneužívání moci státními úředníky často končovalo zproštěním viny. Na obou stranách soudní stolice zpravidla seděli senátoři, kdo soudil si byl vědom toho, že mohl být i souzen.⁸²

Gaius zavedl opatření, podle kterého se soudů mohli účastnit i jezdcí, později pak v soudech zasedali pouze jezdcí. Ti pak mohli soudit i příslušníky nobility a to bylo „*skutečnou ranou pro senát*“.⁸³ Z těchto opatření je čitelné, že si Gaius zavazoval etablující se vyšší společenskou vrstvu, kterou mimo jiné sám pomohl konstituovat, a zároveň si připravoval půdu pro působení na veřejné mínění. Zároveň musel přesvědčit lid, že ani veliký majetek neochrání jedince proti vynutitelnosti práva. A v neposlední řadě senátu cosi dlužil.

⁸¹ Výběrčí se nazývali *publíkáni*.

⁸² Falešná kolegialita je příčinou korupční spirály.

⁸³ Blíže viz Appianus in Zamarovský, Vojtěch: *Dějiny psané Římem*. Mladá fronta, Praha 1967. Str. 190.

Jezdci se se senátory střetávali i na půdě provincií. Jejich majetkové zájmy se zde křížily, protože jezdci odčerpávali finance z provincií v takové míře, že toho na senátory mnoho nezbylo. Takové případy se nástupem Gaia Graccha výrazně znásobily, do té doby tak časté nebyly. Společenský vzestup umožnil jezdcům se do podobných činností zapojit a postupně sílit. Získávali potenciál, aby se později mohli postavit i proti mocenským a politickým zájmům senátu.

Přesto výnosy z provincií Římu nestačily, mnoho měst bylo vyňato z daňové povinnosti a výběr daní nebyl příliš efektivní. Gaius zavedl daně pro všechna města, bez výjimky, a k jejich výběru povolal jezdce. Ti pomocí dalších obrovských zisků dále rostli na významu.

Gaius byl nucen řešit další nepříjemné konflikty na poli komunikace Říma. Musel vysvětlit římským spojencům, latinským, italským a dalším, kteří Římu významně přispěli zejména ve druhé punské válce, že za jejich pomoc byla takřkajíc dobrovolnická. Ani římské občanství, které by jejich občanům zajistilo více práv, nepřicházelo v úvahu.

Římané nechtěli věnovat volební právo lidem, které by neměli pod kontrolou. Bylo obtížné s nimi udržovat kontakt, tedy je ovlivňovat, motivovat, regulovat, získávat zpětnou vazbu a hlavně – Římané je nechtěli nechat podílet se na rozhodovacích procesech. Spojenci ovšem projevíli pro tyto důvody jen velmi malé pochopení a následně dali najevo, že je tato situace ne zrovna činí spokojenými.

Scipio zemřel roku 129 př. n. l. Můžeme však předpokládat, že ani on by reformě nebránil. Sám se totiž zasazoval o uspokojení nároků spojenců. Za prvé v jeho řadách bojovali. Za druhé sféry vlivu byly v rámci Říma už víceméně rozděleny, a tak Scipio vycítil příležitost ke komunikaci s další potenciálně velice vlivnou skupinou. Scipio svojí politikou získal velkou oblibu mezi Italky. Na oplátku si zneprátelil „Gaiovu“ římskou chudinu, protože se postavil proti agrárnímu zákonu. Byla to otázka priorit. Váha veřejného vlivu římské chudiny se Scipiovi nezdála příliš důležitá.

Spojencům se Římané nakonec pokusili vyjít vstříc agrárním zákonem. Návrh neprošel. Člen agrární komise Fulvius Flaccus se proto roku 125 př. n. l. pokusil učinit návrh kompromisnější. Chtěl nabídnout římské občanství všem Italikům, kteří o to projeví zájem. K občanství by automatický náleželo i právo na půdu. V tom se možná skrývala jeho největší slabina.⁸⁴ Návrh neprošel.

⁸⁴ Nabízí se velice lidový argument – pro nás půda není a pro cizí ano?

Problém začínal být velice ožehavý. Pokusil se v něm angažovat Gaius Gracchus, a to upraveným Flaccovým návrhem, podle kterého se mělo římské občanství udělit všem Latinům, přičemž ostatní italské obce měly získat právo latinské. Tento návrh ztroskotal na nevoli konzervativců, původních předkladatelů. Ti začali vysokou politickou i mediální hru. Museli obhajovat proč byli pro návrh i proč byli proti. Pro výhody by byly oba tábory, důležité ovšem bylo vědět, od koho je příjemce získá.

Gaius stavěl silnice, dal zakládat kolonie, půdou obdařil na 80 000 rolníků. Komunikace, rozvoj, jistoty a prosperita. Velice jasná sdělení. Senát usoudil, že je proti Gaiovi potřeba nasadit silnější kalibr. Zkusil to s intrikami, které měly Gaia v očích římského lidu opět zdiskreditovat. Co senát komunikoval? Nejsou to činy, s čím se potýkáme. Problém i obavy se daly personifikovat. Senátu byl trnem v oku Gaius Gracchus. Jak prostý byl zejména jeho tah politický, kterým se jal senát vytlout klín klínem. Nobilita nastrčila Marka Livia Drusa st., který předkládal mnohem radikálnější návrhy než Gaius.⁸⁵

Gaiovi odpůrci neváhali využít ke svým záměrům i *vis maior*.⁸⁶ Při zakládání kolonie Junonie věstci postavili vůli Gaiovu proti vůli bohů. Mezníky údajně podryli vlci, špatné znamení. Manipulace s fakty a příslušná medializace směrem k římskému lidu nesly své ovoce. Obyvatelstvo se obrátilo proti změnám a volby v roce 121 př. n. l. neskončily pro reformisty úspěšně.

5.5.4 Špatná a dobrá znamení

Fata regunt homines.
Osud vládne člověkem.

Juvenalis, Sat. IX. 32.

V období, které sledujeme, se Řím stal impériem, velmocí, bezkonkurenčním vládcem celého známého světa. Stalo se tak díky několika důležitým faktorům, a to zejména individuální disciplíně, precizní vojenské technice a strategii a politické a diplomatické prozíravosti, obratnosti a vyspělosti.

⁸⁵ Blíže viz Plútarchós in Zamarovský, Vojtěch: *Dějiny psané Římem*. Mladá fronta, Praha 1967. Str. 190.

⁸⁶ Vyšší moc.

Křížily se zde však zejména tradice s potřebami, zájmy elit a efektivní fungování společenského zřízení a přehlížení selhávajících mechanismů se snahou o nezbytné reformy systému. To vše dávalo prostor zejména ambicím silných osobností, jednotlivců, jejich hledání racionálního vytežení kapitálu z aktuální nestability impéria. Na druhou stranu samotné ratio nebylo pro tehdejší římskou společnost dostačující.⁸⁷ Vztah k bohům ovšem vyjadřovali Římané lakonickým vyjádřením *do, ut des, dávám, abys dal*.⁸⁸

Římané v archaickém období přežali od Řeků tzv. *libri Sibyllini*, Sybilské knihy. Jednalo se o soubor věštek, které byly uloženy v podzemí Kapitolu a jejich použití nařizoval senát pouze v případech mimořádného nebezpečí.⁸⁹ Římská kultura pak stále lačněji absorbovala prvky helénistické kultury, což zahrnovalo jisté pnutí. Svůj prostor dostávala i nejrůznější mystéria, okultní praktiky a orientální učení.

Rozvoj styků s východem tehdejší systém náboženství v Římě výrazně ovlivnil. Do Středomoří pronikaly nejrůznější kulty, rostl počet jejich vyznavačů. V době římské republiky se rozšířil zejména egyptský kult Ísis a Osírida a maloasijské bohyně Má. Z pochopitelných důvodů tyto kulty ustoupily s římským císařstvím. Římský senát s vyznáváním kultů zásadně nesouhlasil a vystupoval proti. Nezakročil proti nim pravděpodobně proto, že zůstaly jevem kulturně-společenským a nikoliv politickým.

Důležité číslo v římské mystice bylo 12. Dvanáctka⁹⁰ se váže dle legendy k samotnému založení Říma a sporu Romula a Rema. Oba pozorovali nebe a čekali na vyřešení sporu, kdo má dát městu jméno. Removi na Aventinu se nejprve zjevilo 6 supů, Romulovi na Palatinu ptáků 12.⁹¹

Římanům se nevyhnul ani institut apokalyptické vize. V kolébce římské historie se zrodil mýtus 12 Romulových orlů. Mystická 12 představovala bytí Říma, orlové podle původních Římanů 10 let. Tí se obávali toho, že město - Řím - bude po 12 Romulových orlech - 120 letech -

⁸⁷ Srovnej viz Jan Pavel II.: *Fides et Ratio (V'ira a rozum)*. Zvon, Praha 1999. Jedná se o 13. encykliku papeže ze dne 14. září 1998: „... čím více lidská bytost poznává skutečnost a svět, tím více poznává sebe samu ve své jedinečnosti a otázka smyslu věcí a jejich samotné existence se stává čím dál naléhavější. Proto se všechno co je předmětem našeho poznání stává součástí našeho života. Výzva Poznej sám sebe byla na delfském chrámu vytesána jako základní svědectví pravdy, kterou si mají jako základní normu osvojit ti, kdo se chtějí postavit mimo zbytek stvoření jako „lidské bytosti“, to je jako ti, kdo „znají sami sebe“...“

⁸⁸ Blíže viz Burian, Jan: *Řím*. Svoboda, Praha 1970. Str. 30.

⁸⁹ Ibid. Str. 33.

⁹⁰ 12 – magické číslo, také počet členů kolegia Martova i Quirínova kultu.

⁹¹ Blíže viz Burian, Jan: *Řím*. Svoboda, Praha 1970. Str. 37.

zničeno. Mělo k tomu dojít roku 120 *ab urbe condita*,⁹² tedy roku 634 př. n. l. Ke zničení Říma nedošlo ani v dalším termínu, který stanovil předpoklad, že nastane tzv. *Velký rok*.⁹³ Jeden den byl mysticky považován za jeden rok, proto k apokalypse mělo dojít roku 365 *ab urbe condita*. Ani roku 389 př. n. l. k zániku města nedošlo.

Velmi výrazným rysem vůdčích osobností bylo užívání římské mytologie pro opodstatnění vlastní předurčenost k velkým činům. Římané měli sklony medializovat události a rozhodnutí skrze znamení bohů, a dát jim tak legitimitu stvrzenou nezpochybnitelnou a nejvyšší autoritou. Ať už ve vztahu k zakladatelům Říma, který vzhledem k jisté genealogické dohledatelnosti byl opět spíše stránkou ratia, nebo ve vztahu k olympským bohům - obě cesty znamenaly certifikát božského a předurčeného původu.

5.5.5 Konec bratří Gracchů

Hora incerta, mors certa.

Smrt jistá každému, hodina nejistá.

Gaius Gracchus chtěl opětovně kandidovat na post tribuna. Čekal ho však úplně jiný osud. Podobal se tomu, který potkal jeho bratra Tiberia. Spory okolo stávajících problémů úplně zastavily kolonizaci Kartága, proti čemuž se ohradili Gaiovi stoupenci. Při přímé konfrontaci došlo k bitce, ve které byl zabit sluha jednoho ze senátorů. Senátor Optimus poté vyzval senát, aby vyhlásil stav ohrožení. Osobně se ujal vedení skupiny senátorů a jezdců, který vytáhnul proti Gaiovi, Flaccovi a jeho stoupencům. Oba bývalí tribunové byli zabiti,⁹⁴ stejně jako na 3 000 jejich příznivců.

Římská nobilita rozpoutala bouři, která se dodnes nazývá „*bílý teror*“. Vymohla si zvláštní usnesení senátu, kterým zakázali matce obou bratrů obléci smuteční šat a zahrnuli ji potupou. Bylo to však opět velice neprozřetelné opatření, protože se tímto bratři Gracchové stali ikonami, obětmi, které zemřely pro blaho lidu. Lid si je proto neskonale zidealizoval.

⁹² Od založení města.

⁹³ Srovnej viz **Juřina, Petr**: *Astronomie a císařská propaganda I. Od neblahých proroctví ke Věčnému městu*. Dostupný z WWW <<http://praha.astro.cz/crp/9910a.phtml>>. „... Mnozí filosofové sice spekulovali o tom, že očekávané střídání kosmických věků nemusí nutně provázet všeobecná zkažka (zavřívající předchozí úpadek mravů a tradičních hodnot), století občanských válek, provázejících závěrečnou fázi trvání římské republiky, dávalo však za pravdu spíše pesimistům...“

⁹⁴ Gaius zprvu unikl, posléze však v bezvýchodné situaci zvolil sebevraždu.

Nedostatek informací dává většinou prostor pro projekci vlastních frustrací a potřeby jejich uspokojení.⁹⁵ Nobilita tímto uspokojila svou touhu po satisfakci, nepočítala však s vlivem na veřejné mínění. To směřovalo a přiklonilo se na stranu bratří Gracchů. Veřejné mínění není ovšem ostrov sám pro sebe.

5.6 Optimáti a populárové

Nimiam nocent.
Všeho moc škodí.

Římská společnost byla rozpolcená o to ji oslabovalo. Oslabilo to výrazně i komunikaci. Uzavřely se i některé komunikační kanály mezi skupinami s odlišnými postoji. V období konstituování reformních úsilí a také období vnitřních nepokojů zahynuli nejen bratři Gracchové, ale také naděje úspěšně a včas vyřešit nahromaděné problémy.

Bylo potřeba nadále řešit zejména to, jak posilnit armádu, snížit potenciál nebezpečí protiřímského odporu v provinciích a jak zvládat eventuální bouře otroků. Snaha zformovat základ pro mocenskou komunikaci zde určitě byla, ale s ohledem na potřebnou míru opatření se jednalo o řešení polovičatá a nedostatečná. Na přelomu 2. a 1. st. př. n. l. se znovu zasadil o nápravu krizové situace římské armády politik a vojevůdce Gaius Marius.

Likvidací reformního hnutí bratří Gracchů se politická situace v Římě příliš nestabilizovala a naopak se i nadále komplikovala, zostřovala a rozostřovala. Násilnosti a vývoj těchto střetů Římu převedl do historické zkušenosti a položil základ systému, který nadlouho ovládl politickou konverzací a fungování římského státu. Vytvořily se skupiny, které se na vlastní pěst snažily upevnit světovou pozici Říma a stabilizovat pořádek uvnitř Říma samotného. A tyto skupiny bezpodmínečně potřebovaly vůdčí osobnost, cíl, prostředky a nástroje v rovině politické, ekonomické i komunikační.

Problémy tedy zůstaly a Římané byli přinuceni se k nim postavit, zaujmout stanoviska a tato stanoviska posléze demonstrovat. Řím však byl zároveň až příliš ovládan mocenskými a osobními zájmy, než aby aktéři komunikačního procesu aktuální problémy a jejich případná řešení nepodřizovali až přes příliš často vzájemně se neslučitelným a protichůdným vystupováním.

⁹⁵ Blíže viz Nakonečný, Milan: *Psychologie osobnosti*. Academia, Praha 1995. Str. 118 a násl.

Zformovaly se dva různé názorové proudy vycházející z různých sociálních platforem a využívající různé akcenty veřejného mínění římského lidu. Z konzervativců se stali **optimáti** (*optimates* – nejlepší). Proti nim se zformovali **populárové** (*popularis* – lidový), stoupcí odkazu bratří Gracchů.

Populárové se postavili proti senátu, z již samozřejmé historické tradice, a snažili se obejít uskutečňování vůle a prosazování zájmů senátorů prostřednictvím lidového shromáždění. Zpočátku populárové a optimáti nebyli v přímé kontroverzi. Postupně se však začala situace v Římě vyhrocovat a došlo k silné politické a názorové polarizaci. Poté bylo opět nezbytné zaujatá stanoviska demonstrovat, rozdělit si sféry vlivu, komunikovat a získávat širší mandát.

Tímto se proti sobě v rámci římské společnosti postavily dvě skupiny reprezentující dva různé názorové proudy a vycházející z různých sociálních zázemí a hledající podporu odlišných společenských skupin. Populárové, reformátoři, usilovali o rychlé vyřešení problémů svobodných rolníků, rozsáhlejší demokratizaci ústavy římské republiky a samozřejmě se snažili o převzetí či oslabení politické moci nobility.

Při prosazování svých zájmů používali populárové prostředky, které komunikovaly masovost, lidovost a podporu široké základny společnosti – **veřejné akce** a **lidové sněmy**. Populáry podporovali zejména jezdcí, měšťská střední vrstva, rolníci, ale také radikální vrstvy římského obyvatelstva. Soupeření o klíčové pozice v římském impériu se nakonec neobešly bez prostředků, které uplatňovaly sílu moci. Rozpory vyústily v ozbrojená střetnutí, což ilustruje tvrdost a nekompromisnost, která byla znakem období rozhodující o tom, kdo se stane vítězem boje o sociální doktrinu a stane v čele impéria.

Optimáti i populárové opírali ve finále svoji moc stejně o silové prostředky, násilí a armádu. V Římě schylovalo k ozbrojenému střetnutí. Jak vypadala římská armáda konce 2. století př. n. l.? Proměnila se ve sbor nemajetných římských občanů sloužících za žold, vojáků, pro které služba v armádě nepředstavovala projev občanské cti. Vojáci neumírali jako tradičně pro vznešené ideály. Jenom se snažili přežít.

Optimáti v přístupu k nápravě situace projevovali silně oligarchické tendence. Řešení viděli ve stabilizaci stávající situace, tedy k upevnění a posílení koncentrace moci v rukou senátu. Stavěli se proti sociálním reformám, které mohly uvolnit vzrůstající sociálního napětí v římské společnosti. Postoj optimátů se ukázal jako politicky krátkozraký. Vnitřní pnutí společnosti již

neumožňovalo stabilizovat vývoj bez výraznějšího posunu, beze změn v komunikaci elit, bez rekonstrukce nástrojů pro výkon moci a bez široké podpory adresátů prováděných opatření.

Populárové přišli s reálnějším, nicméně také pouze dočasným řešením. Východisko viděli v omezení moci převážně zkorumpované a neschopné nobility a částečné demokratizaci římského zřízení.

5.6.1 Vojenství

Miles bellum optat, si cupit gloriam.
Voják vítá válku, touží-li po slávě.

Být vojákem patřilo k vrcholnému poslání v římském veřejném životě. Původ významu vojenské síly se vztahuje k ranému období Říma. Jak uvádí Burian:⁹⁶ „...*existence města byla přímo podmíněna schopností ubránit se soupeři a porazit jej dříve, nežli on sám zasadí zničující úder...*“ V římské armádě hrála komunikace velice důležitou roli, nejenom z důvodů organizačních a takticko-operativních.

Římané si potrpěli na tradice a v armádě měly výsadní postavení tzv. *signa militaria*, vojenské odznaky. První římskou korouhví byla údajně otep slámy, kterou vojáci nesli na oštěpu.⁹⁷ Rozlišení a příslušnost jednotek často rozhodovalo bitvy. Vojáci plnili taktické úkony na základě systému vizuálních a sonických dorozumívacích prostředků, které vysílali praporečníci a trubači. Kromě významu komunikačního měly vojenské odznaky i složku motivační.

Vojákům se díky kultu odznaků dařilo pěstovat loajalitu a zvyšovat bojeschopnost. Osud bojovník sdílel s osudem svého odznaku. Opuštění či ztráta znamenala potupu a zradu a trest za to býval velice přísný. Velitelé pro udržení bojové morálky neváhali použít ani tzv. *decimace*, tzn. poprava každého desátého vojáka jednotky,⁹⁸ nebo rozpuštění mužstva, kdy označení jednotky bylo s hanbou vyškrtáno ze seznamu a už se nesmělo nikdy použít.

⁹⁶ Blíže viz Burian, Jan: *Řím*. Svoboda, Praha 1970. Str. 27.

⁹⁷ Blíže viz Hošek, Radislav – Marek, Václav: *Řím Marka Aurelia*. Mladá fronta, Praha 1980. Str. 186-187.

⁹⁸ Blíže viz Monestier, Martin: *Historie trestu smrti*. Rybka Publishers, Praha 2001. Str. 30.

5.7 Gaius Marius

Pauca loquaris, plurima fac.

Mluv málo, co nejvíce udělej.

Gaius Marius patřil mezi přední představitele populárů. Chopil se své příležitosti k uskutečňování reformy v průběhu války s Jugurtou v letech 111-105 př. n. l. Jugurta doposud korupcí a úplatky předních politikům a příslušníkům nobility dosahoval toho, že proti němu Řím podnikal pouze formální a nepřilíš účinná opatření.⁹⁹ Řím, potažmo jeho nejvyšší autority, se ukazoval jako slabý a zranitelný.

Nastalá situace nemohla dlouho čekat na odpověď. Pod tlakem veřejného mínění Řím přistoupil k ráznějším opatřením. Marius musel vyslat směrem k římskému lidu sdělení, které by Řím více vnitřně stmelilo a upevnilo jeho postavení. Začal vyplácet vojákům žold. Veteránům přiděloval půdu, pozemky, čímž jim zajistil možnost obživy. Také profesionalizoval armádu.

5.7.1 Situace na začátku 1. století př. n. l.

Perfer et obdura: multo graviora tulisti.

Vydrž a zůstaň pevný. Přežils již těžší.

Ovidius

Devadesátá a osmdesátá léta 1. st. př. n. l. byla pro Řím kritická. Musel čelit povstání italských kmenů a zároveň bojoval proti pontskému králi Mithridatovi, který se zmocnil Malé Asie a části Řecka. Řím musel sám sobě i světu dokázat, kdo je jeho pánem. Násilím, peněží, uměním, územím, autoritami, překonat alexandrijský¹⁰⁰ komplex.

Období mezi rokem 110 a rokem 80 př. n. l. dominovaly dvě silné osobnosti. Gaius Marius, který se pokusil řešit problémy římské armády, což se mu sice krátkodobě povedlo, ale paradoxně uvedlo římskou republiku na cestu ke jejímu konci, a Lucius Cornelius Sulla, římský

⁹⁹ Blíže viz Pečírka, J. a kol.: *Dějiny pravěku a starověku I, II*. SPN, Praha 1977. Str. 743 a násl.

¹⁰⁰ Alexandr Makedonský Veliký a jeho dobovatelské a imperiální úspěchy.

důstojník, který také zamíchal kartami římské republiky. A to na poli vojenském i na poli politickém.

5.7.2 Homo novus

Fabrum esse suae quemque fortunae.

Každý svého štěstí strůjce.

Appius

Marius se narodil okolo roku 157 př. n. l. v rodině rolníka nedaleko Arpina. Vysoká, mohutná postava ho přeurlčila pro službu v armádě, kde uplatnil své vojenské nadání a nezbytný kus vojenského štěstí. V průběhu bojů v Hispánii se poměrně rychle stal římským důstojníkem.

Do politiky vstoupil roku 119 př. n. l. jako tribun lidu. Stále se však nedokázal vzpamatovat z obrazu konce Gaia Graccha. Měl v sobě dostatečný smysl pro čest. Přes sveřepý odpor nobility a senátu prosadil zákon proti podplácení při volbách. V rámci boje proti korupci dokonce pohrozil konzulům vězením. Příslušnost k nobilitě nebyla osobní výsadou, byla rodově dědičná. Ve zcela výjimečných případech rozšířila nobilita své řady o dalšího jednotlivce, *homo novus*. Gaius Marius byl *homo novus*, tj. člověk bez vznešených předků či bohatství.

Příslušnost k nobilitě znamenalo mnoho zákonných privilegií. Jedním z nich bylo *ius imaginum*. Toto právo se vztahovalo na možnost demonstrace vlastní důstojnosti. V praxi znamenalo, že zesnulému příslušníkovi nobility bylo možné sejmout voskovou posmrtnou masku a vystavit ji na čestném místě v domě.¹⁰¹

5.7.3 Války s Jugurtou

Quod nocet, docet.

Co škodí, to učí.

Marius byl schopný, ale voják. Jeho způsoby i vystupování byly vojácké, podle nobility sedlácké. V divadle se nudil a raději než kultuře vyšší se věnoval kultuře konzumní, a to doslova.

¹⁰¹ Blíže viz Burian, Jan: *Řím*. Svoboda, Praha 1970. Str. 52.

Dochovala se i historka, že když jednou nepříliš nadaný básník předložil chvalozpěv na jeho osobu, obdaril ho štědrá odměnou výměnou za slib, že už nikdy žádnou báseň nenapíše.¹⁰²

Roku 109 př. n. l. ho vyslal Quintus Caccilius Metella, kterému Marius vděčil za rychlý postup ve vojenské hierarchii, coby legáta do Afriky, kde právě probíhala válka s numidským králem Jugurtou. Jugurta byl velice schopný válečník, prošel boji v Hispánii i ve službách Říma a disponoval znalostí pouštního terénu, což mu poskytovalo výraznou výhodu. Přesto byly jeho vítězství nad Římem pro říši až příliš potupné. Římané na boj s Jugurtou vysílali neschopné a úplatné vojevůdce, jejichž největší devizou bylo umění prohrát i neprohratelné. Otázkou zůstává proč.

Sallustius popisuje Jugurtu jako muže, který „byl pěkný, silný, inteligentní, ale nedal se zkažit přepychem a zabálkou... Byl první, když šlo o čin, a poslední, když mel dostat pochvalu...“¹⁰³ Obraz Jugurty se zdál být téměř bezchybný, jako u každého správně ideálního vojevůdce. Jugurta měl ale i jiné přednosti. Podplatil senátory, kteří se snažili zvrátit každé rozhodování, které mohlo být v jeho neprospěch. Sallustius shrnuje situaci: „*Také teď byl veřejný prospěch obětován prospěchu osobnímu*“.¹⁰⁴ Nástupci neúspěšných římských vojevůdců nebyli ve svých snahách o moc přesvědčivější, a tak Jugurtovo sebevědomí rostlo.

Jugurta byl příkladný lobista.¹⁰⁵ „*Úplatky a sliby, že dostane ještě více peněz, když všechno dobře dopadne, ho přiměl, aby obětoval svou čest a pověst a aby ztratil smysl pro povinnost,*“ popisuje Sallustius¹⁰⁶ jak se Jugurta vypořádal s údajně váženým a čestným člověkem Luciem Optimem, předsedou komise, která byla pověřena vyřešit spory mezi Jugurtou a jeho sousedy na území Numidie.

Jugurta kombinoval nástroje síly s vmlouváním, působil na silné i slabé stránky svých protivníků, komunikoval s ohledem na znalost prostředí a znalost účinků používaných prostředků. Nespokojil se pouze s výsledky svých intrik, chtěl, aby bylo vidět, jak mu Řím zobe z pokladnic. Podplatil i jednoho z tribunů lidu, Gaia Baebia.¹⁰⁷ Jugurtu totiž přivedli do Říma

¹⁰² Blíže viz Zamarovský, Vojtěch: *Dějiny psané Římem*. Mladá fronta, Praha 1967. Str. 197.

¹⁰³ Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova/Diktátoři*. SNKLU, Praha 1964. Str. 47.

¹⁰⁴ Ibid. Str. 49.

¹⁰⁵ Srovnej viz *Lobbing jako nástroj komunikace podniku s představiteli veřejné správy a politické sféry* in Bláha, Jiří – Dytrt, Zdeněk: *Manažerská elítka*. Management Press, Praha 2003. Str. 140 a násl.

¹⁰⁶ Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova/Diktátoři*. SNKLU, Praha 1964. Str. 48.

¹⁰⁷ Ibid. Str. 51.

k soudu, protože se pletichy už začaly závažně odrážet na vlivu na veřejném mínění. Bylo opravdu s podivem, jak dopadala římská válečná tažení.

K veřejnému odhalení korupce nedošlo ještě podezřelejším způsobem, než jakým k ní docházelo. Selhaly samotné kontrolní mechanismy určené především na ochranu demokracie. V Římě byla opatření proti korupčnímu jednání systémová, protože konzulové disponovali pravomocemi, které se blížily rozsahu dispozic moci královské. Konzulové byli voleni na jeden rok. Funkci vždy vykonávali současně s dalšími jednotlivci se stejným rozsahem moci, platil tzv. princip kolejality.¹⁰⁸ V případech nouze, potřeby mimořádných úkonů, byl ustanoven tzv. *dictator*, diktátor, nositel nejvyšší úřední moci. Jeho pověření bylo omezeno časově, vykonával jej po dobu nejvýše 6 měsíců.

Jugurta dokázal využít protikorupční opatření ve svůj prospěch. Jakmile u soudu dostal otázku, tribun Gaius Baebius požil svého práva *veta* a zakázal Jugurtovi odpovídat. Jugurta povzbuzen svým představením obohatil svůj pobyt v Římě ještě o další vystoupení. Nechal zabít potomka jednoho ze svých soků, krále Massinisy. Senát ho poté vykázal z území Itálie. Když opouštěl římské hradby, měl pronést Jugurta, který na úspěšném podplácení Římanů založil svou strategii, na adresu Říma: „*Město prodejně a zralé k záhubě, najde-li se někdo, kdo by jej koupil!*“¹⁰⁹ Otázku historické autentičnosti ponechme Sallustiovi. S jakým záměrem by Jugurta tento výrok učinil veřejným?

Zarážející je zejména to, jak si byl Jugurta tak neochvějně jistý svou pozicí. Jugurta by demonstroval hlavně své pohrdání a snahu se distancovat od Říma jako takového, který byl korupcí zdá se dost postižen. Podstata korupce spočívá v použití vlivu k dosažení nesprávného jednání korumpovaného subjektu.¹¹⁰ U Jugurty by byla pochopitelná snaha zdůraznit, že jeho jednání je správné. Bylo proto zapotřebí očistit dobré jméno a pověst Říma. Zdá se ovšem, že v kauze Jugurta nebylo příliš čistých rukou, které by se daly dát od případu pryč. Z tohoto důvodu patrně zesílil tlak po exemplární obnově důvěry veřejnosti v představitele moci.

Příchodem Metelly se situace značně zlepšila, zejména ve prospěch Římanů. Metellus Jugurtu dvakrát zdrcujícím způsobem porazil a vysloužil si tak čestný přídomek *Numidicus*. Marius se vrátil roku 107 př. n. l. do Říma kandidovat na post konzula a byl ve svém snažení úspěšný.

¹⁰⁸ Blíže viz Burian, Jan: *Řím*. Svoboda, Praha 1970. Str. 47.

¹⁰⁹ Blíže viz Crispus, Gaius Sallustius: *Catilinovo spiknutí. Válka s Jugurtou*. Praha 1988.

¹¹⁰ Srovnej viz Klimeš, Lumír: *Slovník cizích slov*. SPN, Praha 1985. Str. 378.

V době, kdy vykonával svůj úřad, mu lid římský světil velení v Africe. Marius se vojenské funkce zhostil více než bravurně, znovu Jugurtu porazil a donutil jej k ústupu do Mauretánie.

Za prchajícím králem vyslal oddíl vedený Luciem Corneliem Sullou, který Jugurtu zajal. Největší podíl na vítězství měl bezpochyby Marius. Strana optimátů, tj. potažmo nobilita, také potřebovala hrdinnou ikonu a vyzdvihovala svého muže - Sullu. Dostalo se jim cti společně slavit 1. ledna 104 př. n. l. triumf, při kterém byl Jugurta veden v průvodu. Poté, co ho ukázali davům, nechali ho zabít.

5.7.4 Triumfy

Honores onera.

Pocty jsou břemena.

Římané dokázali své válečné úspěchy patřičně využít. Triumf byl součástí oslav návratu vojska z vítězného tažení. Jednalo se o prezentaci úspěchů vojevůdce, který vítězství dosáhl, poctu jeho vojsku, ale zároveň mělo i další komunikační a motivační účinky na obecnost, zejména v demonstraci úspěchů moci. Za významný bych považoval zejména akcentovaný prvek sounáležitosti, který můžeme analogicky pozorovat při oslavách sportovních vítězství. Před triumfem odpadlo prožívání celé události a zprostředkování jejího průběhu, které v moderní společnosti vyloučit nemůžeme.¹¹¹ Působení na primitivní pudy ale funguje víceméně spolehlivě.

Součástí triumfu nebylo pouze předvádění hmotné kořisti, ačkoliv prý Emilius Paulus, který roku 171 př. n. l. zvítězil nad makedonským králem Perseem, prý všechny královské poklady přivezl, stříbro ani zlato si neoponechal, světil je pokladníkům a státní pokladně. Paulus odevzdal tolik peněz, že až do sporu Octaviana a Marka Antonia, tedy přibližně 150 let, nemuseli Římané platit daně.¹¹²

Svérázným obyčejem bylo předvádění vůdců poražených.¹¹³ Velikost a množství kořisti Římanům sdělovalo, oslavu jak významného vítězství vlastně sledují. Stejně důležité bylo předvést

¹¹¹ Srovnej viz Proč se nemohou negramotné společnosti dívat na filmy nebo fotografie bez dostatečné přípravy in McLuhan, Marshall: *Člověk, média a elektronická kultura*. Jota, Brno 2000. Str. 140 a násl.

¹¹² Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova/Diktátory*. SNKLJU, Praha 1964. Str. 271.

¹¹³ Asi si těžko dovedeme představit, že by naši zlatí hoši analogicky přivezli na Staroměstské náměstí trenéry poražených mužstev, ačkoliv se jedná o hodně identické procesy, včetně samotných bojů o titul.

i pokoření nepřítele. A samozřejmě nejen předvést svoji nadřazenost a výjimečnost, ale bylo nezbytné také určit objekt, ke kterému měly směřovat projevy agrese, antipatie a negativní emoce a posléze je saturovat.

Řím předváděl na zmenšeném modelu pompézní zobrazení své dominance. A poražený si toho byl vědom. Poslední dílčí vítězství, které si mohl neúspěšný protivník dovolit, byla sebevražda. Zpravidla se tak ušetřil potupy a často mnohem horšího způsobu smrti. I Perseus údajně prosil Paula, aby ho ušetřil potupy, nebyl však s to využít nabídku dobrovolného odchodu ze života. Otázkou zůstává, zda by mu to Paulus vůbec umožnil, protože se bezcenným stal až po samotném aktu triumfu.

Varnalis uvádí,¹¹⁴ že do jámy, kde byl Perseus vězněn, mu poté Římané hodili meč a provaz, aby si mohl vybrat, jakým způsobem se zabije. Když se k sebevraždě stále neměl, zbavili se ho zvláště krutým způsobem. Mučili ho tak, že mu nedovolili spát, a poté, co už zřejmě zešlel, jej popravili.

5.7.5 Mariova reforma armády

Fabricando fabri fimus.

Kováním se stáváme kováři.

Pro Maria bylo veřejné mínění pojmem, kterým se nehodlal příliš zabývat. Jeho prioritou byla reforma armády, takže jakmile se vypořádal s Jugurtou, který si dovolil pošpinit štít římské vojenské cti, celý proces započal.¹¹⁵ Před Mariovou reformou bylo nezbytné se pro vstup do armády prokázat majetkovými předpoklady.

Hospodářská situace po punských válkách nebyla pro drobné rolníky zrovna ideální. Ničila je silná konkurence, jejich pozemky získávali latifundisté. Neustálý příliv otroků, téměř nekonečného zdroje levné pracovní síly, rozevíral sociální nůžky. Nešlo ale jenom o následky devastaci tradičního venkova. Nemizeli pouze svobodní rolníci, ubývalo hlavně římských občanů povolatelných do vojenské služby. Bratři Gracchové se pokusili vyřešit situaci nejen v armádě přidělováním pozemků bezzemkům, nazývaným *capite censi*.

¹¹⁴ Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova/Diktátoři*. SNKLU, Praha 1964. Str. 272.

¹¹⁵ Blíže viz Pečírka, J. a kol.: *Dějiny pravěku a starověku I, II*. SPN, Praha 1977. Str. 743-744.

Zánikem drobného svobodného rolnictva tedy byly podlomeny základy organizace lidové armády a reformou konstituovala armáda námezdní, složená z žoldnéřů.¹¹⁶ Gaius Marius proto začal nabírat brance bez ohledu na jejich majetkové poměry, vyřešil tak personální deficit římské armády. Nicméně objevil se další problém. Nemajetní branci očekávali od svého velitele majetkové zabezpečení, jak v podobě válečné kořisti, tak výsluhou v podobě půdy přidělené po skončení vojenské služby. Velitelé se o své mužstvo starali, byli pro vojáky autoritou, se kterou se mohli identifikovat,¹¹⁷ a to mnohem lépe nežli se státem, senátem či jinými římskými institucemi. Marius i Sulla si toho byli vědomi.

5.7.6 Boje s Germány

Inter canem et lupum.

Mezi psem a vlkem.

Téměř okamžitě po vítězství nad Jugurtou musel Marius řešit další spletitou vojensko-politickou situaci, která se vyhrtila na severních hranicích. Hordy germánských Teutonů a Timbrů se vydaly na jih a postavily se na jihu Galie Římu se zbraněmi v rukou. Římané byli několikrát poraženi, nejhorší potupou byla porážka u Aurasia, dnešní Orange. Ta byla největším římským selháním od Cannae.¹¹⁸ Řím se zde opět ukázal jako nepřítel příliš důstojný nepřítel a bylo nezbytné demonstrovat sílu jeho moci.

Marius se do boje s Germány nepustil ihned a bezhlavě. Vyčkával, cvičil vojáky v germánském způsobu boje a střežil horské průsmyky. Proti Teutonům vytáhl roku 102 př. n. l. a rozdrtil je u Aquae Sextiae.¹¹⁹ Roku 101 př. n. l. pak na hlavu porazil Timbry u Vercell a slavil velkolepý triumf. Poté, co byl od roku 105 př. n. l. pokaždé zvolen konzulem, jeho hvězda zářila a popularita kulminovala. Byl nazván „třetím zakladatelem města“ a úřad konzula pro rok 100 př. n. l. měl jistý. Mariovi se podařilo vydobýt si poct poměrně rychle, stejně snadno však nebyl schopen se s nimi vypořádat a udržet si je.

¹¹⁶ Blíže viz **Kincl, J. a kol.:** *Římské právo*. C. H. BECK, Praha 1995. Str. 23.

¹¹⁷ Identifikace – blíže srovnej viz **Pierce, C. S. in Hawkes, Terence:** *Strukturalismus a sémiotika*. Host, Brno 1999. Str. 105 a násl.

¹¹⁸ Famózní vítězství Hanibala nad Římany, učebnicový příklad bitevní taktiky.

¹¹⁹ Dnešní Aix en Provence.

Mariova vojenská kariéra vypadala bezchybně. V politické kariéře si však dovolil výrazné zaváhání. Maria podporovalo zejména římské městské obyvatelstvo, které očekávalo prosazení svých sociálních požadavků. Mluvčími radikálních názorových proudů byli tribunové lidu Lucius Appulenus Saturninus a Gaius Servilius Glancia. Pro svou domovskou stranu populárů získal demagoga Saturnina, jehož aktivity se mu však vymkly z pod kontroly.

Tribuni lidu udržovali Mariův vliv a místo v římském politickém životě. Extremismus, který projevovali, je však postupně stál přízeň oficiálních představitelů, zejména jezdců. Saturnin dokonce začal organizovat polovojenské ozbrojené tlupy, za což dal Marius Saturnina popravit. Osobně zakročil i proti Glanciovi. Zařídil, aby zemřeli.¹²⁰ Jak si ovšem mohli vykládat tento krok zejména jeho spojenci? Kdo mi není přínosem, toho se bez milosti zbavím.

Tímto krokem přišel o mnoho sympatizantů. Jeho hvězda okamžitě pohasla. Proto s povděkem přijal diplomatické posláni na východě říše, které v podstatě znamenalo taktický ústup z římského politického života. Do popředí přízně a moci se dostal jeho podřízený – Lucius Cornelius Sulla.

5.8 Lucius Cornelius Sulla

Geminat peccatum, quem delicti non pudet.
Zdvojnásobuje zločin, kdo se nehanbí za svůj čin.

Publius Syrus

Sulla se narodil roku 138 př. n. l. v patricijské rodině. Již v mládí zaujal radikální postoj, silně stranil šlechtě, a tak se stal velkou nadějí optimátů. V Africe působil jako velitel Mariovy jízdy, který si tak nevědomky vycvičil svého budoucího životního soka. Poté pod ním sloužil jako legát ve válce s Germány, aby se posléze stal vojevůdcem srovnatelným s Mariem.

Vojákům rozuměl a požíval mezi nimi velkého respektu a autority. Byl však postavou plnou protikladů. Na rozdíl od Maria získal dokonalé vzdělání, vážil si řecké filozofie, ale ani to mu nezabránilo zničit po barbarském vzoru Atény. Byl brutální a nelitostný, ale zároveň prý duchaplný, soudíme tak podle mnoha ukazatelů, zejména co se týče tradovaných příběhů. Jevil se

¹²⁰ Blíže viz Pečírka, J. a kol.: *Dějiny pravěku a starověku I, II*. SPN, Praha 1977. Str. 744.

jako člověk proměnlivých nálad, nevypočitatelný, který dosahoval svých záměrů pravděpodobně v mnoha případech hrozbami, násilím a diktaturou strachu.

Sulla sám sebe nazýval „miláček Štěstěny“. Varnalis ho nazývá největší a nejničemnější stvůrou občanských válek.¹²¹ Sulla jakoby studoval Jugurtovu strategii komunikace. Stal se tak obrátným manipulátorem, dokázal velice zdatně prosazovat a uskutečňovat své zájmy. Dnes bychom ho pravděpodobně označili jako oportunistu a pragmatika. Opět Varnalis ho zobrazuje jako člověka odpudivého vzhledu – rezavé vlasy, ostrý, jedovatý pohled, světlou tvář s akné, díky které dostal od Atéňanů přezdívku „zamoučená tvář“.¹²²

Marius byl na rozdíl od Sully mnohem lidovější. „Mezeček“¹²³ Marius byl vojáčkem do morku kostí, se svými vojáky pil, jedl, pracoval, bojoval. Sulla zase své vojáky nechal dle libovůle drancovat a žít na úkor obyvatel porobených území. S pozdějším životem v přepychu však byl na štíru jak Marius, tak Sulla, který, ač patricij, vzešel z chudých poměrů. Na rozdíl od Maria ovšem Sulla ovládal finesy vysoké politiky. Proto také tažením proti Mithridatovi byl senátem pověřen právě Sulla. Marius toto rozhodnutí považoval za urážku.

5.8.1 Tažení proti Mithridatovi

Semper inops, quicumque cupit.
Vždy má nedostatek, kdo má žádosti.

Řím se na konci let devadesátých a na začátku let osmdesátých 1. století př. n. l. potácel v problémech způsobených spojeneckou válkou. Po jejím ukončení měl Řím konečně prostor pro řešení problémů, které zanedbával na východě země. Postavou, která se vzpouzela proti římskému pronikání do Malé Asie, byl král Mithridatés.¹²⁴

Mithridatés spojil své království s oblastmi na Krymu, v Arménii a Kolchidě. Římané provincii Asia nedokázali stabilizovat jako součást říše, a proto jí využívali převážně pouze obchodně. Mithridatés využil protirímských nálad, rychle dobyl Malou Asii a nechal povraždit

¹²¹ Blíže viz **Varnalis, Kostas**: *Pravdivá obrana Sokratova/Diklátoři*. SNKLU, Praha 1964. Str. 55.

¹²² Ibid. Str. 56.

¹²³ Přezdívka, kterou mu údajně dali vojáci pro jeho povahu a urputnost.

¹²⁴ Král Mithridatés VI. vládl v letech 121 až 63 př. n. l.

všechny zajaté italské obchodníky. Malá Asie však nebyla jediným vojenským úspěchem krále Ponthu. Překonal Egejské moře a poté dobyl většinu pevninského Řecka včetně Atén.

5.8.2 Masakr v Efesu

Mortuo leoni et lepores insultant.
Na mrtvého lva i zajíci si troufají.

Média zajímají výrazné motivy. Taková je realita moderních médií. Média vědí, že musí zaujmout diváky, recipienty, cílovou skupinu. Předpokladem úspěchu bylo a je vystihnout požadovanou potřebu cílové skupiny a uspokojit ji. Co zůstává během dějin nedotčeno, je zájem médií o stravitelná témata, případně ta, kterými lze své sdělení účelově předat. Média i diváka přitahují negativní událost, konflikty, silné příběhy, zajímavé informace.

V antickém světě si mediální politika vybírala jistě stejně bezvýjimečně jako dnes. Nelze se dopátrat, jak fascinovalo posluchače sledování negativních zpráv, neštěstí, zkáz a pohrom, ale jako nástroj byla tato praktika používána velice důrazně a leckdy poměrně bez dostatečně promyšlených možností následku. Ve válkách s Římem se po úspěšných začátcích bojů rozhodl pontský král Mithridatés VI. učinit výzvu obyvatelům Malé Asie, kterým chtěl využít období římské krize pro povstání proti Římanům.

Jediný den mu údajně stačil, aby povraždil na 80 000 Římanů a Italiků. Prostřednictvím svých místodržitelů a měst nechal povraždit všechny obyvatele Itálie. Učinil tak bez ohledu na věkové, gender, občanské a majetkové poměry, ryze na základě národnostní příslušnosti. Vyhlásil je všechny za psance, pod trestem smrti zakázal jakoukoliv pomoc vybraným obětem, jejich majetek nechal zkonfiskovat. Údaje o počtu zavražděných se podle pramenů liší, údajně mohlo jít až o 150 000 obětí.¹²⁵ Historik Theodor Mommsen pohlíží na strašlivý masakr jako na akci, která: *...politicky ... nejen že postrádala jakýkoli smysl... nýbrž Mithridatovi dokonce uškodila, neboť jí donutil římský senát vést válku s veškerou energií...*¹²⁶

Mommsen, který žil v letech 1817 až 1903, by s perspektivou znalosti dějin 20. století pravděpodobně přehodnotil i svůj výrok, že to byl: *...strašlivý masakr, při němž příležitost zřehavit se*

¹²⁵ Blíže viz Harenberg, Bodo: *Kronika lidstva*. Fortuna Print, Bratislava 1992. Str. 159.

¹²⁶ Srovnej viz Mommsen, Theodor: *Římské dějiny* in Harenberg, Bodo: *Kronika lidstva*. Fortuna Print, Bratislava 1992. Str. 159.

*dlubá a asiatská ničemná ochota posloužit jakoukoli katovskou prací sebrála přinejmenším stejnou roli jako relativně ušlechtilá touha po pomstě.*¹²⁷

Souhlasit lze, že o masakr se jednalo a nelze pro jeho hodnocení hledat žádné polehčující okolnosti. Bohužel se v lidských dějinách jedná o tragicky se opakující snahu eliminovat nepřítele strachem. Oslabit ho, vyprovokovat k iracionální odpovědi ve slepé touze se pomstít, která se stane slabinou zejména v tak důležité oblasti jakou je vojenská strategie, operativa a taktika.

S odmyšlením všech lidských poloh této situace přiznejme tomuto aktu i nezbytnou míru hodnoty mediální. Cílovou skupinou byli obyvatelé Říma. Poselství spočívalo v jednoduchém „čeká vás zde smrt“, kromě jiného se Mithridatés zbavil potenciálního vnitřního nepřítele, získal prostředky na další vojenské akce, vyslal jasný signál ke všem účastníkům sporu a nastolil vypjatou bipolární situaci – buď jste se mnou, nebo s Římem, tj. mrtví. Zároveň ukončil pochyby, zda je velký Řím pokořitelný.

5.8.3 Válečná lest

Intrum est equus Troianus.

Uvnitř je trojský kůň.

Cicero

Jedním z těch, kdo zasáhli do bojů, se stal vojevůdce Lucullus,¹²⁸ který byl na Sullův rozkaz pověřen v prvním tažení jako zástupce velitele dobýt Mytilény, které se přidaly na stranu krále. Poté, co je marně obléhal, použil Odysseovu lest¹²⁹, spíše známou jako trojský kůň.

Lucullus předstíral, že od obléhání upustil. Odplul se svými loďmi, nicméně se po krátké plavbě zastavil a ukryl v blízké zátocě. Obyvatelé Mytilén otevřeli městské brány a odebrali se

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Lucullovo jméno známe spíše ve spojení lukulské hody. Lucullus byl velice schopný válečník, stejně rád se však oddával oslavám svých vítězství, triumfům, a vybraným hostinám. Proč jej neznáme jako válečníka, ale jako, obrazně řečeno, gurmána? Jistě nebyl jediný. Každopádně jeho historický otisk byl nejvýraznější a nepochybně to bylo souhrou více faktorů – za jeden z hlavních nepovažuji to, že tak činil, ale to, že pravděpodobně ve své době zastupoval svými vojenskými úspěchy Sullu.

¹²⁹ Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova / Diktátoři*. SNKLU, Praha 1964. Str. 164.

vyplnit nepřátelský tábor. V tom Lukullus zaútočil, Mytiléňany dílem pobil, dílem zajal a na nechal vojáky město vyplnit.

5.8.4 Občanská válka

Homo homini lupus.
Člověk člověku vlkem.

Plautus, Erasmus.

Události v Malé Asii volaly po římském zásahu. Ten však zbrzdily spory o velitele tažení. Senát vybral Sullu, stávajícího konzula. Lidové shromáždění zvolilo Maria. Vítězstvím si byli jisti oba vojevůdci, šlo tedy hlavně o to, kdo získá válečnou kořist. Lid vyslal na Sullu legáty, kteří jej měli sesadit. Sulla je nechal zabít a využil pro své jmenování armádu. Vtáhl do Říma a donutil Maria k rychlému útěku k veteránům do severní Afriky. Sulla musel po zahnání Maria rychle do války, takže v Římě velice spěšně urovnal poměry, zbavil se oponentů a poté Řím opustil.

Populárové se chopili šance znovu získat ztracené pozice na Apeninách. Roku 87 př. n. l. se Marius vrátil z vyhnanství, na pozvání konzula Lucia Cornelia Cinny. Dobył Ostii a v průběhu vyjednávání vtáhl za cenu zrady do Říma. Marius zahájil strašlivé římské vraždění optimátů, velké množství proskripcí si vyžádalo ještě větší množství obětí. Poté, co se Cinna s Mariem nabažili pomsty, prohlásili se konzuly. Marius však několik dní po nástupu do úřadu zemřel. Ani jeho příznivci ho pro zbytečnou krutost neželeli. Je možné, že v posledním roce svého života Marius trpěl duševní poruchou.

Sulla se mezitím úspěšně vylodil v Řecku a přes nedostatečné finanční zázemí zahájil tažení. Nakonec si potřebné prostředky zajistil svérázně a bez skrupulí. Nechal vyloupit nejbohatší chrámy v Řecku.¹³⁰ Vypořádal se i se zlověstným znamením, které mu zvěstoval posel, který měl přinést bohatství z Delf. Byla zde prý slyšet hra Apollónovy citery. Sulla podal vysvětlení, které jistě zahrálo – bůh prý hraje ze spokojenosti, protože ho těší, že může Sullovi poskytnout podklady.

¹³⁰ Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova/Diktátory*. SNKLU, Praha 1964. Str. 61.

Pontský král ztrácel jednu pozici za druhou a Řekové, kteří jej původně vítali jako osvoboditele, se od něho odvrátili a přiklonili se na stranu Římanů. Mithridatés se nakonec Sullovi vzdal a uzavřel s ním v Dardanu mír. Mithridatés byl povinován postoupit všechna dobytá území, zaplatit vysokou pokutu, zřít se výbojně politiky a poskytnout Sullovi loďstvo zpět na cestu na Apeniny.

5.8.5 Proskripce

Proprium humani ingenii est odisse, quem laesis.
Jest v lidské povaze nenávidět toho, komu jsme uškodili.

Tacitus

Marius v době, kdy Sulla bojoval s Mithridatem, nastolil v Římě hrůzovládu. Vraždil Sullovy přívržence. Měl k dispozici ozbrojené otroky, svou osobní stráž, se kterou se procházel po městě. Každý, kdo Maria pozdravil a Marius mu neodpověděl, přišel o hlavu. Město se plnilo mrtvolami a přeživší prchali.

V čele vítězné armády vjel Sulla roku 83 př. n. l. na apeninský břeh. Většinu měst na Apeninách ovládali nyní populárové vedení Mariovým synem, který při cestě k moci odstranil Cinnu. Sulla disponoval bezvýjimečně oddaným vojskem čítajícím 40 000 mužů a 1 500 lodí. Populárové byli velmi lehce poraženi, v rozhodující bitvě před Římem, u Collinské brány, si Marius mladší vzal život.

Sulla začal po bojích krutě trestat populáry za vraždění v době jeho nepřítomnosti. Vyhlásil proskripce, které trvaly půl roku, během kterého zveřejňoval seznamy svých protivníků. Kdokoliv mohl osobu ze seznamu za odměnu zabít. Sulla si zřejmě liboval, stejně jako Marius, v pocitu neomezené vlády nad životem a smrtí.¹³¹ Římem se prý nesla parafráze proskripce, protože motivem zabíjení nebylo pouze zbavit se nepřátel, ale také získat majetek. Vrazi tvrdili:
„Tobo zabil jeho dům, tobo zabrada, onoho lázně.“¹³²

¹³¹ Ibid. Str. 63.

¹³² Ibid. Str. 64.

Se zajatými naložil Sulla krutě, bezohledně a bez slitování. Nechtěl mařit svůj čas soudy, proto nahnal na 20 000 lidí na náměstí Preneste a nechal je pobýt. Jeho proskripce znamenaly smrt pro devadesát senátorů a 2 500 odpadlých jezdců. Jejich majetek byl samozřejmě zabaven a rozprodán. Otroci ovšem byli propuštěni, čímž si Sulla poměrně jednoduše vyrobil oddané příznivce. Sulla byl po vyčištění Říma od svých nepřátel roku 82 př. n. l. zvláštním dekretem jmenován doživotním diktátorem.

5.8.6 Hromadění moci

Aut vincere, aut mori.

Buď zvítězit, nebo zemřít.

Cílem Sullovy politiky bylo pozvednout senát na úkor tribunů lidu. Povýšil do senátorského stavu velké množství svých věrných. Zvýšil počet senátorů ze 300 na 600. Zatímco Sulla tímto nástrojem našel v senátu prostor pro zajištění svojí podpory, Caesar později podobným krokem, dalším zvýšením počtu senátorů o 300, usiloval o paralyzování průběhu jeho jednání. Sulla vrátil senátu zpět některé z jeho pravomocí, včetně soudních. Senát byl ovšem výhradně závislý na Sullově vůli. Na druhou stranu se změnil způsob soudní praxe v případech některých těžkých zločinů a byly ustanoveny pravidelné soudní dvory.

Ve snaze zabránit tažení ambiciózních vojevůdců na Řím, přesně tak, jak to učinil i on sám, minimalizoval pravomoci správců provincií, kteří již nemohli bez souhlasu senátu vést války. Sulla se roku 79 př. n. l. překvapivě diktatury vzdal a věnoval se pouze literární činnosti. O rok později zemřel. Na hrob si nechal vyrýt nápis: „*Nikdo tolik neuškodil svým nepřátelům a neprospěl svým přátelům jako Sulla.*“¹³³ Jeho přátelé byli herec Roscius, mim Sorix a bláznivý Mitronius.

Sulla ve svých rukou nakumuloval příliš moci. Tím se, stejně jako Marius, v podstatě stal hrobníkem římské republiky. Sullovou smrtí skončily pokusy o reformy, které nakonec vyústily v pád republiky. Ačkoliv Marius i Sulla, hlásali, že moc je do jejich rukou vložena římským lidem, jejich nejpřesvědčivějším a primárním prostředkem komunikace bylo mocenské nástroje a násilí.

¹³³ Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova / Diktátoři*. SNKLU, Praha 1964. Str. 64-65.

5.9 Marcus Tullius Cicero

Ignem ne gladio foditio.

Nehas ohně mečem.

Marcus Tullius Cicero se narodil v rodině maloměstského aristokrata z Arpina více než padesát let po Gaiovi Mariovi, 3. ledna roku 106 př. n. l. Základy vzdělání dostal v rodném městečku, za jejich rozvojem však neomylně mířil do Říma. Tam se věnoval zejména studiu řečnictví.

V jeho úsilí ho podporoval další vynikající řečník, Licinius Crassus. Cicerovi se poštěstilo se seznámit i s dalšími osobnostmi kulturního života, pohyboval se v okruhu významných postav řeckého a římského dramatu. Společně se Scaevolou a později s jeho synovcem absolvoval výborné právnické vzdělání, ve filozofii byl žákem stoika Diodota a Filóna z Lárissy.

V době Ciceronova mládí probíhaly střetnutí mezi Gaiem Mariem a Sullou. Cicero ho strávil jako voják ve válce mezi spojenci. Za Sullovy diktatury se Cicero začal angažovat v soudních sporech. Nejprve své obhajoby kultivoval na drobných sporech, poté přešel na hrdelní spory. Proslavil se roku 79 př. n. l. řečí hájící křivě obviněného Sexta Roscia.

5.9.1 Cicero řečník

Orator fit, poeta nascitur.

Řečníkem se člověk stává, básníkem rodí.

Cicero

Tentýž rok, ve věku 27 let, údajně ze zdravotních důvodů Řím opustit. Zdravotní stav způsobený i velkým vypětím měl být pro jeho další kariéru řečníka osudným, lékaři mu doporučili ji ukončit. Cicero se sice stáhl z Říma, ale v úsilí zdokonalit se v řečnickém umění pokračoval v Řecku a Malé Asii. Na studijní cestě strávil půl roku v Athénách, objel celou Malou Asii, aby se setkal se všemi nejlepšími rétory tehdejší doby. Svou pout' zakončil na ostrově Rhodos, kde se učil u rétora Apollonia Molona.

Do Říma se Cicero vrátil roku 77 př. n. l. a brzy po příjezdu se oženil.¹³⁴ Roku 76 př. n. l. zastával úřad kvestora, po ročním působení ve funkci se stal senátorem. Cicero účinkoval v jedné z tehdejších nejznámějších afér, kauze Gaia Verra, který byl v letech 73-71 př. n. l. sicilským proprétozem. Nejdříve si získal uznání tím, že opatřeními proti vzpourám místních otroků zabránil Spartakovi v zamýšleném útěku na Sicílii. O to křiklavější muselo být jeho kořistění a osobní obohacování, když si vyžádalo soudní proces v Římě.¹³⁵ Obvinění z vyděračství se ujal Cicero a Verres se ještě před koncem přelíčení sám odebral do vyhnanství, aby tak předešel rozsudku.

Roku 70 př. n. l. se stává aedilem kurulským. Rok poté byl zvolen římským aedilem, roku 67 př. n. l. se stal prétozem. Podpořil zvolení Pompeia s doporučením na poskytnutí mimořádných pravomocí proti králi Mithridatovi.

5.9.2 Cicero politik

Res publica.

Věci veřejné.

I Cicero byl *homo novus*.¹³⁶ Roku 64 př. n. l. získal jeden ze dvou nejvyšších úřadů Říma. Stal se konzulem a překonal opozici Catillina,¹³⁷ který nakonec zorganizoval povstání. Cicero ho potlačil a zavázal si tak hlavní město impéria. Nicméně příbuzní popravených použili kontakty na první triumvirát a dosáhli toho, aby Cicera stihl politický pád. Oficiálně byl Cicero zneuznán Římem roku 58 př. n. l., kdy byl vyhoštěn a odešel do Thessaloniky. Ve vyhnanství nepobyl dlouho.

Politické změny, které probíhaly v Římě, se ukázaly být příhodné a Cicero získal povolení k návratu. Dne 4. srpna roku 57 př. n. l. se vrátil do Říma i do nejvyšší politiky, svého předchozího vlivu však už nikdy nenabyl. V roce 51 př. n. l. se stal správcem provincie Kilikie, která byla velice neklidná a neustále ji ohrožovaly válečné konflikty. Správcovství vykonával velice

¹³⁴ Za ženu pojal Tarentii – osobu, kterou velmi často oslovoval ve svých listech.

¹³⁵ Blíže viz **Pečírka, J. a kol.:** *Dějiny pravěku a starověku I, II*. SPN, Praha 1977. Str. 766.

¹³⁶ Blíže viz **Burian, Jan:** *G. J. Caesar*. Orbis, Praha 1963. Str. 25.

¹³⁷ Blíže viz kapitola 6.3.3 Spiknutí Catilina a Ciceronovo vyhnanství.

svědomitě a dosáhl i vojenských zásluh. Roku 50 př. n. l. se opět vrátil do Říma, kde se schylovalo k občanské válce. Cicero se znovu přiklonil na stranu Pompeia.

5.9.3 Cicero stratég

Insipientis est dicere: non putarem.

Jest zvykem pošetilce říkati: Na to bych byl nepomyslel.

Cicero

Po Pompeiově prohře u Pharsalu, které se Cicero nezúčastnil, mu republikáni nabídli místo velitele loďstva. Cicero odmítl a vydal se do Říma, kde rok čekal na Caesarovu milost. Znepřátelil si ovšem Marka Antonia. Uchýlil se proto do soukromí, věnoval se filozofii a literární tvorbě. Stranil se veřejného vystupování, riziko podstupoval pouze v případech, kdy mohl přispět k záchraně některého ze svých přátel. Relativně klidné období Ciceronova života skončilo Caesarovou smrtí, 15. března roku 44 př. n. l.

Cicero byl Caesarovou smrtí nadšen, souhlasil s ní a oslavoval ji, nicméně záhy si začal uvědomovat, že Caesarovo místo začíná zaplňovat Marcus Antonius. Cicero ve věku 63 let vytáhl do boje proti Antoniovi. Antonius byl však již mnohem silnější a nechal Cicera zavraždit. Došlo k tomu na pobřeží u Caiety, dne 7. prosince roku 43 př. n. l. Antonius nechal jeho ruku a hlavu, možná však jen jeho jazyk jako symbol řečnictví,¹³⁸ poslat do Říma a vystavit.

¹³⁸ Jazyk byl v řeckém umění především božský atribut, později však také děsivý nástroj Gorgon. Blíže viz Cooperová, J. C.: *Encyklopedie tradičních symbolů*. Mladá fronta, Praha 1999. Str. 63.

6 Gaius Julius Caesar

Libenter homines id, quod volunt, credunt.
Lidé ochotně věří tomu, čemu věřit chtějí.

Caesar, De bello Gallico II

Gaius Julius Caesar se narodil 13. července roku 100 př. n. l. Byl nejvýznamnější osobností období krize římské republiky, které je ohraničeno reformami bratří Gracchů a Octaviánovým vítězstvím nad Antoniem a Kleopatrou. Není možné pochopit Caesarův význam bez znalostí událostí a příčin, které vedly k zániku římské republiky a vedly k nastolení římského císařství. A není možné tuto významnou epochu dějin lidstva objasnit bez Caesara, bez analýzy jeho života a bez mediální politiky, kterou ke své podpoře využíval a která v období jeho života, před ním i po něm v Římě probíhala.

Na Caesara poprvé upozornil již samotný Sulla, který si ho povšimnul zejména tedy proto, že Caesar na sebe rád upozorňoval zejména sám. Údajně byl ještě před Petroniem nejelegantnější muž Říma, arbitr elegance. Udával tón nejenom v eleganci, ale též v jisté zženštilosti.¹³⁹ Tento trend je ovšem z pohledu moderního pojetí životního stylu a jistého vyzdvihování odlišného a pečlivého vzhledu prvkem spíše pozitivním, než jak jej chápal Varnalis.

6.1.1 Božský původ

Durum telum necessitas.
Nezbytnost – těžká zbraň osudu.

Římská tradice považovala za praotce římského národa trójského reka Aenea. Po pádu Tróje doputoval po dlouhé cestě do italského Latia. Pověst také tvrdila, že matkou Aenea byla bohyně Venuše, jeho synem pak Ascanius, zvaný Julius. Ten se pokládal za zakladatele římského rodu Juliovců, z něhož údajně pocházel nejen Caesar, ale i zakladatelé Říma.¹⁴⁰ Nicméně se jednalo o zchudlý rod, který dosáhl proslulosti právě díky Caesarovi. Caesarův otec dosáhl

¹³⁹ Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova/Diktátora*. SNKLU, Praha 1964. Str. 87.

¹⁴⁰ Blíže viz Pečírka, J. a kol.: *Dějiny pravěku a starověku I, II*. SPN, Praha 1977. Str. 657.

hodnosti prétora a zemřel, když bylo Caesarovi šestnáct let, matka se dožila ještě synových úspěchů v Galii.

6.2 Caesarovo mládí

Castis omnia casta.

Všechno je čisté lidem čistým.

Caesar byl velice ctižádostivý již od mládí a vše podřídil jednomu cíli – vyniknout. Měl zcela pravděpodobně svůj vzor v Alexandru Velikém, jeho mládí, moci, úspěchů a jeho postavení. Neměl takové dispozice, aby se stal králem jako Alexandr, ani tomu nebyla společenská situace příliš nakloněna. Své ambice proto začal uplatňovat po linii společenské, politické a vojenské. Mířil dál i po dosažení úřadu nejvyššího, konzulátu.

I Cicero hledal jeho odvrácenou tvář, protože se Caesar neustále ukazoval jako vlídný, mírný a laskavý: „*Ve všech jeho myšlenkách a politických plánech cítím jeho panovačnou povahu. Ale když vidím, jak pečlivě si češe vlasy, když pozoruji, jak se malíkem drbe za uchem, nezdá se mi, že by takto fintivý člověk měl zlé úmysly a že by chtěl změnit ústavu.*“⁴⁴¹ Zdá se, že Cicero neodhadl Caesarovu povahu. Nepozoroval fintivého snílka, ale perfekcionalistu, který chtěl být první, jediný a jedinečný. S ústavou to nemělo co dělat.

Caesar politicky patřil k větvi populárů, obdivoval Gaia Maria a byl s ním dokonce spřízněn. Caesarova teta byla Mariova manželkou. Roku 83 př. n. l. Caesar zpečetil vztah k Mariovi a populárům sňatkem s dcerou Mariova velkého příznivce Cinny, Kornelii. Tento sňatek mu přivodil nemalé problémy, protože byl ještě jako chlapec zasnoubený s Kossutí, jejíž majetek by vyřešil finanční problémy Juliovců. A také se tímto svazkem obrátil proti Sullovi, který jej vyzval k rozchodu s Kornelií.

Caesar už nebyl pouhým příznivcem Maria a dobře si uvědomil, jaké nebezpečí mu hrozí, a proto z Říma uprchl. Na útěku ho chytili Sullovi vojáci. Caesar v ten okamžik využil prostředek osvědčený a pro daný okamžik asi nejúčinnější – korupci. Vojáky uplatil. Díky mnohým prosbám a intervencím nakonec Sulla od pronásledování Caesara upustil. Caesar však pro jistotu zůstal

⁴⁴¹ Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova i Diktátora*. SNKLU, Praha 1964. Str. 38-39.

v Malé Asii, kde ještě doznívaly následky bitvy s Mithriadem, zejména odpor města Mytilény. Oblast také zamořovali piráti.

Caesar se připojil k Minuciovi Thermovi. Do té doby se datuje Caesarovo údajné milostné dobrodružství s králem Nikomédem, které nacházíme v záznamech životopisce Suetonia. Jeho vztahy k oběma pohlavím poznamenalo spousta dobrodružství. Caesar byl ve své době asi opravdu první ve všem. Je možné se pouze dohadovat, zda trpěl nějakou sexuální úchylkou nebo zda byl bisexuál. Podle Mommsena se v mládí hřál v záři ženské přízně a ještě v letech zralosti ho potkávala milostná dobrodružství a úspěchy u žen. Pokud se zvěsti o Caesarově potenci a apetenci zakládaly na reálném podkladě, pak by uštěpačná poznámka senátora Kuria o Caesarovi svědčila pouze o tom, jak trefný byl glosátor: „*Manžel všech Římanek a manželky všech Římanů.*“

Historik Oman pak dovozoval, že Caesar způsobil všechny rozvody v tehdejší aristokratické společnosti.¹⁴² Na rozdíl od Varnalise, Mommsen nezmiňuje ani údajné Caesarovy pletky s muži. S pomocí Suetonia však lze ale přiznat Caesarovi určitě to, že jako jediný světovládce nebyl pijan: „...*ζατίμσο προ Alexandra ζήσταλο αζζ do jeho smrti víno lékem proti starostem, střízlivý Říman se mu, jakmile uplynulo probýřené mládí, naprosto vyhybal...*“ Je důležité poznamenat, že antika nebyla podobnými sexuálními excesy údajně nijak neobvyklá, Caesar prý jenom vynikal množstvím.

Uprostřed bojů se Caesar dozvěděl o Sullově smrti. To bylo podnětem pro návrat do Říma, kde se již začíná rozmáhat protisullovske hnutí. Odpor proti Sullovi byl již tak silný, že ani jeho přívrženci se nepokoušeli obhajovat jeho nařízení. Caesar exhiboval protisullovske smýšlení tím, že dostal před soud dva ze Sullových přívrženců, Gnaea Cornelia Dolabellu a Gaia Antonia. Svého cíle demonstrovat politický postoj dosáhl, ačkoliv samotný proces obvinění z vydírání neskončil odsouzením ani Dolabelly ani Gaia Antonia.

Poté se Caesar vydal na Rhodos za slovuťným učitelem Molonem, který byl i tutorem jeho dějinného protivníka – Marka Tullia Cicera. Cestou byl zajat piráty, kteří po něm chtěli výkupné 20 talentů. Caesar jim vyplatil 50 talentů s tím, že si neuvědomují, koho vlastně mají před sebou. „*Žertem*“ jim pohrozil, že je nechá pochytat a potrestat. Únosci netušili, co všechno Caesar míní

¹⁴² Blíže viz Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova/Diktátory*. SNKLU, Praha 1964. Str. 94.

vážně. Když se dostal z dosahu jejich moci, zorganizoval ve městě Pergamon loďstvo, se kterým piráty porazil. Zmocnil se jejich majetku, zajaté ukřižoval.¹⁴³

6.2.1 Spartakova křížová cesta

Mutum est pictura poema.

Obraz – němá báseň.

Konec 70. let 1. st. př. n. l. Caesar strávil zcela nedotčen bouřemi otroků pod vedením thráckého gladiátora Spartaka.¹⁴⁴ O jejich potlačení se zasloužil zejména Crassus. V poslední bitvě zajal na 6 000 vzbouřenců.¹⁴⁵ Z nich vytvořil pravděpodobně první variantu billboardové kampaně v dějinách lidstva, nicméně v dost zvráceném smyslu slova. Všechny zajatce dal pro výstrahu ukřižovat podél via Appia, silnici spojující Řím a Capuu. Komu by snad přišlo na mysl protivit se svému osudu a Římu, dříve mu měl naskočit obraz trpících a umírajících pohrobků Spartakova povstání.

6.3 Caesarova kariéra

Multi sunt invitati, sed pauci eximii.

Mnoho je povolanych, ale málo vyvolených.

Caesar byl zvolen do kolegia pontifiků, stal se vojenským tribunem a zúčastnil se nového tažení proti Mithridatovi. Po návratu do Říma se sblížil s Gnaem Pompeiem a Markem Luciniem Crassem. I když oba patřili mezi bývalé přední přívržence diktátora Sully a Pompeius se měl stát dokonce Sullovým nástupcem, oba se po jeho smrti přizpůsobili veřejnému mínění a díky všeobecnému odporu vůči Sullovým nařízením začali hlásat nezbytnost jejich zrušení či omezení.

¹⁴³ Blíže viz **Burian, Jan**: *G. J. Caesar*. Orbis, Praha 1963. Str. 19.

¹⁴⁴ Roku 73 př. n. l. uteklo na sedm desítek otroků pod vedení thráckého gladiátora Spartaka, ozbrojili se a opevnili na Vesuvu. Římané vyčlenili část vojska a poslali jej Spartaka zlikvidovat. Ten ale díky taktickému úskoku zvítězil, jeho řady spontánně posilovali další otroci a chudina, kteří byli ovlivňováni zvěstmi a zkazkami šířícími se skrze lidovou slovesnost. Crassus shromáždil ze svých prostředků šest legií, povstalce rozdělily rozepře a v roce 71 př. n. l. byli na hlavu poraženi u Apulie. Spartakus zahynul.

¹⁴⁵ Blíže viz **Pečírka, J. a kol.**: *Dějiny pravěku a starověku I, II*. SPN, Praha 1977. Str. 752.

Sjednocováním koncepce, zohledňováním vnímání a interpretací společenských procesů se konstituovaly podmínky pro novou formu vládnutí, která měla nastat – triumvirát.

6.3.1 Pocty Mariovi

Imago animi vultus.

Tvář, zrcadlo duše.

Na počátku 60. let 1. st. př. n. l. se jméno Gaia Maria stalo symbolicky nejenom synonymem politického programu a orientace, ale i přitažlivým politickým heslem proti Sullovi. Jeho prostřednictvím šla snadno získat podpora římského lidu. Caesar si Mariem pomohl při událostech roku 68 př. n. l., kdy zemřela Caesarova teta Julie, manželka Mariova. V té době byl ještě platný úřední zákaz umísťovat na veřejných místech Mariovy sochy a podobizny, přesto však Caesar ve smutečním průvodu nechal nést masku samotného Maria.

Řím na Maria pohlížel jako na muže, který byl předním sokem nenáviděného Sully. Svoje sympatie k Mariovi teď věnoval Caesarovi, neboť viděl, že se odváží vystoupit proti Sullovi. Jeho vystoupení bylo otevřené a nekompromisní, řeč, kterou pronesl nad mrtvou Julii víru Říma v Caesara jenom upevnila. Caesar především vyzdvihl zásluhy rodu, ke kterému Marius patřil.¹⁴⁶

V témž roce měl Caesar další příležitost demonstrovat nejširším masám lidu Říma svoje přesvědčení a sympatie k Mariovi. Byla to však příležitost více než bolestná. Dostalo se mu možnosti oslavit Maria na pohřbu své mladé, nečekaně zesnulé manželky Corneliie. Vzdal jí úctu takovou, jaká byla obvyklá pouze u vznešených římských matron.¹⁴⁷ Při této příležitosti blahořečil i celé Mariovo hnutí, ve kterém zaujímal Corneliin otec významnou roli, a samozřejmě také Maria samotného.

¹⁴⁶ Blíže viz **Burian, Jan**: *G. J. Caesar*. Orbis, Praha 1963. Str. 22.

¹⁴⁷ *Ibid.*

6.3.2 Sňatky z rozumu

Nihil sub sole novi.

Nic nového pod sluncem.

Už počátku konstituování římské společnosti byla organizace založena na pokrevním příbuzenství. Sňatek byl právem, tzv. *ius conubii*, a zakládal dědictví, tzv. kognátní vztah – pokrevní. Po dosažení 14. roku věku mohl Říman započít svoji politickou kariéru, kupříkladu sňatkem.¹⁴⁸

V roce 68 př. n. l. se Caesar stal kvestorem a svoji funkci vykonával v Hispánii. Po svém návratu se snažil upevnit spojenectví s Pompeiem, který již byl významným činitelem v politickém životě Říma. Svazek s ním zpečetil sňatkem s Pompeiou, příbuznou Pompeia. Zároveň se v jeho prospěch angažoval i politicky. Podpořil návrh tribuna Aula Gabina, aby Pompeius dostal zvláštní plnou moc a aby mu bylo svěřeno tažení proti pirátům, kteří pro Řím začali představovat čím dál vážnější nebezpečí.

Gabinův návrh byl schválený, ačkoliv mnozí hleděli na posílení Pompeiovy moci s nedůvěrou. Pompeius ve velmi krátké době splnil očekávání a nad piráty zvítězil. Senát mu ovšem neumožnil se vrátit do Říma. Tribun lidu Gaius Manilius roku 66 př. n. l. podal návrh delegovat na Pompeia velitelské pravomoci v tažení proti královi Mithridatovi, který ohrožoval římskou říši. Tento návrh podpořil jak řečník Marcus Tullius Cicero, tak samotný Caesar.

6.3.3 Spiknutí Catilina a Ciceronovo vyhnanství

Mea res agitur.

Rozhoduje se můj osud.

Roku 65 př. n. l. se stal Caesar aedilem kurulským. Římské obyvatelstvo si tuto událost dlouho pamatovalo zejména díky velkolepým hrám, které Caesar uspořádal.¹⁴⁹ Roku 63 př. n. l. se Caesar stal nejvyšším pontifikem. Téhož roku byl odhalen další Catilinův pokus o státní převrat. Cicero, který byl v té době konzulem, proti němu ostře vystoupil, což bylo posléze příčinou jeho

¹⁴⁸ Blíže viz Skřejpek, Michal: *Římské právo v datech*. C. H. Beck, Praha 1997. Str. 20.

¹⁴⁹ Blíže viz Burian, Jan: *G. J. Caesar. Orbis*, Praha 1963. Str. 27.

vyhnanství. Není známo do jaké míry se na spiknutí podílel Caesar, ale při jednání v senátu o trestu pro spiklence se jasně postavil proti trestu smrti, což byla jistě nepřehlédnutelná indicie.

Cicero si v Římě budoval v pozici konzula veřejný vliv a tím, že zabránil pokusu Lucia Sergia Catiliny o státní převrat, se hodně zviditelnil. Catilina hledal pro svůj záměr podporu nejširších vrstev, proto komunikoval s veřejností a distribuoval poselství prostřednictvím orálních kanálů a formou radikálních sociálních hesel. Požadoval například zrušení dluhů.¹⁵⁰ Catilina pocházel z řad zchudlé nobility, proto otázka, komu by zrušení dluhů prospělo a kdo by z něho profitoval nejvíce, jsou nasnadě. Zároveň takto vystupovala do popředí celospolečenská krize hospodářská i politická.

O Ciceronovo vyhnanství se nejvíce zasloužil tribun lidu Publius Claudius Pulcher, sám pravděpodobně do spiknutí zapletený. Cicero ovšem musel opustit Řím, neboť Pulcher inicioval zákon, který trestal vyhnanstvím každého, kdo nechal bez soudu popravit římského občana.¹⁵¹ Což Cicero učinil v případě Catilinových stoupenců.

Tribun Pulcher veřejně patřil mezi Caesarovi přívržence, do jeho života však velmi negativně zasáhl v soukromí. Učinil Caesarovu ženu Pompeiu svou milenkou. Roku 62 př. n. l., kdy tento skandál vyšel najevo, se Caesar musel s Pulcherem i Pompeiou vypořádat. Nechtěl, aby skandál vzbudil příliš velkou pozornost. S Pompeiou se Caesar rozešel, Claudiu Pulcherovi prozíravě nijak neuškodil, a tím si zachoval jeho přízeň a sympatie.

6.3.4 Caesarovy dluhy

Condo et compono, quae mox depromere possim.

Schráním a ukládám, abych brzo mohl zase vzít.

Následující rok strávil Caesar v Hispánii ve funkci proprétora. Caesar měl vysoké dluhy a nechybělo moc a jeho věřitelé mu v odchodu do Hispánie zabránili. Koncem 60. let 1. st. př. n. l. se jeho dluhy rozrostly do hrozivých rozměrů. Díky Crassovi, který disponoval obrovským

¹⁵⁰ Blíže viz Pečírka, J. a kol.: *Dějiny pravěku a starověku I, II*. SPN, Praha 1977. Str. 754.

¹⁵¹ *Ius exilii* – měnil rozsudek smrti na návrh magistráta předsedajícího komitiím (*comitia*) na tzv. zákaz vody a ohně (*interdictum aquae et ignis*). Znamenalo to ztrátu občanství, konfiskaci majetku, zákaz návratu do Říma. Pokud by se vyhnanec odvážil vrátit, mohl ho kdokoli bez trestně zabít. V posledních letech římské republiky se *ius exilii* stávalo samostatným trestem. Blíže viz Kincl, J. a kol.: *Římské právo*. C. H. BECK, Praha 1995. Str. 327.

majetkem a za Caesara se zaručil, mohl se Caesar se do hispánské provincie odebrat. S úspěchem bojoval s keltskými kmeny v Lusitánii a nahromadil velký majetek. V červnu roku 60 př. n. l. se vrátil do Říma, kde hodlal oslavit svůj triumf a ucházet se o místo konzula.

Stejně rychle pokračoval v politické kariéře i Pompeius. Po návratu do Říma roku 62 př. n. l. měl za sebou nejen vítězství nad námořními lupiči z Kilie, ale také definitivně zúčtoval s králem Mithridatem a připojil Bithýnií, Pont a Sýrii. Očekával proto, že bude přijat jako praktický vládce a představitel římské republiky. Řím ho ale přivítal chladně a rezervovaně. Jen s velkými problémy se mu podařilo oslavit svůj triumf. Jeho kandidatura na funkci konzula byla odmítnuta. Vzhledem k tomu, že se dostal do situace, která se navlas podobala situaci Caesara, spojil s ním své síly a zájmy. Jejich spojení nebylo ničím novým, ale nyní se stali rovnocennými partnery.

6.3.5 Nový politický formát

Vim vi repellere vicet.

Odrážet sílu silou dovoleno.

Caesarovo politické smýšlení prošlo velkou proměnou, zvláště po Catilinově spiknutí. Stával se z něho obratný politik s vyvinutým smyslem pro identifikaci palčivých sociálních problémů a požadavků. V červnu roku 60 př. n. l. si Caesar po návratu z vítězného hispánského tažení vybrat – triumf,¹⁵² nebo konzulát.

Podle římských zvyklostí nesměl vojevůdce, který měl slavit triumf, vstoupit jinak než v průvodu. O konzulát se mohl ucházet pouze kandidát v Římě osobně přítomný. Caesar čekal za hranicemi města, zda mu dovolí slavit triumf, ačkoliv se potřeboval osobně ucházet o konzulát. Snažil se najít řešení a žádal senát o povolení, aby se jeho jménem mohl o místo konzula ucházet někdo z jeho přátel. Senátoři přesto, že byli velmi konzervativní, si byli vědomi situace. Caesar byl mezi lidem velmi oblíben, proto bylo zřejmé, že veřejná podpora bude ke zvolení stačit.

Proti Caesarovi však najednou vystoupil jeho velký odpůrce, konzervativní republikán Marcus Portius Cato mladší, který, ve své politické krátkozrakosti, byl ochoten mrhat svojí energií jen proto, aby způsobil Caesarovi problémy. Využil pravidlo, podle kterého mohl senát schválit

¹⁵² Blíže viz kapitola 5.7.4 Triumfy.

usnesení pouze do slunce západu. Vystoupil na řečnickou tribunu a přednesl řeč tak rozsáhlou, že úplně zablokoval jednání senátu.¹⁵³

V důsledku Portioových obstrukcí se senát rozešel, aniž by schválil jakékoliv usnesení, což se v podstatě rovnalo odmítnutí oslav Caesarova triumfu i možnosti jeho kandidatury. Cato ml. nakonec přinutil Caesara, aby rozhodl sám. Vzdal se svého triumfu, velice nerad, a svou pozornost upřel na funkci konzula. Zvolen byl velmi hladce.

6.4 První triumvirát

Cauda de vulpa testatur.

Ohon dokazuje lišku.

Cicero

Caesar si uvědomoval, že senát bude nejen jemu, ale i Crassovi a Pompeiovi neustále ztěžovat život všemožnými obstrukcemi, a tak společně s nimi vstoupil do triumvirátu. Dohodu o společenství zpočátku drželi v tajnosti. Cílem bylo dosáhnout svých cílů i proti eventuálnímu odporu senátu.

Caesar a Crassus chtěli rozšířit svou osobní moc, Pompeius zase potřeboval schválit opatření, kterými se na východě zavázal zabezpečit své veterány. Uzavření triumvirátu bylo Caesarovým velkým úspěchem, neboť se mu podařilo překonat osobní nevraživost mezi zbylými dvěma triumviry. Jednal podle hesla nepřítel mého nepřítele je můj přítel.

Síly triumvirů byly celkem vyrovnané, nicméně každý měl své přednosti, které doplňovaly přednosti těch dalších. Každý z nich mohl nabídnout jinou mluvu; Pompeius, slavný vojevůdce oblíbený svou armádou – řeč zbraní, Caesar oblíbený veřejností – hlas lidu, a Crassus s obrovským bohatstvím – řeč peněz. Síla triumvirátu byla spojením těchto mocí. Každému však bylo jasné, že triumvirát je pouze dočasný. Vládcem mohl být pouze jeden.

¹⁵³ Blíže viz Burian, Jan: *G. J. Caesar. Orbis*, Praha 1963. Str. 32.

6.4.1 Caesar získává popularitu

Non volat in buccas assa columba tuas.

Pečení holuby nelítají sami do úst.

Caesar potřeboval získat vliv, kontrolovat společenské procesy a sledovat dění na všech územích kontrolovaných Římem. Ve funkci konzula prosadil dva velmi důležité zákony – agrární zákon a zákon proti vydírání v provinciích.¹⁵⁴ Agrárním zákonem navázal na snahy tribuna Servillia Rully, který usiloval o to, aby Řím přidělil neobhospodařované státní pozemky bezzemkům. Protože věděl, že to nebude stačit, navrhol také prodat některé pozemky v provinciích, za stržené peníze koupit půdu na Apeninském poloostrově a dát jí rovněž k dispozici bezzemkům. Tento návrh zmařil Cicero.

Caesarův návrh byl proto umírněnější. Senát, který byl složený především z velkých vlastníků půdy, se postavil proti. Především Cato a Bibulus, druhý konzul, kterého se povedlo dosadit Caesarovým odpůrcům, demonstrovali svůj nesouhlas, proto se Caesar obrátil na lidové shromáždění. Zde návrh hladce prošel. Caesar senátu přivodil i další starosti. Prosadil povinnost senátu podávat o průběhu jednání podrobné zprávy. Doteď byl senát povinen zveřejňovat pouze svá usnesení, *acta senatus*. Takto se senát dostal pod tlak veřejného mínění a musel na něj brát ohled. A lid – miloval Caesara.

6.4.2 Acta diurna

Actis testantibus.

Jak svědčí spisy.

Roku 59 př. n. l. uskutečnil Caesar počín důležitý nejenom pro historiografii. Nařídil, aby byly uveřejňovány jak protokoly o jednání v senátě, *acta senatus*, tak denní události, *acta diurna*. Oboje zprávy byly publikovány ještě téměř celé období římského císařství. Bohužel se z nich nezachovalo tolik, abychom mohli analyzovat podrobný obsah sdělení, které obsahovaly.

¹⁵⁴ Ibid. Str. 34.

Můžeme si o nich pouze učinit představu ze sekundárních zdrojů, různých zmínek autorů, kteří z nich čerpali.¹⁵⁵

*Acta diurna*¹⁵⁶ kromě toho, že byla prostředkem pro každodenní písemnou publicitu důležitých politických událostí, později přinášela zprávy o rodinných událostech na císařském dvoře a ve význačných rodinách, o cestách vysokých státních úředníků, o veřejných stavbách, o hrách, rozdělení obilí a peněz římskému obyvatelstvu a další.

Do těchto vyhlášek s oficiálními zprávami byly přijímány i soukromé zprávy. A také soukromí podnikatelé je dávali opisovat a šířili je mezi obyvatele Říma. Můžeme také hovořit, a také tak činíme, že se jednalo o předchůdce a první pokus o zavedení periodických novin v Evropě.

Acta senatus posléze obsahovala mimo jiné zprávy o výsledcích válečných taženích, které posílali císaři z bojišť. *Acta senatus* zakázal zveřejňovat císař Augustus, zřejmě aby si podržel kontrolu nad distribucí informací.

Acta diurna však vycházela až do doby, kdy se stal sídlem římských císařů Cařihrad. Zprvu informovaly pouze o jednání veřejných institucí a byly zaměřeny čistě zpravodajsky, ale právě za Augusta se staly i propagačním prostředkem. Rozmnožovány byly opisováním, až pozdější vynález knihtisku poskytl kompletní technologické zázemí pro samotné vydávání novin.

6.4.3 Caesar získává moc

Post acclamationem bellicam iacula volant.

Po vyhlášení války létají kopí.

Po skončení konzulátu Caesar dostal na období pěti let správu nad Zaalpskou Galii. Mohl si postavit mocné vojsko a dostal na daném území neomezenou moc. Když opouštěl senát, nepodařilo se mu skrýt svou radost a volal na senátory: „Odtud už půjdu po římských blavách!“ Kdosi mu odpověděl, že to nebude snadné – pro ženu. „*Semiramis byla také žena, a byla to královna,*

¹⁵⁵ Kupříkladu Tacitus.

¹⁵⁶ Také *acta diurna populū Romani, acta diurna urbis*.

*Amazonky byly ženy, a vládly celé Asii.*¹⁵⁷ Varnalis to chápe jako cynismus. Význam je však jiný – nechte mluvit činy.

Tato usnesení nebyla vůbec v souladu s republikovými principy, což i nadále dokazovalo prohlubující se krizi systému římské republiky. Caesar byl ale spokojený. Disponoval armádou, která mu na jeho cestě k uchopení moci doteď chyběla. Armáda byl dost důležitý prostředek pro komunikaci s dalšími subjekty boje o moc, ať už vnějšími, tak vnitřními nepřáteli. Předně se Caesar dostal na jejich úroveň, mohl se stát de facto neohrožitelným a také si držet od těla své stávající protivníky a také stávající spojence.

Odchod do Galie mu dal příležitost vyniknout, nicméně jej také zbavoval možnosti sledovat dění v Římě a zasahovat do něj podle potřeby. Triumvírové upevnili své spojení, Pompeius se oženil s Caesarovou dcerou Julií a Caesar si vzal Kalpurnii, dceru Pisona, který měl být Pompeiovým nástupcem ve funkci konzula.¹⁵⁸ Jevilo se čím dál zřetelněji, že boj o nadvládu nad Římem, alespoň po personální stránce, se blíží do finále.

V tomto ohledu byl ve výhodě právě ten, který mohl kontrolovat a upevňovat si svoje postavení právě v Římě, ten, kdo se mohl účastnit a fyzicky dohlížet na aktuální dění. Caesar se musel postarat alespoň o to, aby z politického života odstranil své hlavní protivníky – Marka Porcia Cata mladšího a Cicerona. Catonovi byla svěřena diplomatická mise na Kypru a Cicero byl donucen r. 58 př. n. l. odejít do vyhnanství. Byl rok v Řecku a svůj úděl snášel velmi těžce.¹⁵⁹

6.4.4 Zápisky o válce galské

Extra patriam non est vita, si est vita, non est ita.
Mimo vlast není života, a je-li jaký, není taký.

Osudy Caesara v Galii zachovaly pro budoucí pokolení sepsané Zápisky o válce galské. V sedmi knihách popisuje sedm let, v každé knize jeden rok. Osmou knihu sepsal Caesarův důstojník Aulus Hirtius, který podává informace až do římského podmanění si celé Galie. Zápisky nesou zcela jasný rukopis Caesarovi osobnosti – jejich sloh je stručný a věcný.

¹⁵⁷ Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova/Diktátory*. SNKLU, Praha 1964. Str. 89.

¹⁵⁸ Blíže viz kapitola 6.3.2 Sňatky z rozumu.

¹⁵⁹ Blíže viz Burian, Jan: *G. J. Caesar. Orbis*, Praha 1963. Str. 36.

Zápisky neměly jen historicko-geografickou úlohu. Informovaly o Caesarových taženích, ale měly také za úkol šířit Caesarův politický vliv, přesvědčovat o velikosti jeho osobnosti a demonstrovat zásluhy o budování římské říše. Proto se snaží působit zdánlivým věcným a objektivním podáváním popisovaných událostí.

Caesar o sobě hovořil pouze ve třetí osobě, vyvaroval se superlativ, zdůrazňoval těžkosti, které armáda musela překonávat, svou péči o vojsko, vstřícnost a mírnost ke galskému obyvatelstvu. Fakta, která by mu nemusela prospět, přešel taktickým mlčením. Pokud byl přece jen přinucený přiznat tvrdý postup proti nepříteli, snažil se dokázat, že ho k tomu přinutily okolnosti. Zápisky tvoří také cenný doklad o způsobu života a poměrech uvnitř a vně keltských a germánských kmenů.

6.4.5 Crassova smrt

O, quam est dulce et decorum pro patria mori!

Jak sladké a čestné jest zemřít pro vlast!

Rok 56 př. n. l., druhý rok galského tažení, byl také zlomový pro triumvirát. Začaly se projevovat rozpory mezi Pompeiem a Crassem. Pro znovuvytvoření jednoty se všichni triumvirové sešli v městečku Luca, kde si rozdělili sféry vlivu v římské říši. Dohodli se, že Pompeius a Crassus budou v roce 55 př. n. l. zastávat funkci konzulů a Caesar si prodlouží galské tažení o dalších pět let.¹⁶⁰

Crassus se nedlouho po schůzce vydal na východ, kde chtěl získat vojenskou slávu v boji proti Parthům. Pompeius zůstal na Apeninách, přestože měl na starost správu Hispánie, a snažil se udržet si Řím pod svou kontrolou. Caesar absolvoval skrze střed Germánie svůj spanilý výpad do Británie.¹⁶¹

Crassův pokus o podmanění Parthů skončil obrovským neúspěchem. Roku 53 př. n. l. byli Římané obklíčeni a na hlavu poraženi v bitvě u Carrh. Sám Crassus přišel o život. Jeho smrtí skončila nejenom neslavná římská snaha o podrobení Parthie, ale také historie triumvirátu. Po

¹⁶⁰ Ibid. Str. 40.

¹⁶¹ Poprvé roku 55 př. n. l., podruhé roku 54 př. n. l. do Británie a roku 53 př. n. l. do Germánie.

konci triumvirátu zavládla v Římě atmosféra nejistoty. Římané ozbrojovali skupiny svých otroků a terorizovali své politické odpůrce.

6.5 Konec triumvirátu

Robere dentem dente.

Padla kosa na kámen.

Situace mezi Pompeiem a Caesarem se vyhrotila. Caesar odcestoval na sever Apenin, aby mohl v případě potřeby zasáhnout v Římě. Byl ale dostižen zprávou o povstání v Galii, které ho přinutilo se vrátit zpět. Povstání potlačil. Když vůdce povstalců, Vencingetorix, seznal, že je boj proti Římanům ztracený, sám se vydal do Caesarových rukou, aby ušetřil svůj lid represí, jež by mohly následovat, pokud by zůstal na svobodě.

Roku 51 př. n. l. již probíhaly jen menší boje, které dovršily porážku Galů. Caesar proslul vojensky a získal obrovský majetek. Caesar se ale příliš nevzrušoval tím, za jakou cenu k němu dospěl – vražděním lidí, ničením měst a vesnic a utrpením civilního obyvatelstva. Caesar, stejně jako bratři Gracchové, považoval za přirozené, že provincie jsou zdrojem příjmů do pokladny Říma. Prozíravě však nedovolil vyčerpání provincií až na samé dno.

Složité politické situace v Římě vyvolala vyostření poměrů a vyhrotily se i vztahy mezi stoupenci jednotlivých názorových proudů. V napjaté chvíli Pompeius učinil sobě prospěšné rozhodnutí a začal utužovat spojení se senátem. Do popředí se dral optimát Milo, který toužil po místu konzula, a Pulcher, Ciceronův odpůrce.

Jednou se při náhodném setkání jejich ozbrojených družin strhla bitka, ve které byl Claudius Pulcher zabit. Jeho smrt zavdala popud k mohutným nepokojům, které hrozily, že přerostou ve hnutí proti optimátům. Milo musel odejít do vyhnanství a Cicero vydal nemálo energie na jeho obhajobu.

Senát se pravděpodobně zalekl odpovědnosti a svěřil rozhodující moc v říši do rukou Pompeia. Pompeius dosáhl svrchované moci nad Římem. Stal se proti pravidlům republikové ústavy diktátorem a zároveň podle nich i nositelem konzulární moci. Výrazem krize zřízení bylo, že samotný senát, který měl dbát zejména o dodržování zásad republiky, byl donucen je porušit. Senát, ve snaze zachovat pro své členy ekonomická a politická privilegia, připustil nastolení vojenské diktatury.

V roce 50 př. n. l. se prohlubovaly spory mezi Pompeiem a Caesarem. Caesar sice dával najevo snahu řešit vzájemnou roztržku smírně, ale Pompeius spor stupňoval zvláště svou tvrdohlavostí a neochotou přistoupit ke kompromisům. Přitom si ale byl vědom, že pokud ponechá Caesarovi vládu nad armádou, nemůže být jeho mocenská pozice nikdy jistá.

6.5.1 Caesar proti Pompeiovi

Necessitas caret lege.

Nezbytnost nezná zákonů.

Caesarovi nebyl nakloněný ani senát. Caesar si totiž rozšířil mocenskou základnu pro svou podporu tím, že roku 51 př. n. l. udělil obyvatelstvu Galie římské občanské právo, což vzbudilo příslušné pohoršení. Caesarovi už vypršela lhůta na správu Galie a správčovství mu prodlouženo nebylo. Fakticky to znamenalo, že legie, které mu byly Římem svěřeny a dány k dispozici, měly připadnout jeho nástupci. Caesarovi protivníci však věděli, že zbavit Caesara legií nebude lehké a že se Caesar tohoto prostředku pro uskutečnění svých záměrů jen tak nevzdá.

Caesarův stoupenec Gaius Scribonius Curio vystoupil s návrhem, aby oba soupeři rozpustili svoje vojska. Senát k návrhu zaujal kladné stanovisko a rovněž Caesar byl ochoten přistoupit na kompromis. Není jasné, jestli to byla Caesarova upřímná snaha zabránit konfliktu či gesto v komunikaci, při které počítal s Pompeiovou neústupností. Za dané situace se Pompeius projevil jako tvrdohlavec, který žene Řím do občanské války. Přinutil senát, aby Caesara zbavil plné moci, kterou získal před výpravou do Galie.

Caesarovi stoupenci, tribuni lidu, senátu přednesli své veto. Jedním z tribunů byl i Marcus Antonius. Senát jejich projev nevezal na vědomí, a proto utekli k Caesarovi, který se z většinou vojska zdržoval v předalpské Galii. Urážka, kterou senát uštědřil tribunům, byla na dálku políčkem i pro samotného Caesara a záminkou k ozbrojenému střetnutí.

6.6 Caesar imperátor

Alea iacta est!

Kostky jsou vrženy!

V lednu roku 49 př. n. l. se Caesar vydává na svůj pochod do Itálie. Překročil řeku Rubicon,¹⁶² která dělila předalpskou Galii a Apeniny, a údajně prohlásil: „*Kostky jsou vrženy!*“¹⁶³ Pompeiovo vojsko bylo v té době povětšinou v Hispánii a nemohlo tedy včas zasáhnout. Ani Caesarovo vojsko nebylo úplné, jeho část zůstala v Galii. Po týdnu, 17. ledna, Pompeius a většina senátorů, jeho přívrženců, Řím opustili. Dění okolo tohoto úseku římských dějin zprostředkovávají Caesarovy Zápisky o občanské válce.

Dne 9. února dobyl Caesar přístav Brundisium, čímž se fakticky celé Apeniny ocitly v jeho moci. Pompeius díky štěstí z přístavu utekl i s dvaceti kohortami. Caesar se nedal zlákat pronásledováním Pompeia do Řecka a vrátil se uspořádat vnitřní poměry římské republiky. Místo obávaných čistek se Caesar zachoval ke svým soupeřům velice diplomaticky.

Caesar byl především skvělý taktik. Myslel i na dopady svých skutků a tím mnohdy překvapoval. Vtáhl do Říma, ale nezačal se mstít tak, jak to učinil Sulla nebo Marius, které měli lidé ještě jistě dost hluboko v paměti. Rozšířil si tak řady obdivovatelů a vděčných, alespoň na čas. Caesar je také autorem výroku určeného mladého tribunovi Metellovi, který útočil v senátu na Caesarovu svéráznou správu státních financí. Dostalo se mu odpovědi: „*Budeš-li se pořád ptát, zabijí tě. Kdybys věděl, mladý muži, že je mi o mnoho těžší říkat to než to udělat.*“¹⁶⁴ Je až s podivem, jak si byl Caesar vědom toho, že je důležitý zejména image.

Přesvědčil se o tom i Cicero, který se po nepodařených pokusech zprostředkovat dialog mezi Caesarem a Pompeiem přidal na stranu Pompeia a následoval ho při útěku z Říma. Caesar se zmocnil státní pokladny, slíbil lidu peněžité dary a postaral se o zásobování. Toto rozhodnutí nebylo jenom důkazem Caesarovy velkodušnosti, bylo především dobře promyšleným tahem. Případné strádání římského lidu mohlo vyvolat nespokojenost a následné nepokoje. Caesar přízeň

¹⁶² Překročit říčku Rubicon s vojskem směrem na Řím nebylo od dob Hanibalova tažení bez souhlasu senátu možné.

¹⁶³ Hrát kostky symbolizuje moc osudu, také neodvolatelnost, nevypočitatelnost. V křesťanství se jedná o symbol Kristova umučení. Blíže viz Cooperová, J. C.: *Encyklopedie tradičních symbolů*. Mladá fronta, Praha 1999. Str. 81.

¹⁶⁴ Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova/Diktátory*. SNKLU, Praha 1964. Str. 94.

lidu potřeboval. Zkušení politici vždy věnovali pozornost tomu, aby podobné problémy nevznikly.

Po svěření výkonu moci nad Římem do rukou Marka Antonia a Marka Aemilia Lepida Caesar pokračoval v boji proti Pompeiovi. Pompeius se nakonec pokusil utéct do Egypta, kde byl zavražděn králem Ptolemaiem, který se nechtěl nechat zatáhnout konfliktu s Caesarem. Pompeiovu hlavu a jeho pečetní prsten pak poslal Caesarovi. Caesar dal Pompeia pietně pochovat a jeho prsten poslal do Říma jako symbol vítězství.

Caesarovi přátelé zaznamenali i události z let 48 až 45 př. n. l., a tak navázali na nedokončené Zápisky o občanské válce. Dochoval se spis Válka alexandrijská, který popisuje Caesarův pobyt v Egyptě a Malé Asii, Válka africká, která zachycuje boj s Pompeiovými stoupenci, a Válka hispánská, která se věnuje zásahu proti Pompeiovým přívržencům v Hispánii.

Autoři zápisků byli pravděpodobně lidé z Caesarova okolí a tažení se osobně zúčastnili. Je z nich zřejmá snaha události zaznamenat bez větších literárních ambicí, ryze historiografickou metodou. Důležité také bylo vyvolat dojem, že se jedná o objektivní materiál. A samozřejmě, že v nich můžeme předpokládat manipulaci s údaji, které by Caesara ukázaly v tom nejlepším světle.

6.7 Caesar v Egyptě

Humana non sunt turpia.

Za nic, co je lidské, se netřeba stydět.

V Egyptě v době Caesarova příchodu¹⁶⁵ probíhal spor o trůn po zemřelém králi, na nějž si činil nárok mladý Ptolemaios a jeho sestra Kleopatra. Formálně mohl připadnout oběma, ale ani jeden z nich toto řešení neakceptoval. Ptolemaiovi stoupenci nakonec dosáhli královny prozatímní vlády, Kleopatra Alexandrii opustila. Egypťané doufali, že Caesar navštíví Egypt aniž by vůbec vstoupil na pevninu.

Jeho příchod byl přijímán s rozpaky a nedůvěrou. Nedůvěra ještě vzrostla poté, co si Caesar zosoboval právo do sporu o dědictví zasáhnout a zastupoval zájmy Kleopatry, která se z jeho podnětu vrátila do Alexandrie. Kleopatra, ačkoliv nevynikala zvláštní krásou, získala

¹⁶⁵ Po smrti Pompeia stál Caesar před branami Egypta, v Alexandrii. Blíže viz **Burian, Jan: G. J. Caesar. Orbis**, Praha 1963. Str. 58.

Caesarovy vřelé sympatie, které vyústily až v milostný poměr. Pro Kleopatru to byl zejména zpočátku především prostředek, jak dosáhnout na trůn.

Kleopatřiní odpůrci nebyli z daným stavem věci příliš spokojeni, a tak se pokusili Caesara otrávit. Caesar zbavil protivníky silné zbraně. Nařídil, aby loďstvo kotvící v alexandrijském lehlo popelem, a nemohlo se tak přidat k Ptolemaiovi. Bohužel při požáru byla zničena i část alexandrijské knihovny, která byla pokladnicí tehdejší vědy a kultury.

I přes značné nesnáze¹⁶⁶ se Caesar dokázal Ptolemaiovi postavit a zahnal ho na útěk. Ptolemaios se nakonec utopil ve vodách Nilu. Kleopatra dosedla na trůn a byla prohlášena za vládkyni Egypta. Jako prevenci před možnými nepokoji použil Caesar svého nejmladšího bratra, kterého s Kleopatrou oženil.¹⁶⁷ Mladší sestru Kleopatry, Arsinoe, která by mohla působit nesnáze, odstavil a poslal do Říma.

Z Říma, Malé Asie a z Afriky přicházely znepokojivé zvěsti. V Římě se strhly nepokoje, protože Caesarovy opatření učiněné před odchodem do Egypta nepříspěly k úplné konsolidaci poměrů. V Malé Asii se postavil proti Římu mladý král Farnakés, syn Mithridatův. V severní Africe se shromažďovali Pompeiovi příznivci, ke kterým se přidal i numidský král Juba. Caesar se nejdříve vydal do Malé Asie, kde svedl roku 47 př. n. l. vítěznou bitvu proti Farnakovi u Zelu. Do Říma oznámil své vítězství slavným výrokem „*Veni, Vidi, Vici!*“¹⁶⁸

Dohledem nad Římem byl v době Caesarovy nepřítomnosti pověřen Marcus Antonius. Ten byl jmenován velitelem římské jízdy, *magister equitum*. Římu vládla nejistota, neměl stabilní měnu, nebyla vyřešena otázka dluhů, armáda očekávala slibovanou odměnu a odpočinek. Místo měli vojáci bojovat proti Pompeiovým přívržencům. Caesar byl o všem velmi dobře informován a vrátil se do krizové situace.

Na cestě z Tarentu do přístavu Brundisium na něj čekal již i Cicero, který pro tentokrát stál na Caesarově stranu. Sledoval, kam se kloní vítězství, a proto se distancoval od Pompeiových stoupenců. Caesar Cicerona velkomyslně přijal. Cicero se až do Caesarovy smrti držel stranou politiky a byl činný především na poli literatury, jen po Caesarově smrti ještě naposledy vystoupil na záchranu republikových ideálů.

¹⁶⁶ Caesar zůstal odříznut v královském paláci a nepřítelé jím přerušili zásobování pitnou vodou.

¹⁶⁷ Blíže viz kapitola 6.3.2 Sňatky z rozumu.

¹⁶⁸ „Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem!“ Caesar sdělil senátu, že zvítězil nad pontským králem Farnakem II. Blíže viz Burian, Jan: *G. J. Caesar. Orbis*, Praha 1963. Str. 60.

Caesar se musel vypořádat s bouřemi svých vojáků a učinil nečekaný tah. Oznámil jim, že je propouští ze svých služeb. Vojáci byli zaskočení. Věděli, že je Caesar potřebuje na své africké tažení, proto je možné, že se snažili tímto tahem donutit Caesara k ústupkům a chtěli něco ze situace vytěžit. Caesarovo protiopatření je naprosto zaskočilo.¹⁶⁹ S pokorou se upokojili a Caesarova nestandardní krizová komunikace opět slavila úspěch.

6.8 Africký triumf a Caesarovy reformy

Že radovat? A z čeho? Čeho dobyl?
Co vykonal? Zda přivádí nám v poutech
cizího pohlavára do Říma?
Vy pařezy, vy necitelní tupci!

Shakespeare: Julius Caesar

Traduje se, že při vystupování z lodi na africkou půdu Caesar zakopl a spadl. Vzhledem k antické pověřivosti mohla být nehoda vysvětlována jako špatné znamení.¹⁷⁰ Caesar celou záležitost v mžiku obrátil ve svůj prospěch a duchapřítomně zvolal: „Už tě mám, Afriko!“¹⁷¹ Caesar v Africe zvítězil.

Po jeho návratu se Řím ocitl na vahách. Caesarovi přívrženci zprávu o vítězném africkém tažení přivítali, odpůrci byli donuceni předstírat, že se jich to nikterak nepříznivě nedotýká. Senát světil Caesarovi dohled nad mravy, což prakticky znamenalo, že může vykonávat politický dozor a diktaturu po dobu deseti let. Dále nařídil čtrnáctidenní děkovnou slavnost a dovolil Caesarovi celebrovat čtyřnásobný triumf, nad Gálií, Egyptem, Farnakem a Jubou.

Triumfy¹⁷² byly přepychovou oslavou Caesarových úspěchů, v průvodu Caesar předvedl bohatou kořist, jména podrobených měst a vznešené zajatce – galského vůdce Vencingetorixe, Kleopatřinu sestru Arsinoe a mladého syna numidského krále Juby. Vojáci, kteří se zúčastnili

¹⁶⁹ V moderní teorii her jde o takzvanou *chicken game*. Prohrává ten, kdo první tváří v tvář reálnému nebezpečí ustoupí jako první.

¹⁷⁰ Blíže viz kapitola 5.5.4 Špatná a dobrá znamení.

¹⁷¹ Blíže viz **Burian, Jan**: *G. J. Caesar*. Orbis, Praha 1963. Str. 66.

¹⁷² Blíže viz kapitola 5.7.4 Triumfy.

tažení, měli při té příležitosti dovoleno počastovat svého vůdce posměšnými popěvkami. Po představení triumfů následovala velkolepá hostina pro římské obyvatelstvo.

Caesar slavil celkem pět triumfů. Rád utrácel, rozhazoval, bavil veřejnost. Budoval nové stavby, amfiteátry, náměstí, pořádal hry, pomáhal lidem. Dělal to asi jenom pro své osobní potěšení, pro obdiv. Motivy vystupují jako vnitřní determinanty směru a sílu chování, určují jeho psychologický smysl. Psychologie odlišuje formy a druhy motivů, přičemž pojem potřeby vyjadřuje základní formu motivu.¹⁷³ Potřeba je chápána ve smyslu nějakého deficitu v biologické a sociální dimenzi bytí. Caesar potřeboval obdiv.

Po oslavách však Caesar přistoupil k neodkladným praktickým činům. Snížil počet osob žijících na státní útraty ze 320 na 150 tisíc.¹⁷⁴ Se stejnou důsledností držel pod dohledem i majetné vrstvy. Ke konfiskaci majetku přistupoval pouze ve výjimečných případech. Caesarovou snahou bylo získat protivníky na svou stranu, za použití mírných prostředků. Nechtěl je zastrašovat, ani se jich zbavovat násilnou cestou, jenom nenápadně oslaboval republikový systém.¹⁷⁵ Také proti Ciceronově oslavě Catona ml., údajně posledního velkého republikána, zasáhl Caesar pouze perem, nikoliv mečem, a pouze sepsal Anticatona, ve kterém obhajoval své činy.

6.8.1 Juliánský kalendář

O quae mutatio rerum!
Jak změnily se věci!

Roku 46 př. n. l. Caesar zreformoval kalendář. Úmysl zreformovat kalendář byl veden nejenom důvody praktickými, ale i politickými. Praktický důvod byl nasnadě - do té doby se kalendářní rok vůbec nekryl s rokem slunečním. Caesar z titulu pozice pontifex maximus uvedl v soulad kalendář a sluneční rok. Přestože byl nejvyšším pontifikem a měl právo kalendář změnit, vyvolal veliké rozhořčení v řadách kněží, protože se dotkl jejich práva upravovat kalendář podle toho, jak se to hodilo jim.¹⁷⁶

¹⁷³ Blíže viz Nakonečný, Milan: *Psychologie osobnosti*. Academia, Praha 1995. Str. 125 a násl.

¹⁷⁴ Blíže viz Burian, Jan: *G. J. Caesar. Orbis*, Praha 1963. Str. 72.

¹⁷⁵ Kupříkladu rozpustil kolegia.

¹⁷⁶ Blíže viz Burian, Jan: *G. J. Caesar. Orbis*, Praha 1963. Str. 74.

Pro světskou moc představoval nejvyšší autoritu, reformou kalendáře o tom uvědomil i kněžskou linii. Proti juliánskému kalendáři samozřejmě vystoupil i Cicero, podle všeho kritizoval Caesarův autoritativní zásah. Caesar se snažil minimalizovat riziko, které mu plynulo z moci pontifiků. Volbou dnů, kdy se mohou konat jednání senátu či lidového shromáždění, disponovali možnostmi realizovat svůj vliv na průběh důležitých jednání.

Caesar stanovil začátek roku na 1. ledna, do té doby byl začátek roku v březnu, a určil jeho délku na 365 dní a 6 hodin. V praxi po 4 letech zařadil ještě rok přestupný. Juliánský kalendář byl dílem alexandrijského matematika Sosigena¹⁷⁷ a písaře Marka Flavia. Juliánský kalendář vydržel v Evropě až do 16. století, než jeho drobnou odchylku korigoval v roce 1582 papež Řehoř XIII., v Rusku vydržel až do roku 1917, díky čemuž se Velká říjnová socialistická revoluce odehrála v listopadu. Na Caesarovu počest byl sedmý měsíc¹⁷⁸ pojmenován Julius.

Důležitou úlohu v životě Římanů hrály svátky a nemyslíme tím pouze Luperkálie a Saturnálie, jakkoliv to byly svátky krásné. Tyto události byly velmi významným nástrojem v rukou vládců Říma, protože v těchto dnech se konaly slavnosti, *ludi*, a hry pořádané na státní náklady. V období císařství se *Ludi Romani* a *Ludi Magni* staly oblíbeným prostředkem, jak odpoutat pozornost od společenských, politických a hospodářských problémů. Ze této praktiky bylo zapotřebí dokazuje i to, jak rostl jejich počet. V období římské republiky bylo ročně 65 dní věnovaných hrám. Za císařství jich bylo 93, tj. 3 měsíce, posléze 135 a za Claudia již 159 dní, tedy 5 měsíců.¹⁷⁹

6.8.2 Stavby

Memoria in aeterna.

Na věčnou paměť.

Symbolickým místem Říma bylo Martovo pole. Již v 5. století př. n. l., v době morových epidemií, vystavěli Římané právě na Martově poli chrám bohovi Apollónovi a očekávali od něj

¹⁷⁷ Ve filmovém dokumentu *Záhady Egypta*, MANNY&LO FILMS LLC. © 1996, Omar Sharif v roli průvodce dokumentu z tohoto titulu dokonce divákům sděluje, že Egypťané dali světu kalendář.

¹⁷⁸ Původně jich Římané měli 10, Caesar jich ustanovil 12. Osmý měsíc byl pojmenován po Augustovi.

¹⁷⁹ Blíže viz **Hošek, Radislav – Marek, Václav: Řím Marka Aurelia**. Mladá fronta, Praha 1980. Str. 76.

pomoc při boji s nemocí (podle pravidla *do, ut des*).¹⁸⁰ Vyrůstaly zde další a další stavby, chrámy a církve. Ale až ve 2. století př. n. l. se Řím začal stávat výstavním městem.¹⁸¹ Řím také dostal první zděný most, *pons Aemilius* – podle stavitele Matka Aemilia Lepida, a vodovody – aquadukty.

Ne úplně šťastným řešením bylo použití olovených trubek na rozvádění pitné vody, tzv. *fistul*, nicméně stopy olova jsou důležitým ukazatelem při analýze archeologických nálezů. Odpad z Říma odváděla tzv. *cloaca maxima*, velká stoka. Ostatně termín kloaka nezůstal ani pro budoucí generace prázdným pojmem.

Řím si získal ve 2. a 1. století př. n. l. mimořádný politický význam, nicméně kupříkladu co do architektonické a urbanistické stránky ho předčila jiná významná města té doby. K zásadnímu obratu došlo právě za Caesara. Vystavěl nové fórum, poblíž Velkého fóra. Poctil zakladatelku rodu Juliovců Venuši mimořádným chrámem, před nějž se zřejmým komunikačním záměrem umístil svoji jezdeckou sochu.

Slavnostního otevření se i přes nesouhlas mnoha Římanů zúčastnila Kleopatra, která navštívila Řím. Caesar jí dokonce vyznamenal tím, že dal v chrámu postavit její sochu vedle sochy Venušiny, což zase nemůžeme považovat za příliš vstřícné vůči veřejnému postoji. Caesar tak zřejmě neučinil bez rozmyslu. Tím, jaké postavení obrazně určil Kleopatře v ženské linii rodu Juliovců, demonstroval svoje stanovisko. Zároveň tímto umožnil Římanům se s ním alespoň pasivně ztotožňovat a přijímat ho. Byť s evidentními výhradami. Caesar pokračoval dál a vytvořil tak monumentální střed města, jehož zbytky se dochovaly dodnes.¹⁸²

Výtvarné umění ovšem bylo pod silným řeckým vlivem. Záliba v řeckých vrcholných výtvorech dokonce dospěla tak daleko, že se Římané uchýlili k téměř sériovému kopírování. Sami Římané vynikali ve dvou oblastech – portréty (bysty) a historické reliéfy, zobrazující válečné scény, mytologické a obětní náměty.¹⁸³

¹⁸⁰ Blíže viz kapitola 5.5.4 Špatná a dobrá znamení.

¹⁸¹ Blíže viz Burian, Jan: *Řím*. Svoboda, Praha 1970. Str. 45.

¹⁸² Blíže viz Pečírka, J. a kol.: *Dějiny pravěku a starověku I, II*. SPN, Praha 1977. Str. 765.

¹⁸³ *Ibid.* Str. 770.

6.9 Caesarův vrchol

Constantes sequitur gloria magna viros.

Statečné muže provází sláva veliká.

V Hispánii se ještě naposledy sjednotili přívrženci Pompeia, v čele s jeho syny Gnaem a Sextem. Dne 17. března roku 45 př. n. l. Caesar definitivně ukončil vlekoucí se občanskou válku. Gnaeus padl, Sextus utekl. Všechna města, která podporovala vzbouřence, Caesar potrestal vysokými pokutami, a všem, kteří mu zachovali věrnost, udělil římské občanství, snížil daně či přidělil pozemky. S nově nabytým bohatstvím a slávou se vrátil do Říma.

Caesarovo slovo nyní platilo všude. Měl mnohem více přátel než skrytých či otevřených nepřátel. Mohl se bezvýjimečně spolehnout na svou armádu. Fakticky se už stal prvním císařem Říma,¹⁸⁴ i když jím formálně ještě nebyl prohlášen. Jako své úřední oslovení používal označení *dictator* či *imperator*. Roku 44 př. n. l. se stává nedotknutelným, podobná výsada do té doby náležela pouze tribunům lidu.

Se senátem se Caesar vypořádal velice sofistikovaně. Zvýšil počet senátorů na 900, takže mu znemožnil podrobně projednávat všechna opatření, které bylo nutno projednat. Dosadil do něj také mnoho svých příznivců, často lidí nižšího původu – svých důstojníků, propuštěnců a privinciálů, což se samozřejmě mnohým nelíbilo. Noví senátoři si však dosazení do funkce náravně vážili. Stejným způsobem Caesar rozdával svým přívržencům i jiné funkce. Podle jeho vůle byli například dosazováni konzulové. Základ Caesarovy politiky se skládal ze tří pilířů – armáda, obchod a provincie.

Caesar měl jediný velký cíl, kterým byla silná, pevná a jednotná římská říše. Chtěl docílit toho, aby Římu vládl pořádek, aby nebyl ohrožovaný ani zevnitř ani zvenčí, ani vzpourami otroků, ani snahou majetných vrstev zvyšovat svůj hospodářský a politický vliv a tím rozevírat sociální nůžky, ani radikálními požadavky městské a venkovské chudiny, ani nejistými poměry v provinciích.

Caesar dále odstraňoval překážky ve svém úsilí, například republikánskou ústavu. V této snaze přijímal podporu ode všech, nehledě na původ či majetek. Stačilo, aby se k Caesarově ideje přidali. Dá se říct, že ve vnitřním uspořádání říše se mu podařilo učinit značné pokroky směrem

¹⁸⁴ Blíže viz Burian, Jan: *G. J. Caesar. Orbis*, Praha 1963. Str. 76.

k lepšimu. Za jeho vlády byly vytvořeny podmínky pro hospodářský rozkvět Říma, zvláště tedy v provinciích, které se projevovaly ještě v prvních dvou letech římského císařství.¹⁸⁵

Poněvadž Caesarova pravomoc nikterak nezapadala do intencí stávající římské republiky, snažili se Caesarovi přívrženci najít nový titul, který by komunikoval vztah Caesara k Římu a naopak. Velkou iniciativu vyvinul zvláště Marcus Antonius, který při slavnosti Luperkálií na počátku roku 44 př. n. l. vložil Caesarovi na hlavu královský diadém. Caesar ho však s odmítavým gestem odhodil. Římský lid mu při tom provolával slávu, ale zčásti se klonil k tomu, aby Caesar titul krále přijal. Pokusů deklarovat Caesara jako krále bylo několik, všechny však skončily bez očekávaného výsledku.¹⁸⁶

Caesar se jistě cítil polichocen, ale nevěnoval tomuto úsilí příliš velkou pozornost. Bylo čitelné, že byl první muž Říma. Caesar královský titul odmítal. A to docela prozíravě, neboť postoj veřejnosti k moci královské se nedal dopředu odhadnout. A Caesar rozhodně nehodlal poškodit svou těžce vydobytou pozici a dobré jméno výměnou za poměrně sporný titul. Opět se můžeme odvolat na identifikovanou touhu Caesara po obdivu. Jistě mu musely lichotit pokusy o zbožštění jeho osoby, ale neustaly by po dosažení mety nejvyšší?

Caesar se předně snažil o rozvoj Říma. Na pomoc rozvoji zemědělství nechal vysušit pomptinské bažiny, na rozvoj obchodu nechal zbudovat rozsáhlý systém komunikací a vybudoval kanál přes korintskou šíji, připravoval vyčištění Tiberu, směřoval všemožně k rozvoji obchodu. Chtěl pravděpodobně předejít sociálním frustracím a politickým pnutím zajištěním římského blahobytu. Plánoval další výstavbu Říma, kde chtěl umístit velké divadlo a chrám boha Marta. Zamýšlel provést kodifikaci římského práva.¹⁸⁷

Caesar připravoval velké tažení proti Parthům, kterým by smyl potupnou porážku římských vojsk u Carrh. V Sýrii proto shromáždil silné vojsko, ve kterém byl i syn Caesarovy neteře Julius Octavianus, později označovaný jako Gaius Julius Caesar Octavianus a ještě později známý jako císař Augustus. Caesar si jej oblíbil již na tažení proti Gnaeovi a Sextovi Pompeiovi.

¹⁸⁵ Blíže viz Burian, Jan: *G. J. Caesar. Orbis*, Praha 1963. Str. 81.

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Blíže viz Kincl, J. a kol.: *Římské právo*. C. H. BECK, Praha 1995. Str. 23 a násl.

6.10 Caesarova smrt

Memento mori!

Pamatuj na smrt!

Tažení proti Parthům chtěl Caesar vést osobně. Je možné se oprávněně domnívat, že tak chtěl uniknout z pro něho tísnivému prostředí, které v Římě vládlo, a načerpat sílu v prostředí, které mu bylo blízké a které měl rád – mezi vojáky, kterým mohl věřit a spolehnout se na ně.

Caesarův zdravotní stav se však zhoršoval. Epileptickými záchvaty trpěl čím dál častěji a byly čím dál intenzivnější. Tušil, že má spoustu nepřátel a dozvídal se jejich jména. Věděl, že nad ním jako Damoklův meč visí hrozba úkladné vraždy. Jeden z jeho osobních otroků byl sám otráven za to, že ho chtěl otrávit. Podle všeho příliš na svou bezpečnost nedbal, jakoby si byl svým postavením neotřesitelně jist anebo věřil v osud a nemožnost mu uniknout.

Každopádně nebezpečí podcenil. Odpor proti němu měl hlubší kořeny, než se mohl kdy domnívat. Hlavními vůdci spiknutí proti Caesarovi byli prétoři Gaius Cassius Longius, Marcus Julius Brutus a dokonce i jeden z jeho důvěrníků, Decimus Junius Brutus. Spiknutí se zúčastnilo okolo šedesáti osob, většinou senátorů, mnoho z nich bývalí Caesarovi příznivci.

Jejich cílem bylo obnovit republikánské zřízení a dostat moc znovu do rukou senátu. Chtěli odstranit i Lepida a Marka Antonia, ale nakonec se soustředili pouze na Caesara. Byli přesvědčeni, že republiku ohrožuje Caesar, a neuvědomovali si příčiny podmiňující a určující Caesarovo jednání – její hlubokou krizi. Vedly je zejména osobní zájmy. Úvahami o reálných možnostech obnovy republiky se pravděpodobně nezabývali.

6.10.1 Březnové Idy

Providentiae memor.

Nezapomínej na opatrnost.

Spiklenci chtěli Caesara zabít veřejně, před zraky senátu. Očekávali, že senát bude Caesarovou smrtí nadšen, zruší jeho opatření a obnoví republiku. Den, který se určili pro Caesarovu smrt, 15. března 44 př. n. l., březnové Idy, začaly provázet údajně nadpřirozená znamení. Haruspex Spurina prý dokonce předpověděl, že smrt stihne Caesara nejpozději do dne,

kteřý vybrali spiklenci. Ačkoliv se zprávy o spiknutí šířily, je možné, že tyto zprávy měly ospravedlnit zabití Caesaru jako projev nadpřirozené, boží vůle.

Předvečer svého skonu prožil Caesar u svého přítele Lepida, velitele římské jízdy, kde se naposledy setkal se spoustou svých přátel. Zábava byla uvolněná, ničím nerušená, postupně se však změnila v debatu, jaký způsob smrti je nejlepší. Caesar pokojně prohlásil, že za nejlepší smrt pokládá tu, která přijde náhle a nečekaně.¹⁸⁸

Nazítí Caesaru navštívil Decimus Junius Brutus a naléhal, aby přišel do senátu. Senátoři se mu prý chystají udělit královský titul, který bude smět používat i v římských državách. Brutus patřil k Caesarovým nejlepším přátelům. Nakonec ho přesvědčil, aby alespoň oznámil senátu, že si přeje zasedání odložit. Caesar vyšel na ulici, kde ho obklopil hlučící dav, který údajně o spiknutí věděl a čekal, jak se věci vyvinou.

Pokus zachránit Caesaru učinil řecký učenec Artemidos, který byl Brutovým písařem a alespoň částečně věděl, co se chystá. Předal Caesarovi list a požádal ho, aby si ho o samotě přečetl, protože obsahuje důležité zprávy. Caesar však byl zřejmě záměrně neustále rozptylován různými záležitostmi a naléhajícími osobami,¹⁸⁹ takže se nakonec ke čtení listu nedostal.¹⁹⁰

V senátu Caesar nejprve oslovil Spurinnu a sdělil mu, že březnové Idy, před kterými ho varoval, probíhají bez známek nebezpečí. Spurinna odpověděl s lehkou výstrahou, že ještě neskončily. Caesar se posadil, a hned poté ho obklopili spiklenci. Jeden z nich k němu přiskočil a strhl mu tógu z ramen.

Caesar pochopil situaci a údajně vzkřikl: „*To je násilí!*“¹⁹¹ Caesar byl paralyzován, podobnou situaci už v životě zažil, když opouštěl zasedání senátu, na kterém se proti vůli Cicerona a Catona snažil zachránit život přátelům zatčeného Catiliny. Tehdy ho obklopili mladí jezdci střežící z Cicerova rozkazu senát a zamířili na Caesaru dýky s tázavým pohledem na Cicera. Ten však odmítavě zavrtěl hlavou a Caesar mohl rychle zmizet z dosahu nebezpečí.

Spiklenci zaútočili. Mezi všemi i Marcus Junius Brutus, kterého prý Caesar ještě oslovil: „*Idy, můj synu?*“ Jeho slova však pravděpodobně nejsou autentická. Spiklenci dosáhli svého cíle, hned

¹⁸⁸ Blíže viz **Burian, Jan:** *G. J. Caesar*. Orbis, Praha 1963. Str. 87.

¹⁸⁹ Také Marcus Antonius, skvělý a velice dobře disponovaný bojovník, byl zdržován mimo jednacímí místnost senátu, pod záminkami jakéhosi jednání.

¹⁹⁰ Blíže viz **Burian, Jan:** *G. J. Caesar*. Orbis, Praha 1963. Str. 88.

¹⁹¹ Ibid. Str. 89.

na to zažili veliké zklamání. Senát nezareagoval tak, jak si představovali. Zděšení senátoři prchli z budovy, Brutus, který hodlal přednést po Caesarově smrti řeč, se rychle úmyslu vzdal. V divokém nadšení vyrazili spiklenci do ulic, mávali dýkami a volali, že zabili tyrana.¹⁹² V Římě zavládl chaos, ve kterém se rýsovaly zejména tři skutečnosti – republiku Caesarova smrt v život nevedla, město bylo plné Caesarových příznivců a mocenský balíček připravený Caesarem hledal svého adresáta.

¹⁹² Ibid. Str. 90.

7 Řím po Caesarovi

71 Marcus Antonius a Octavianus

Vi et armis.

Sílou a zbraní.

Marcus Antonius byl prý rozmařilý, lehkomyšlný a chlapský. Octavianus zase systematický, podezřívavý a neústupný.¹⁹³ Když se stal Octavianus císařem, jeho pečetní znak se stala sfinga. I v tomto byl nelítostně trefný. Sfinga představuje záhadnost, tajemnost, moudrost, královskou důstojnost a moc.¹⁹⁴ Sfinga s lidskou hlavou se také vykládá jako symbol lidského ducha, který překonává zvířecí instinkty. Řecká sfinga podle mýtů způsobila vylidňování Thébách, když dávala pocestným hádanky a požírala ty, co je neuhodli.¹⁹⁵

Marcus Antonius byl pro Caesara velice důležitý. Byl Caesarův příbuzný, prosadil se také schopností manipulovat s lidmi, ať už příznivci, tak protivníky. Již v mládí se stal členem spolku Clodia, se kterým v době občanských válek organizovaně terorizoval politické odpůrce. Marcus Antonius sloužil pod Caesarem v Galii, kde získal vojenské zkušenosti a dovednosti. Postupem času se dostal mezi osoby Caesarovi nejbližší a nejpotřebnější. V době Caesarovy egyptské anabáze se de facto stal jeho zástupcem ve věcech správy Říma. Přesto neměl takové charisma a vlohy, aby udržel nobilitu pod kontrolou a měl ji pevně v ruce.

V době Caesarovy smrti byl Antonius konzulem. Pomocí nejrůznějších lstí a podvodů, k nimž patřilo i falšování dokumentů z Caesarovy pozůstalosti, ovládl situaci. Nicméně Caesarovi stoupenci netvořili pevnou a jednotnou linii. Ne všichni byli všem Caesarovým opatřením nakloněni a po jeho smrti ještě usilovněji začali sledovat svoje parciální osobní cíle. Senát se k Caesarově smrti a podílu viny na ní postavil velmi diplomaticky, lépe řečeno nekonfliktně. Potvrdil všechna opatření vyhlášené diktátorem a zároveň zaručil beztrestnost jeho vrahům.

¹⁹³ Blíže viz Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova / Diktátoři*. SNKLU, Praha 1964. Str. 106.

¹⁹⁴ Blíže viz Cooperová, J. C.: *Encyklopedie tradičních symbolů*. Mladá fronta, Praha 1999. Str. 165.

¹⁹⁵ Oidipus dostal otázku: „Který tvor má čtyři, dvě nebo tři nohy, a čím více jich má, tím je slabší?“ V průběhu času se hádanka změnila v metaforu o lidském životě jako jediném dni. Oidipus odpověděl, že člověk, jako dítě leze po čtyřech, jako dospělý chodí po dvou, jako stařec se opírá o hůl. Existuje i verze o tom, že předmětem hádanky nebyl člověk obecně, ale samotný Oidipus. Srovnej viz Borges, Jorge Luis: *Fantastická zoologie*. Odeon, Praha 1988. Str. 170-171.

Antonius se jako tradicí oprávněný dědic moci zprvu zachoval k senátu velice smířlivě. Lepidus, za Caesara *magister equitum*, zaujal mnohem radikálnější postoj, ale proti názorové opozici senátu a Antonia se prosadit nedokázal. Antonius si trumfy proti Caesarovým vrahům nechal na emotivně mnohem vypjatější prostředí, kde mohl využít mediální prostředek na cílovou skupinu nepoměrně silnější a ovladatelnější.

Při vystoupení na Caesarově pohřbu pronesl dramatickou pohřební řeč, ve které strhl davy k projevům nevole vůči strůjcům diktátorovy smrti. Ti opustili Řím a i se svými přívrženci se uchýlili na východ. Antoniova popularita uspokojivě stoupala. Jako politik a vojevůdce se ukázal být velice schopný. Řím začaly zmítat nepokoje, které vyvolávaly římský občané nespokojení se způsobem, jakým se vyřešila odpovědnost za Caesarovu smrt, a požadovali tvrdý postup proti jeho vrahům. Proti těmto nepokojům zakročil sám Antonius a potlačil je.

Pro Antonia se situace velice zkomplikovala, když na scénu vstoupil Octavianus, Caesarův adoptivní syn. Antonius jeho požadavky a možnou oprávněnost nároků ignoroval a držel se strategie ústupků senátu a podbízení se Caesarovým vysloužilcům. V senátu však sílila opozice, do jejíhož čela se opět postavil Cicero, neúnavný stoupenec republiky. Cílem jeho řečnické kampaně se stal sám Antonius.¹⁹⁶ V letech 44 a 43 př. n. l. mu věnoval 14 řečí, ve kterých označil Antonia za bezcharakterního člověka, který skrze vojenskou sílu ohrožuje základy republiky.

Své projevy označil Cicero jako filipiky,¹⁹⁷ kterými odkazoval na tradici ostrých a břitkých polemik Démosthena směřovaných proti Filipovi II. Ciceronova podpora začala stavět do příznivého světla i mladého Octaviana, který jiný způsob jak se postavit Antoniovi ani neměl. Připojil se k senátu a stal se pro Antoniovi odpůrce nadějí pro možnou změnu.

Politické prostředky boje se ukázaly být zbytečné a neúčinné. V dubnu roku 43 př. n. l. porazila senátorská koalice Antonia v bitvě u Mutiny, dnešní Modeny, a přinutila ho k ústupu až do Narbonské provincie v Galii. Když Octavianus pronásledoval Antonia, údajně nechal zabít oba své konzuly. Pansu vlastní rukou, zraněnému Hirtiovi měl nechat do ran nakapat jed. Proč? Prý chtěl vychutnat triumf sám a stát se konzulem. Máme-li věřit Suetoniovi,¹⁹⁸ pak těžko hledat jiné vysvětlení.

¹⁹⁶ Blíže viz **Burian, Jan**: *G. J. Caesar. Orbis*, Praha 1963. Str. 97.

¹⁹⁷ Soudě podle všeho je tak označil proto, že je chtěl povýšit na idealistické zbraně proti diktátorovi.

¹⁹⁸ Blíže viz **Varnalis, Kostas**: *Pravdivá obrana Sokratova/Diktátoři*. SNKLU, Praha 1964. Str. 106.

U moci se opět octli Caesarovi odpůrci. Decimus Junius Brutus se stal nejvyšším velitelem vojska a v moci Caesarových vrahů se ocitl celý východ impéria. Sextus Pompeius, syn Pompeia, podpořil senát silnou flotilou, díky které ovládal západní polovinu Středozemního moře a kontroloval obchodní cesty mezi Apeninami a zbytkem Středomoří. Antonius byl prohlášen za nepřítele státu. Na Antoniově straně stálo několik schopných vojevůdců včetně Caesarova přítele Lepida, nicméně Antonius stál i o Sexta, ale nepodařilo se mu urovnat poměry a naplnit jeho cíle o odměně za Antoniovu podporu proti senátu.

7.1.1 Druhý triumvirát

Historia vitae magistra.

Dějiny učí nás životu.

I senát ztrácel rozvahu a dobrý odhad toho, jak se bude situace vyvíjet. Osudovou byla ztráta zájmu o Octavianiana, kterého senát považoval za příliš mladého a nezkušeného politika. Octavianova snaha stát se konzulem nakonec vyšla naprázdno. Místo konzula bylo volné od doby, kdy oba řádní konzulové padli v bitvě u Mutiny. V listopadu 43 př. n. l. se v Bononii¹⁹⁹ uskutečnila schůzka, na které se Octavianus usmířil s Antoniem a Lepidem a všichni tři si na příštích pět let zajistili svrchovanou moc nad Římem. Jejich prvotní záměr byl vyjít z osvědčeného způsobu Caesarova vládnutí, a proto nastolili tzv. druhý triumvirát, který byl však na rozdíl od toho prvního posvěcen formálním souhlasem senátu.

Následovala obvyklá čistka v řadách nepřátel. Následné proskripce dohnaly k smrti na 300 senátorů a 2 000 jezdců. Mezi obětmi se ocitl i Cicero. Poté se Antonius a Octavianus přeplavili do Makedonie, kde v bitvě u Filip svedli střety s Brutem a Cassiem. Antonius porazil Cassia, který spáchal sebevraždu, a Octavianus byl poražen Brutem.

Antoniova prestiž stoupla, další bitva znamenala již definitivní konec republikánského vojska a sebevraždu spáchal také Brutus. Zbytek loďstva prchl a přidal se k Sextovi Pompeiovi, který ovšem do bojů vůbec nezasáhl. Antonius, který válečnými úspěchy získal hlavní slovo, si při dělení sfér vlivu v impériu mezi vítězné triumviry vzal pod svou správu východ říše a Galii,

¹⁹⁹ Dnešní Bologna.

Lepidus získal Afriku a Octavianus se odebral na Apeniny, ke které dostal Hispánii. Octavianus byl navíc pověřen úkolem postarat se o válečné veterány a zajistit jim přiděl půdy.

To se stalo ožehavou otázkou, neboť slíbené pozemky bylo nutno původním majitelům zkonfiskovat, což vyvolalo značné nepokoje. Z hlediska logiky vnitropolitických bojů je možné, že Antonius úmyslně vmanévroval Octaviana do situace, díky níž měl ztrácet popularitu a musel čelit jeho nevoli. Druhý triumvirát byl podobně účelový jako ten první. Měl stabilizovat poměry do té doby, než nastanou samotné boje o nástupnictví po Caesarovi. Octavianus za pomoci svého vojevůdce Marka Vipsania Agrippy nepokoje potlačil.

7.1.2 Občanská válka na sklonku republiky

Lis litem generat.

Svár plodí svár.

Octavianus musel čelit i dalším vnitřním nepřátelům. Potíže mu způsobovali stoupenci Marka Antonia v čele s jeho bratrem Luciem Antoniem, který se pokusil proniknout přes severní Apeniny do Galie a spojit se s Antoniovými vojsky. Byl však zastaven a obklíčen u Perusie, kde na přelomu let 41 a 40 př. n. l. došlo k měření sil mezi Octavianem a stoupenci Marka Antonia, které skončilo Octavianovým vítězstvím. Tento moment se stal popudem pro většinu Antoniových přívrženců k odchodu z Apenin, které se tak staly ryze Octavianovými. Hrozba Sexta Pompeia a dalších událostí nutily Octaviana spíše k diplomatickým řešením.

Roku 40 př. n. l. se triumvirové sešli v přístavu Brundisium a uzavřeli další dohodu o rozdělení sfér moci. Octavianus si ponechal západ a Ilýrii, Antonius východ a Lepidovi zbyla Afrika. K utužení vztahů mezi Octavianem a Antoniem měl přispět i Antoniův sňatek s Octavianovou sestrou Octavií. Se Sextem Pompeiem se triumvirové dohodli, že si ponechají v moci Sardinii, Sicílii, Korsiku a k ní dostane peloponéskou Achaiu. Octavianus však příliš dlouho příměří s Pompeiem nevydržel a došlo mezi nimi ke konfliktu. Sextus si zpočátku vedl lépe než Octavianus a Antonius se zdržel jakékoliv intervence, neboť v jeho zájmu nebylo Octavianovi řešení obtíží nijak usnadňovat.

Další dohoda triumvirů byla uzavřena roku 37 př. n. l. v Tarentu a měla znamenat vládnutí druhého triumvirátu i po dobu následujících pěti let. Antonius měl poskytnout Octavianovi lodě proti Pompeiovi, Octavianus zase měl vyslat některé oddíly na Antoniovo

tažení proti Parthům. Octavianus a jeho vynikající vojevůdce Agrippa v bitvě u Naucholu Pompeiova vojska porazili.

Sextus unikl na východ, ale tam byl zavražděn Antoniovými vojáky. Bojů proti Pompeiovi se zúčastnil i Lepidus, který doufal, že se mu podaří ukořistit Sicílii. Octavianus však získal na svou stranu Lepidovy vojáky a samotného Lepida zbavil politické moci. Lepidus zůstal pouze nejvyšším pontifikem, tento titul si udržel až do roku 12 př. n. l., kdy zemřel.

Druhý triumvirát odstavením Lepida vzal za své a schylovalo se k boji o moc mezi zbývajícím triumviry – Antoniem a Octavianem. Antonius si budoval pozice na západě impéria. Řecko a Malá Asie pro něj znamenaly významný zdroj lidského potenciálu, majetku a bohatství. Hustě osídlené provincie vzdávaly Antoniovi hold a od jejich obyvatelstva se mu dostalo vysokých ocenění a poct. Antonius si při rozdělování sfér vlivu nevybral východ náhodou. Představoval ideální výchozí pozici a zázemí pro boj o získání nadvlády nad celou římskou říší.

7.1.3 Antonius a Kleopatra

Femina est canna diaboli.

Žena je píšťalou ďábla.

Antonius vždycky tíhnul k Orientu, který pro něj představoval barvitý protiklad římskému strohému stylu. Rád se kochal jeho přepychem a barbarskou krásou. Východ poznal za dob svého působení pod vojevůdcem Gabiniem. Zde poznal i Kleopatru, kterou doprovázel na zpáteční cestě do Egypta. Kleopatra byla po smrti Caesara nucena odložit na dobu neurčitou svůj sen o římsko-egyptské říši. V Antoniovi našla dalšího muže, který byl ideálním objektem pro realizaci jejích představ.

Parthové Antoniova zaváhání využili beze zbytku a podnikli útok na římská území, při kterém dosáhli nebývalých úspěchů. Antonius se sice vzpamatoval a zaměřil své úsilí na to, aby se sblížil s Octavianem. Jejich námluvy však nepřekročily práh opatrného taktizování, takže jediným výsledkem byly dohody z Brudisie a Talentu. V letech 39 a 38 př. n. l. Antonius znovu dobyl oblasti obsazené Parthy, nicméně jeho další výboje žádné další územní zisky Římu nepřinesly.

Antonius se proto začal soustřeďovat na Kleopatru a na postupné posilování její moci v rámci středozemních říší. Roku 36 př. n. l. se s ní oženil, aniž by před tím rozvázal svůj sňatek

s Octavií. Antoniův postup byl zřejmě motivován snahou získat majetek potřebný na další tažení proti Parthům.

Výměnou za to Antonius přenechal Kleopatře vládu nad rozsáhlými imperiálními statky, Kyprem, Kyrenaikou, Sýrií, částí Kréty a Malé Asie. Potvrdil i egyptské nástupnictví třináctiletého Kaisaróna, syna Caesara a Kleopatry, svého a Kleopatřina syna, Alexandra Helia, jmenoval králem Arménie a Parthie, jeho sestru, dvojče Selené, ustanovil královnou Kyrenaiky a dvouletého Ptolemaia Filadelfa králem Sýrie a Malé Asie. Již tyto události vyvolaly na Apeninách vlnu rozhořčeného odporu. Antonius se ke všemu nechával oslavovat sochami coby faraón. To bylo v řeči a myšlení Římanů příliš.

Octavianus dobře věděl, jak s těmito informacemi naložit a také je ve své propagandě beze zbytku využil. Antonius byl označen zaprodancem, zrádcem římských zájmů, otrokem egyptské děvky. Označení *otrok egyptské děvky* je cítit silná reminiscence na epos Aeneis. I nevzdělaným Římanům byl znám příběh punské královny Dido, stejně jako význam tohoto poselství ve vztahu k rodné říši.

Octavianus disponoval i dalším triumfem, kterým hodlal přesvědčit zbylé váhající skupiny římským obyvatel a Antoniových příznivců o Antoniově vztahu k Římu. Zveřejnil obsah údajně Antoniovy závěti, která měla být uložena ve chrámu Panen Vestiných. Podle ní uznal Antonius Kaisaróna za Caesarova právoplatného syna, dětem povitým s Kleopatrou stanovil odkazy a projevil přání být pohřben vedle Kleopatry v Alexandrii. Závěť byla pravděpodobně podvržena samotným Octavianem, její obsah byl však poměrně důvěryhodný.

7.1.4 Octavianův triumf

Multum sapit, qui non diu desipit.

Velmi je rozumný, kdo nechová se dlouho nerozumně.

Antonius se soustředil na taktiku boje proti Octavianovi a Římu. Jeho původní záměr byl vést útok přes Jaderské moře a využít zásobovací cesty směřující do hlavních přístavů. Octavianus vedený radami zkušených taktiků však tento manévř předpokládal a důležité body obsadil.

K rozhodující bitvě nakonec došlo 2. září 31 př. n. l. u Actia. Antonius, který si uvědomoval strategickou bezvýhodnost nastalé situace, nechal spálit většinu svých zásobovacích

lodí, aby neskončily jako kořist v rukou protivníka, a ponechal si pouze k boji použitelné válečné galéry a Kleopatřinu flotilu.

Nicméně se nechal vlákat do pasti zálivu, který se stal smrtícím výjezdem pro jeho lodě, které se snažily vyjet na volné moře. Octavianova flotila jim uzavřela cestu, Antonius se snažil prorazit blokádu, Octavianovy malé, obratné a rychlé liburnské dvouřadky z dalmátských loděnic obklíčovaly nemotorné Antoniovy galéry, které zasypávaly mraky šípů.

Bitva byla v plném proudu a zdaleka se ještě vítězství neklonilo ani na jednu stranu, když se najednou Kleopatřina flotila dala na ústup. Antonius nejdříve nevěřil, že jej Kleopatra opouští. Nakonec ponechal vojsko svému osudu a na malé lodi ji dohonil a přestoupil na loď ke Kleopatře.

Poté, co se Antoniovi vojáci seznámili s rozhodnutím svého vůdce, bitva skončila. Kleopatra patrně ještě v průběhu bitvy usoudila, že spěje k Antoniově prohře, a rozhodla se zachránit to, co ještě zbývalo. Možná chtěla zachránit zbytek flotily pro budování dalšího bojového potenciálu. Je však také možné, že doslova hodila Antonia přes palubu a pomalu se začala zaobírat kalkulem o hře s dalším Římanem na obzoru jejího života, Octavianem. Nicméně ona a Antonius pluli do Alexandrie a Octavianus je pronásledoval.

Antonius se naposledy pokusil postavit Octavianovi na odpor před branami Alexandrie, armáda ho však opustila. Dne 1. září roku 31 př. n. l. se Octavianus zmocnil Alexandrie. Antonius zvolil v bezvýchodné situaci poslední možné řešení a spáchal sebevraždu. Probodl se mečem. Kleopatra jej vlastnoručně nabalzamovala a nechala jej pochovat se všemi poctami jako faraóna. Octavianus zřejmě chtěl předvést Kleopatru v řetězech během oslavy triumfu vítězného tažení. Ta však také zvolila sebevraždu.

7.1.5 Zrod polarity východ-západ

Una domus non alit duos canes.

Jeden dům neuživí dva psy.

Bitva u Actia neskoncovala pouze s Antoniovým dobrodružstvím s římskými provinciemi v Alexandrii. Pro další běh dějin také předurčila vůdčí roli západu v římských dějinách a potvrdila druhořadé postavení řecké části impéria. Vztah mezi východní a západní částí byl natolik napjatý, že nakonec vyústil v rozdělení říše a v éru konfliktů následující po smrti Theodisa.

Antoniovo vítězství by možná znamenalo konvergenci kultur a spolupráci středomořských národů. Jako úspěšnější mocenská linie se však ukázala ta, kterou vedla politická pečlivost a detailní svědomitost Octaviana. Octavianus své autokratické ambice úspěšně skrýval pod republikovou maskou, než ji vyměnil za císařský titul. Moc nadále zůstala v rukou západu. Východ začal hrát významnější roli až za vlády Constantina.

8 Závěr

Has vaticinationes eventus comprobavit.

Tyto předpovědi potvrdil výsledek.

Cicero

Dospěli jsme k závěru práce o nástrojích mediální politiky v Římě Gaia Julia Caesara. Zcela nepochybně jsme dokázali, že v antickém Římě docházelo k intenzivní komunikaci, a že tak bylo činěno se zřejmými záměry i nevědomky, pokaždé ale dle úrovně komunikujících s příslušnými účinky a následky. Komunikaci ve sledovaném období zprostředkovávalo široké spektrum médií, které jedinci na vrcholech mocenských struktur formovaly do mediálních politik, kterými zakládali a podporovali uskutečňování cílů, o které usilovali.

Mediální politika ve starověkém Římě byla zřejmě ve své podstatě stejně rafinovaně podávaná jako naivně bezprostřední, jak se s tím identicky setkáváme v našich běžných životech. Naše vnímání tehdejších událostí se leckdy mohlo setkat s nepochopením krutosti a nelidského způsobu jednání osob, které se nám dostaly do hledáčku zájmu, ale zde musím upozornit, že stejná bezcitnost je v globálu bytostná člověku dnes, stejně jako před dvěma tisíci lety. A stejně jako je dnes otupen obrazý násilí, dokáže ho oslovit jakýkoliv jemný projev citlivosti a humanity.

Kdybychom měli dostatečný zdroj informací o celém tehdejším světě, dostali bychom dost podobný obraz našeho světa, pokud bychom si odmysleli masivní technologickou podporu a vypěstlost všech oblastí, které by byly k nahlédnutí. Ani v Caesarově Římě nebylo nic černobílé a není možné šmahem odsoudit jednu postavu pro to, co se o ní dozvídáme, aniž bychom byli vedeni touhou dozvědět se, jak, co a hlavně proč. Nechci tím tvrdit, že by se dalo ospravedlnit zabíjení, vyhlazování celých národů, mučení, nelitostný boj o moc. Ale je potřeba si uvědomit a hlavně přiznat – takoví jsme. Tohle je člověk, takhle se chová, přemýšlí a takových činů je schopen.

Je také schopen najít pro své nepochopitelné prohřešky a zvrácenosti vysvětlení, snaží se zanechat po sobě co nejzářivější dějinný odraz, ať už se jedná o prostého vojáka nebo slavného vojevůdce či politika. Na začátku jsem předdeslal, že budeme zkoumat nástroje mediální politiky, a to zejména v jejich historickém kontextu, pomocí historické analýzy a identifikace komunikačních aktů v dlouhodobější perspektivě tak, aby jejich účinky byly zřetelné a čitelné v dobovém kontextu.

Došel jsem k přesvědčení, že technologie podstatu komunikace výrazně neovlivnily, pouze ji znepřehledňují a rozostřují. Proto se pak o ni musíme intenzivněji zajímat. Musíme se zaměřit na média samotná, studovat je, poznávat, hovořit o nich a předávat tyto zkušenosti dál. Na druhou stranu ale není možné vyloučit z našeho bádání člověka samotného, jeho roli v komunikačních procesech a hlavně jeho bytostnost, která dává komunikaci potřebný ráz.

K tomu by mělo dopomoci i srovnávání nástrojů mediální politiky a procesů s ní souvisejících ve všech dostupných etapách vývoje lidského pokolení. Přestože informační zdroje o antickém Římě, o vrcholu a sklonku jeho republikového zřízení, nejsou až tak bohaté, jak by bylo v ideálním případě potřeba, myslím, že jádro nutné k základnímu poznání zůstalo zachováno. Bylo také potřeba jej leckdy dost výrazně očistit od následné manipulace a přizpůsobování si událostí pro další mediální politiky poplatné době svého vzniku, ale přesto je poměrně náplň komunikace ve starověku srozumitelná.

Na úplný závěr bych rád poznamenal, že se mi během práce podařilo nescíslněkrát nalézt analogie a téměř identické situace, s jakými se setkáváme denně v moderních médiích a o kterých nám tato média referují. A přesně to podle mého splnilo účel této diplomové práce. Zkoumání mě také naplnilo odhodláním věnovat se studiu médií a pokračovat v odhalování jejich zákonitostí a procesů. Jenom bych chtěl apelovat na jeden významný fakt – za vším hledejme člověka.

9 Resumé

Diplomová práce na téma *Nástroje mediální politiky v Římě Gaia Julia Caesara* se zaměřuje na období mezi lety 146 př. n. l. až 28 př. n. l. a jejím cílem je identifikovat a popsat nástroje mediální politiky, která se vztahuje k době vzestupu a pádu římské republiky.

Na fascinující svět první římského imperátora Gaia Julia Caesara se pohlíží z úhlu analýzy médií a vystupují zde následující otázky, důležité pro celou práci – jak se odrazil minimální technologický rámec v mediálních procesech a komunikaci? Jak Římané uskutečňovali svou mediální politiku? Jaká byla média antického světa? Jak se dají dnes vysvětlit jejich koncepty a nalézat jejich účinky?

Diplomová práce ze začátku analyzuje média celkově. Poté vymezuje časové období a funkční zázemí komunikace a zaměřuje se na počátek reformního hnutí a činitele, který chtěl změnit tehdejší politický a ekonomický systém – Tiberia Graccha. Nalézáme první média v širokém smyslu slova – podmaňování území, otroky a půdu.

Také si všímáme rétoriky, veřejného mínění, společenských a politických hnutí a mocenských tlaků. V tomto období také vznikají dvě důležitá politická hnutí, optimáti a populárové, a objevujeme základní nástroj mediální politiky – armádu. V bouřích a boji o moc mezi Gaiem Mariem a jeho protivníkem Sullou se objevují ještě další nástroje, mnohem komplikovanější – korupce a další.

Po skončení občanské války v osmdesátých letech 1. století př. n. l. se na scéně objevuje Caesar. Od tohoto okamžiku se soustředujeme na něj, na jeho cestu k vrcholu moci, jeho mediální politiku a bravurní strategii a taktiku komunikace až do jeho posledního selhání – smrti. Historická linka sledovaného období končí před započítáním další úžasné éry, římského císařství.

Všechny nástroje mediální politiky jsou zasazeny do příslušných historických souvislostí. Výstupem diplomové práce je analýza systému starověké komunikace a odpovídá na otázku – co jsou antická média? Práce ve finále ještě akcentuje ještě jeden poznatek. Člověk komunikuje – proto se musíme zabývat člověkem stejně jako médii, abychom mohli porozumět, jak se věci dějí.

10 Resume

The diploma work Instruments of Media Policy in Gaius Julius Caesar's Rome is focused on the period of human history dated between years 146 B.C. and 28 B.C. and it is aimed to identify and describe instruments of media policy related to the historical period of the rise and fall of Roman republic.

A very fascinating world of Roman first emperor Gaius Julius Caesar is shown from the media analysing point of view and there is a relevant question in the whole work – how the lack of modern technology influenced media processes and communications? How Romans did their media policy? What are the ancient media? How we could interpret their concepts and find out their impacts?

The diploma work starts with analyses of media in the global. Finally it defines the period and functional background and begins follow the first man that were the voice of the public and that identified and asked for the reforms of Roman political and economical system – Tiberius Gracchus. After his death continued his brother Tiberius. We identify the first media in the wide form of media communication terminology – territory, slaves and the land.

We also mention rhetoric, public opinion, social and political basis, myths and government forces. In the period of forming of a new political movements, *popularis* versus *optimates*, the main instrument of media policy turns up – the army. Within Gaius Marius and his opponent Sulla riots we see the other instruments, more complicated – corruption, etc.

After civil war in 80's B.C. is coming Caesar to the scene. After this point is all focused on his way to the top of the government, his media policy and excellent strategies and tactics to the final mistake – his death. Then the historical line is finishing before another interesting period of ancient Rome, the Empire.

All the instruments of media policy are put into the relevant historical connections. The outcome of the diploma work was to analyse the ancient communication system and answer – what are the ancient media. It is finally described in the work and there is a one fact more to come in the end. Human being is communicating – so we must know humans as much as media to understand why all the things happen just this way.

Literatura

1. **Arendtová, Hannah:** *Krise kultury*. Mladá fronta, Praha 1994.
2. **Bahn, P. G.:** *Příběh archeologie*. Argo, Praha 1996.
3. **Bajčan, Roman:** *Techniky Public Relations*. Management Press, Praha 2003.
4. **Bartoněk, Antonín:** *Zlatá Egeis*. Mladá fronta, Praha 1969.
5. **Bauer, Jan:** *Od Ježíše ke televizní stávce*. Adonai, Praha 2001.
6. **Becker, H. S.:** *Outsiders*. Collier-Macmillan Canada, Ltd., Toronto, Ontario, 1966.
7. **Bellinger, Gerhard J.:** *Sexualita v náboženstvích světa*. Academia, Praha 1998.
8. **Bělohradský, Václav:** *Mezi světy & mezisvěty*. Votobia, Praha 1997.
9. **Benoist, Luc:** *Znaky, symboly a mýty*. Victoria Publishing, Praha 1995.
10. **Bláha, Jiří – Dyrtrt, Zdenek:** *Manažerská etika*. Management Press, Praha 2003.
11. **Botvinnik, M. N. a kol.:** *Starověký Řím*. SPN, Praha 1974.
12. **Bouzek, R. – Ondřejová, I.:** *Periklovo Řecko*. Mladá fronta, Praha 1989.
13. **Budil, Ivo T.:** *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Triton, Praha 1995.
14. **Burian, Jan:** *G. J. Caesar. Orbis*, Praha 1963.
15. **Burian, Jan:** *Řím*. Svoboda, Praha 1970.
16. **Campbell, Joseph:** *Mýty. Legendy dávných věků v našem denním životě*. Pragma, Praha 1998.
17. **Cicero, Marcus Tullius:** *Tuskulské hovory. Cato Starší o stáří. Laelius o přátelství*. Svoboda, Praha 1972.
18. **Cooperová, J. L.:** *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Mladá fronta, Praha 1999.
19. **Crispus, Gaius Sallustius:** *Catilinovo spiknutí. Válka s Jugurtou*. Praha 1988.
20. **Defleur, Melvin L.:** *Teorie masové komunikace*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1996.
21. **DeChardin, Pierre T.:** *Vesmír a lidstvo*. Vyšehrad, Praha 1990.
22. **Du Jourdin, Michel Molat:** *Evropa a moře*. Archa, Bratislava 1994.
23. **Eco, Umberto:** *Hledání dokonalého jazyka*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001.
24. **Eco, Umberto:** *Skeptikové a těšitelé*. Svoboda, Praha 1995.
25. **Enroth, R. a kol.:** *Za novými sektami: Průvodce sektami a novými náboženstvími. Návrat domů*, Praha 1994.
26. **Galán, Juan E.:** *Milostný život ve starém Římě*. Ikar, Praha 2004.
27. **Graves, Robert:** *Řecké mýty I, II*. Praha 1982.
28. **Hall, James:** *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Mladá fronta, Praha 1991.
29. **Hamerníková, Bojka:** *Kultura a masmédiá v tržních podmínkách*. VŠE, Praha 1995.
30. **Harenberg, Bodo:** *Kronika lidstva*. Fortuna Print, Bratislava 1992.
31. **Hartl, P.:** *Psychologický slovník*. Nakladatelství Budka, Praha 1994.

32. Hawkes, Terence: *Strukturalismus a sémiotika*. Host, Brno 1999.
33. Heritage, Andrew - Winkleman, Barry: *Dějiny světa v obrazech*. Knížní klub, Praha 1995.
34. Hole, Günter: *Fanatismus*. Portál, Praha 1998.
35. Holman, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. C. H. BECK, Praha 1999.
36. Holtz, Traugott: *Ježíš z Nazareta*. Vyšehrad, Praha 1991.
37. Hošek, Radislav – Marek, Václav: *Řím Marka Aurelia*. Mladá fronta, Praha 1980.
38. Hošek, Radislav: *Země bohů a lidí. Pohledy do řeckého dávnověku*. Svoboda, Praha 1972.
39. Jan Pavel II.: *Fides et Ratio (Věra a rozum)*. Zvon, Praha 1999.
40. Janoušek, J.: *Sociální psychologie*. SPN, Praha 1988.
41. Jirák, Jan – Köpplová, Barbara: *Média a společnost*. Portál, Praha 2003.
42. Juřina, Petr: *Astronomie a císařská propaganda I. Od neblahých proroctví ke Věčnému městu*. Dostupný z WWW <<http://praha.astro.cz/crp/9910a.phtml>>.
43. Jůzl, Miloš, a kol.: *Dějiny umělecké kultury I*. SPN, Praha 1990.
44. Kábrt, J. a kol.: *Latinsko český slovník*. SPN, Praha 1957.
45. Kapferer, Jean-Noël: *Fama – nejstarší médium světa*. Praha 1992.
46. Kincl, Jaromír a kol.: *Římské právo*. C. H. Beck, Praha 1995.
47. Klimeš, Lumír: *Slovník cizích slov*. SPN, Praha 1985.
48. Klírová, Jana: *Corporate Governance*. Management Press, Praha 2001.
49. Kohout, Jaroslav: *Rétorika*. Management Press, Praha 2005.
50. Komárek, Stanislav: *Dějiny biologického myšlení*. Medúza, Praha 1997.
51. Komenda, A.: *Sociální deviace*. Olomouc 1999.
52. Koukolík, F. – Drtilová, J.: *Vzpouza deprivantů*. Makropulos, Praha 1996.
53. Kraus, Jiří: *Rétorika a řečová kultura*. Karolinum, Praha 2004.
54. Kraus, Jiří: *Rétorika v evropské kultuře*. Academia, Praha 1998.
55. *Kronika lidstva*. Fortuna Print, Bratislav 1992.
56. Kunczik, Michael: *Základy masové komunikace*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1995.
57. Le Bon, Gustav: *Psychologie davu*. Kra, Praha 1994.
58. Liesmann, K. – Zenaty, G.: *O myšlení*. Votobia, Praha 1994.
59. Löwe, Gerhard – Stoll, Heinrich Alexandr: *ABC Antiky*. Levné knihy MKA, Praha 2005.
60. Lukášová, Růžena a kol.: *Organizační kultura*. Grada, Praha 2004.
61. Machiavelli, Niccolo: *Vladař*. Nestor, Bratislava 2001.
62. McLuhan, Marshall: *Člověk, média a elektronická kultura*. Jota, Brno 2000.
63. McNair, Brian: *Sociologie žurnalistiky*. Portál, Praha 2004.
64. McQuail, Denis: *Úvod do teorie masové komunikace*. Portál, Praha 1999.

65. **Mertlík, Rudolf:** *Starověké báje a pověsti*. Svoboda, Praha 1989.
66. **Měšťánek, Tomáš:** *Poznámky k dějinám filozofie*. Bílý slon, Praha 1992.
67. **Monestier, Martin:** *Historie trestu smrti*. Rybka Publishers, Praha 2001.
68. **Moscato, Sabatino:** *Živoucí minulost*. Panorama, Praha 1984.
69. **Murray, Alexander:** *Kdo je kdo v mytologii*. Jota, Brno 1997.
70. **Nakonečný, Milan:** *Motivace lidského chování*. Academia, Praha 1997.
71. **Nakonečný, Milan:** *Psychologie osobnosti*. Academia, Praha 1995.
72. **Nakonečný, Milan:** *Sociální psychologie*. Academia, Praha 1999.
73. **Němec, Petr:** *Public Relations*. Management Press, Praha 1999.
74. **Novotný, T. – Vojtíšek, Z.:** *Základní orientace v nových náboženských směrech*. Oliva, Praha 1994.
75. **Oliphantová, Margaret:** *Atlas starověkého světa. Po stopách významných civilizací dávných dob*. Gemini, Praha 1993.
76. **Osvaldová, Barbora – Halada, Jan a kol.:** *Praktická encyklopedie žurnalistiky*. Nakladatelství Libri, Praha 2002.
77. **Osvaldová, Barbora a kol.:** *Zpravodajství v médiích*. Nakladatelství Karolinum, Praha 2005.
78. **Pala, Karel – Všianský, Jan:** *Slovník českých synonym*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1994.
79. **Panini, Georgio P.:** *Velký atlas mytologie*. Perfekt, Praha 1994.
80. **Pečírka, J. a kol.:** *Dějiny pravěku a starověku I, II*. SPN, Praha 1977.
81. **Petronius:** *Satirikon*. Ikar, Praha 2000.
82. **Plútarchos:** *Životopisy slavných Řeků a Římanů I, II*. Odeon, Praha 1967.
83. **Pokorný, Petr:** *Hermeneutika jako teorie porozumění*. Vyšehrad, Praha 2006.
84. **Pondělíček, I. – Pondělíčková-Mašlová, J.:** *Lidská sexualita*. Avicenum, Praha 1974.
85. **Prayton, Friedhelm:** *Etruskové*. Svoboda, Praha 2002.
86. **Ramonet, Ignacio:** *Tyranie médií*. Mladá fronta, Praha 2003.
87. **Rätsch, Christian:** *Léčivé rostliny antiky*. Volvox Globator, Praha 2001.
88. **Reifová, Irena a kol.:** *Slovník mediální komunikace*. Portál, Praha 2004.
89. **Roth, Jiří:** *Mediální výchova v Čechách*. Tutor, Praha 2005.
90. **Ruß-Mohl, Stephan:** *Žurnalistika*. Grada, Praha 2005.
91. **Řezníček, M.:** *Prevence sociálních deviací*. Ethum, Praha 1994.
92. **Shakespeare, William:** *Julius Caesar*. Panthenon, Praha 1936.
93. **Skřejpek, Michal a kol.:** *Případy římského senátora*. Orac, Praha 2002.
94. **Skřejpek, Michal:** *Římské právo v datech*. C. H. Beck, Praha 1997.
95. **Souriau, Étienne:** *Encyklopedie estetiky*. Victoria Publishing, Praha 1994.

96. Stiebitz, Ferdinand: *Dějiny římské literatury*. Praha 1977.
97. Stoilov, A.: *Věčná slova*. Orbis, Praha 1942.
98. Störig, Hans: *Malé dějiny filozofie*. Zvon, Praha 1991.
99. Szasz, T.: *Ceremoniální chemie*. Votobia, Olomouc 1996. 183 s.
100. Šonka, Jaroslav: *Návrat deseti tisíc*. Mladá fronta, Praha 1975.
101. Špačková, Alena: *Moderní rétorika*. Grada, Praha 2003.
102. Teichová, A. a kol.: *Dějiny středověku I, II*. SPN, Praha 1968.
103. Vágner, Ivan: *Televizní zprávy – psychický nátlak?* Argo, Praha 1997.
104. Váňa, Zdeněk: *Svět slovanských bohů a démonů*. Panorama, Praha 1990.
105. Varnalis, Kostas: *Pravdivá obrana Sokratova/Diktátoři*. SNKLU, Praha 1964.
106. Vávra, Vlastimil: *Mluvíme beze slov*. Panorama, Praha 1990.
107. Věřčák, Vladimír a kol.: *Media Relations není manipulace*. Express, Praha 2004.
108. Vodáková, A. a kol.: *Sociální device, sociologie nemoci a medicíny*. Slon, Praha 1994.
109. Vybíral, Zbyněk: *Lži, polopravdy a pravda v lidské komunikaci*. Portál, Praha 2003.
110. Vybíral, Zbyněk: *Psychologie lidské komunikace*. Portál, Praha 2000.
111. Zamarovský, Vojtěch: *Bohové a brádnové antických bájí*. Mladá fronta, Praha 1970.
112. Zamarovský, Vojtěch: *Dějiny psané Římem*. Máj, Praha 1967.